

№3 (15) 2020

НАВРУСТА

Маҷаллаи тарҷумонҳои ҷавон

НАВРУСТА

№3 (15) 2020

Маҷаллаи тарҷумонҳои
ҷавони Донишгоҳи давлатии
омӯзгории Тоҷикистон ба номи
Садриддин Айни

САРМУҲАРИР:
Ҷобир МАРДОНЗОДА

КОТИБИ МАСЪУЛ:
Хуршед ЭҲСОН

ҲУРУФЧИН:
Ҳаётулло МУЌЕБУЛЛОЕВ

ҲАЙАТИ МУШОВАРА:
Нуъмонҷон ҒАФҒОРИ
ректори ДДОТ
ба номи С. Айни

Абдуҷаббори СУРУШ
узви Иттифоқи нависандагон

Самиддин ҚОМАТОВ
мудири кафедраи
забони англисӣ

Соқижон СУЛТОНОВ
мудири кафедраи
забони фаронсавӣ

Маҷалла дар Вазорати
фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон
ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла ба хотири
риояи чандандешӣ
матлабери низ нашр
мекунад, ки бо муҳтавои
он мувофиқ нест.

Дастнависҳо ва
аксҳо ба муаллифон
баргардонида намешаванд.

Нишони: 734003
шаҳри Душанбе,
хиёбони Рӯдакӣ 121
Телефон: 224-55-06

Мундарица

■ ТАҲҚИҚ ВА ТАҲЛИЛ

4 Мулоҳизаҳо дар бораи фаъолияти тарҷумони Лоик Шералӣ

■ ПАҲНОИ НАЗАР

22 Шоире бо сарнавишти талх
32 Ҳикояҳо аз ҳаёти тарҷумонҳо

■ ҚИССАҲОИ ДИЛАНГЕЗ

44 Сухбат дар торикӣ
48 Суханвар
54 Марги Шамс
59 Панҷ ҳикояи кӯтоҳи англисӣ

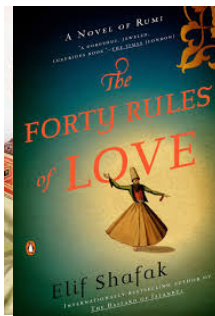
■ АФСОНАҲОИ ҶАҲОН

68 Илоҳаи барқ Сомбутсу
73 Илоҳаи кӯҳ ва каждуммоҳӣ
78 Асрори Корнил-бобо
86 Марги Дофин

■ МАКТАБИ ТАРҶУМА

90 Идомаи романи “Самарқанд”

**МУЛОҲИЗАҲО ДАР БОРАИ
ФАЪОЛИЯТИ ТАРҶУМОНИИ
ЛОИҚ ШЕРАЛӢ**

ЛОИҚ ШЕРАЛӢ

(20.5.1941-30.6.2000)

Тарҷумаи ашъори Сергей Есенин дар фаъолияти эҷодии Лоиқ яке аз мавзӯҳои муҳими раванди адабии солҳои 60-70-уми асри XX ба шумор меравад. Аз феҳристи мухтасари тарҷумаҳои шоир равшан мешавад, ки нахустин пайкори Лоиқ дар ин замина ба фазои адабии тоҷикӣ ворид кардани шоири пуршӯру шайдо ва хунинчигари рус С.Есенин аст. Лоиқ бо ҳама омодагӣ, ки дар роҳи андӯхтани таҷрибаҳои ғании шоирӣ дошт, марҳалаи махсусро дар шеъри муосири тоҷикӣ тай кард. Аммо тарҷумаи С.Есенин оғози давраи нава дар фаъолияти адабиву эҷодии ӯ гардид. Чанд нуктаи муҳим пайванди орзуҳои инсонӣ ва ниятҳои эҷодии мутарҷимро ба шеъри С.Есенин ва тарҷумаи ӯ исбот менамоянд.

Силсилаи «Персидские мотивы», ки солҳои 1924-25 таълиф шудааст, «шаҳодатномаи гардиши амиқ дар эҷодиёти Есенин» (1,303) мебошад. Дар ин силсила авзои рӯҳии шоир пайваستا ба ишқи Эрон ва ормонҳои ӯ аз тамаддуни эронӣ ба таври олӣ ва муассир нақш ёфтаанд. Мегӯянд, ки С.Есенин хоҳишманди ашадии сафар ба Эрон (Персия) буд. Аммо зимомдорони вақт, ки намехостанд ба сафари хориҷи кишвари С.Есенин иҷозат диҳанд, бо роҳи фиребу найранг ӯро ба Боку оварданд. Ин шаҳр ба вай писанд афтод. Дар ин ҷо якчанд воқеаи муҳим, аз ҷумла бархӯрди вай бо Шагане—Шоҳонаи маъруф рух доданд ва аз ҳама муҳим силсилаи маъруфи "Персидские мотивы" дар ин сарзамини афсонавӣ таълиф шуд.

«Персидские мотивы», ки дар тарҷумаи Лоиқ «Оҳангҳои форсӣ» ном гирифт, бори аввал дар маҷаллаи «Садои Шарқ» (2, 112-119) иборат аз 12 шеъри дорои 73 банди чор, панҷ, шашми-сраӣ, ҷамъулҷамъ 314 мисраъ ба табъ расид. Ин силсила ҳамон

сол дар нашриёти «Ирфон» бо номи «Савтҳои форсӣ» ба сура-ти маҷмӯаи ҷудогона манзури хонандаи тоҷик гардид, ки бино ба андешаи М. Нарзиқул «кӯшиши нахустини ба забони тоҷикӣ тарҷума кардани ашъори Ғолиқ будааст» (3, 41).

Муваффақияти ин тарҷума ва омилҳои дигар боиси таваҷҷӯҳи бештари Лоиқ ба ашъори шоири рус гардид ва пас аз 12 сол китоби мукаммали ашъори ӯ таҳти унвони «Ғулафшон» бо сарсухани адабиётшиносии номи тоҷик А.Сатторов интишор ёфт. Ҷавҳари силсилаи "Савтҳои форсӣ"-ро пеш аз ҳама шеърҳои «Ту, эй Шохона, эй Шохонаи ман» ташкил медиҳад, ки шоир аввалан ин шеърро ҳамроҳи "Ту гуфтӣ: Саъдии оқил..." ба ҷоп фиристод ва он боиси гуфтугӯи ҷиддӣ қарор гирифт. Дар бораи ин шеър аҳли таҳқиқ изҳори назар кардаанд (4, 126). Аз ҷумла, як кори муҳиме, ки дар ин самт анҷом ёфт, муқоисаи ду тарҷумаи ин шеър мебошад, ки ба қалами Аслам Адҳам ва Лоиқ мансуб аст (4, 97-109).

Ба шеъри асл ва тарҷумаҳои он таваҷҷӯҳ мекунем:

Шаганэ ты моя, Шаганэ,
Потому, что я с севера, что ли,
Я готов рассказать тебе поле,
Про волнистую рожь при луне.
Шаганэ ты моя, Шаганэ, (4, с. 112).

Тарҷумаи Аслам Адҳам:
Шогуна, эй дилбари қон, Шогуна!
Балки шимолияму бар ман чунин,
Нақл кунам, бишнава, аё нозанин
Ҷилваи ҷавдори шаби моҳтоб,
Шогуна, эй дилбари қон, Шогуна! (4, 112)

Тарҷумаи Лоиқ:

Ту, эй Шоҳона, эй Шоҳонаи ман!
Чу фарзанди шимолам, ман, аз ин боб
Дилам хоҳад, бигӯям васфи саҳро,
Ҳам аз ҷавдорзори зери маҳтоб,
Ту, эй Шоҳона, эй Шоҳонаи ман! (6, 100)

С.Есенин тавонистааст, ки муҳаббати гармашро ба ин сарзамин, табиат ва мардуми он равшан ифода намояд. Мутаносибан мутарҷим низ имкони ифодаи шеваи матолиби шоири русро дар тарҷума аз даст надодааст. Дар тарҷума низ мо изтироб, интизорӣ ва яъсу навмедии шоирро чун дар шеъри асл эҳсос мекунем. Шояд дар ягон давраи дигар мо шоҳиди ин гуна тарҷумае нагардем, ки бо ин тарзу ҷилва муаммои романтикии як нафар шоири шайдо ва шӯридадилро ба забоне ноб ва шево баргардонида бошад. Тавсифҳое, ки шоир эҷодкорона корбаст кардааст ва мутарҷимон низ ба забони дигар дарёфтаанд, бадеияти волои шеърро нишон медиҳанд. "Ҷилваи ҷавдори шаби маҳтоб", "моҳи мунир", "манзараи Шероз", "пахнои Рязань", "мӯи тиллоранг", "ранги ҷав", "шаби моҳтоб", "дилбари шӯхию шанг" (А.Адҳам), «ҷавдорзори зери маҳтоб», «мулки Шероз», «мӯи ҳамранги ҷавдор», «мӯй ба ангушт печондан», «мавҷи мӯи печон» (Лоиқ) ва ғайра манзараҳои ҷозибадореро пеши чашми хонанда меоварад. Лоиқ ба офаридани ҳусни Шоҳона ва тавсифи хубиҳои ӯ бо назардошти рӯҳияи шеъри маъруфи С.Есенин «Ту гуфтӣ: Саъдии оқил, Фақат аз сина мебӯсид...» наздик шудааст.

Баъзе костагиҳои ин тарҷума дар таълифоти есениншиносони тоҷик мавриди интиқод низ қарор гирифт, аммо бо вучуди ин, чи навъе ки муҳаққиқи асосии эҷодиёти шоир дар Тоҷикистон А.Давронов гуфтааст: «Гӯишҳои гуногуни тарҷумаи шеър қариб дар ҳар забон дарёб шудаанд, вале, дар тасаввури мо, тарҷумаи шеъри «Ту, эй Шоҳона, эй Шоҳонаи ман...» дар ягон забон ин қадар шево чу лафзи Шогуна, ин қадар хушрӯ чун ҳусни Шогуна

ва ин қадар тавъам ба қавми Шогуна садо надодааст, ҳамчунон ки дар забони тоҷикӣ» (4, 109).

Дар тарҷума намунаи олии лирикаи ишқӣ будани силсилаи мазкур нигоҳ дошта шудааст. Аз бати он эҳсоси амиқи дили навхостаи шоир садо медиҳад ва аз шеър наво ва оҳанги хосе ба ғӯш мерасад. Равшан аст, ки С. Есенин ба Саъдӣ ва Фирдавӣ тақлид накарда, балки бунёди шеърро бар тибқи қавонини анъанавии назми классикии форсӣ гузоштааст:

У меня в душе звенит тальянка,
При луне собачий слышу лай.
Разве ты не хочешь, персиянка,
Увидать далекий синий край?
Тарҷумаи Лоиқ:
Шаби маҳтобу овози сагонро
Чунон ҳам дӯст дорам, дӯст дорам,
Намехоҳӣ магар созӣ тамошо,
Ту боре кишвари дури маро ҳам (2, 114)

Таҳрири дигари Лоиқ:
Шаби маҳ аккаси сағ бишнавам боз,
Дилам мечӯшад аз шеъру тарона
Ту ҳам мулки маро, эй духти Эрон
Хаёли боздидан дорӣ ё на? (6, 102)

Дар тарҷума мушоҳидаи нозуки зиндагӣ, хоҳиш ва ормонҳои шоири рус саҳеҳ ниғаҳдорӣ шудаанд. Хусусан, дар таҳрири сонӣ мутарҷим ба шоири рус наздикӣ ҷустааст. Инро, масалан, аз хитоби мутарҷим ба «Духти Эрон» («персиянка») равшан пай бурдан мумкин аст, ки дар тарҷумаи аввал вучуд надошт.

Таваҷҷуҳ ба шеъри «Ту гуфти: Саъдии оқил, Фақат аз сина мебӯсид...» (6, 101) низ барои муайян кардани аҳамияти ин шеър ва тарҷумаҳои он муҳим аст. Чизи дигаре, ки таваҷҷӯҳи адабиёт-

шиносонро ба ин шеър ҷалб кардааст, мазаммати аҳли адаб ва андеша дар бобати ин шеър аст, ки В.Самад дар ин бора баъзе мулоҳизаҳо рондааст (1, 324-327).

Асли шеър «Ты сказала, что Саади...» ном дорад ва яке аз маъруфтарин сурудаҳо дар силсилаи «Савтҳои форсӣ» мебошад, ки тарҷумаи онро Лоик дар ғояти ҳунармандӣ анҷом додааст:

Ты сказала, что Саади / Ту гуфтӣ: Саъдии оқил
Целовал лишь только в грудь. / Фақат аз сина мебӯсид.
Подожди ты, бога ради, / Худоро, сабр кун охир,
Обучусь когда-нибудь! / Зи ман ҳам он тавонӣ дид.

Ты пропела: «За Евфратом/ Сурудӣ: «Он сӯи Ифрот
Розы лучше смертных дев»./ Зи духтарҳост гул зебо».

Если был бы я богатым, / Расад гар даст, мебастам

То другой сложил напев. (7, 112) / Суруди тозаю шево. (6, 101; 48, 113)

Муқоисаи ин ду пора дар ду забон нишон медиҳад, ки тарҷума ба назар сатр ба сатр, дар сатҳи олӣ ва шинам сурат гирифта ва тағйироту тафовути зиёде дар синтаксиси шеър дида наменшавад, аммо дар таҳрир баъзе тағйирот ба назар мерасад:

Я б порезал розы эти,
Ведь одна отрада мне -
Чтобы не было на свете
Лучше милой Шаганэ. (2, 113)

Гули зебо чу медидам,
Агар меомад аз дастам
Зи шохаш дур мекардам,
ҳамекандам ҳама гулро,
Ки чуз Шоҳина дар дунё,
Ки чуз Шоҳона дар олам

Набошад ҳеҷ гул зебо.

Набошад ҳеҷ гул зебо.

(6, 101)

Байти охири тарҷумаи шеър низ таҳрир шудааст:

И не мучь меня заветом,

У меня заветов нет.

Коль родился я поэтом,

То целуюсь, как поэт. (1, 325)

Маро ту бо ҳасад м-озор,

Надорам ман ҳасад, ҷонам.

Чу шоир гаштаам тавлид,

Маро модар чу шоир зод,

Чу шоир бўса бистонам (2, 113). Чу шоир бўса бистонам(6, 101).

Ин шеър, ки дар нусхаи асл хоност, тарҷумаи онро низ муҳаққиқон бобарор хонданд. Далели ин аз ҷониби хонанда гарм пазируфта шудани ашъори шоири рус мебошад. Бино ба мулоҳизаи муаллифи сарсухани «Гулафшон» он «ба назар чун шеъри тоҷикӣ мерасад ва бемуҳобот, кас як муддат аз русӣ будани асли шеър фаромӯш мекунад» (8, 7). Шеъри «Бипурсидам зи саррофе ман имрӯз» ба Лайло ном донишҷӯе, ки ба С.Есенин ашъори форсӣ хонда ва дар дилу шуураш ҷой ёфта буд, бахшида шудааст (1, 322):

Я спросил сегодня у менялы,

Что дает за полтумана по рублю,

Как сказать мне для прекрасной Лалы

По-персидски нежное "люблю"? (7, с. 110).

Хусусиятҳои ба назар намоёни ин баргардонӣ аз муқоисаи ин ашъори мазкур маълум мешавад. Масалан, дар байти сониин банд Лайло сифати зебоӣ ва қашангӣ дорад: «Как сказать мне

для прекрасной Лалы». Аммо дар тарҷума на сифати ин дилбаре С.Есенин, балки сифати сухан «ширинтар» аст: «Чӣ сон ши-ринтар гӯям ба Лайло». Тарҷумаи шеъри дигар низ махсусияти коргоҳи тарҷумони Лоикро нишон медиҳад:

Никогда я не был на Босфоре,
Ты меня не спрашивай о нем.
Я в твоих глазах увидел море,
Полыхающее голубым огнем (7, с. 113).

Дар ин ҷо ба назари мо чунин мерасад, ки дар тарҷума тав-сифҳои баландтару ҷолибтаре сурат гирифтаанд, назар ба асли шеър. Масалан, ибораи хушоҳанги «баҳри чашмони ту» ба ҷои «в твоих глазах» дар байти дувуми банд:

Я в твоих глазах увидел море,
Полыхающее голубым огнем.

Дар тарҷумаи тоҷикӣ ҳатто баъзан аз ҷониби мутарҷим замон-ни воқеа илова шудааст:

Фақат дар баҳри чашмони ту дидам,
Шабонгаҳ мавҷҳои оташинро.

Мутарҷим кӯшидааст, ки ба абёти тарҷума ҷузъиёти тоҷикӣ ворид кунад.

Масалан, шоири рус чунин ҳушдор дода буд:

Не ходил в Багдад я с караваном,
Не возил я шелк туда и хну.
Наклонись своим красивым станом,
На коленях дай мне отдохнуть.

Ин ҳушдорро мутарҷим чунин дидааст:

Набурдам корвонро сӯи Бағдод,
Надорам шолу дебою ҳино ҳам.

Каме хам шав, нишин, эй сарви озод,

Ба рӯи зонуют гирам даме дам

Пайдост, ки мисраъҳои «Надорам шолу дебою ҳино ҳам» ба

қои «Не возил я шелк туда и хну», «Каме хам шав, нишин, эй сарви озод» ба қои «Наклонись своим красивым станом» дар тарҷумаи тоҷикӣ бори маънӣ мекашанд.

Ин абёт аз нусхаи асл комилан тафовут дорад:

У меня в душе звенит тальянка, / Шаби маҳтобу овози сагонро,

При луне собачий слышу лай. / Чунон ҳам дӯст дорам, дӯст дорам.

Разве ты не хочешь, персиянка, / Намехоҳӣ магар созӣ тамошо,

Увидать далекий синий край? (7, с. 113) / Ту боре кишвари дури маро ҳам.

Тарҷумаи С.Есенин умумият ва фардияти сабки эҷодии мутарҷимро нишон медиҳад. Дар силсилаи «Савтҳои форсӣ» яке аз шеърҳои муҳиме, ки таваҷҷӯҳи есениншиносро борҳо ҷалб карда буд, «Ватани сабзпӯши Фирдавсӣ» (6, с. 112) аст. Дар ин ҷо мо ба асли шеър ва ду варианти тарҷумаи он, ки Лоиқ солҳои 1965 ва 1977 анҷом додааст, таваҷҷӯҳ мекунем, зеро дар ин муқоиса на танҳо ҳунари тарҷумонии эшон, балки санъати таҳриргарии ӯ равшану барҷаста падида омадааст:

Голубая родина Фирдуси,
Ватани сабзпӯши Фирдавсӣ,
Ватани нилгуни Фирдавсӣ,
Ты не можешь, памятью простыв,
Позабыть о ласковом уресе
И глазах, задумчиво простых,
Голубая родина Фирдуси (7, с. 115).

Кай тавонӣ кунӣ фаромӯшам.

Кай фаромӯш кунӣ зи будани ман.

Накунӣ ёди меҳрубон русе,

Ёд н-орӣ зи меҳрубон урусе,
В-аз хаёли ду чашми хомӯшам?
В-аз хаёли ду чашми бе фани ман,
Ватани сабзпӯши Фирдавсӣ!
Ватани нилгуни Фирдавсӣ(6,с. 112).

Хороша ты, Персия, я знаю,
Розы, как светильники, горят
И опять мне о далеком крае
Свежестью упругой говорят.
Хороша ты, Персия, я знаю (7, с. 115).

Ваҳ, чӣ зебой, эй Аҷам, донам,
Мулки Эрон, қашангу зебой,
Ҳар гулат мисли шамъ афрӯзад.
Ҳар гулат шамъсон фурузон аст,
Ёд орад ба қалби пазмонам
Бо тароват зи кишвари дуре,
Аз диёрам, зи кишвари дурам,
Ёд орад, ки роҳати он аст.
Ваҳ, чӣ зебой, эй Аҷам, донам!
Мулки Эрон, қашангу зебой!

Я сегодня пью в последний раз
Ароматы, что хмельны, как брага.
И твой голос, дорогая Шага,
В этот трудный расставанья час
Слушаю в последний раз.

Охирин бор накҳатат нӯшам,
Ки чу бода бидорадам сархуш

Охирин бор мекунам ман гӯш,
Лафзи ширини ҷонфизоятро
Дар дами хайрбод, Шоҳина.
Охирин бор нагҳатат нӯшам,
Ки чу бўса бидорадам сархуш,
Лафзи ширини ҷонфазоятро
Охирин бор мекунам ман гӯш,
Дар дами хайрбод, Шоҳона!(6, с. 100).

Но тебя я разве позабуду?
И в моей скитальческой судьбе
Близкому и дальнему мне люду
Буду говорить я о тебе –
И тебя на веки не забуду (7, с.115).

Лек оё туро барам аз ёд?
Бо чунин ҳоли бесарупой
Баҳри ҳар ошное бегона
Гӯям аз хубиҳои ту доим,
Ҷовидона туро намоям ёд!
Лек оё зи дил барорам? На!
Бо чунин ҳоли бесарупой
Баҳри ҳар ошною бегона,
Гӯям аз хубиҳои ту доим,
Ҷовидона ту дар дили мой!

Я твоих несчастий не боюсь,
Но на всякий случай твой угрюмый
Оставляю песенку про Русь:
Запевая, обо мне подумай,
И тебе я в песне отзовусь...(7, с.116).

Ман зи рӯзи бадат наметарсам,
Лек дар васфи Русия акнун
Як суруди ҳазин туро бахшам,
Гоҳ-гоҳе суруда ёдам кун,
Ман дар он савт бо ту хоҳам буд...

(2, с. 115)

Ман зи рӯзи бадат наметарсам,
Лек дар васфи Русия акнун
Як тарона нишона бигзорам,
Гоҳ-гоҳе суруда ёдам кун,
Андар он савт ман ба ту ёрам...

(6, с. 112-113)

Ин шеър, ки ҷавҳари андеша ва афкори шоирро дар ин силсила фаро мегирад ва дар он сухан дар мавриди ватани Фирдавсӣ—Эрон, сарзамини ориёӣҳои бузург Форс (Персия) меравад. Ёди кишвари Эрон ҳамеша бо ғӯянда аст. Ин кишварро «Ватани сабзпӯши Фирдавсӣ» тарҷума кардани мутарҷим шаҳомату бузургӣ ва нерӯи кашиши Фирдавсиро собит мекунад. Дар таҳрири шеър сифати «нилгун» дарёфтани ватани Фирдавсӣ рангинии вусъати назари мутарҷим ва парвози хаёли ӯст. Шеър дар ботин такрорҳо дорад. Масалан, ситоиши Аҷам дар банди дувум идомаи тавсифи ватани Фирдавсӣ дар банди аввал аст, ки зебоии Аҷамро меситояд. Ин ҷо диёри афсонавӣ ва дастнарас будани Аҷам ба ғӯши хонанда мерасад. Қаҳрамони шеър Шага—Шогуна—Шоҳина—Шоҳона низ ба тору пуд шарқиёна ва ин ном пайвандгари силсилаи мазкур аст. Шоҳона ба назари шоир рамзи пайванд бо Эрон аст, бинобар ин «охирин бор нагҳат»-и ӯро менӯшад. Ин нагҳат ӯро чу бода сархуш медорад. Ӯ охирин бор «лафзи ширини ҷонфазо»-и Эронро «дар дами хайрбод» бо Шоҳона ғӯш мекунад. Ғӯянда ҳушдор медиҳад, ки

ҳеҷ гоҳ ин кишварро фаромӯш нахоҳад кард.

Дар коргоҳи мутарҷим ва назари хосаи ӯ «садои» Шоҳона («И твой голос, дорогая Шага») дар сифати шоиронаи тоҷикӣ ба «лафзи ширини ҷонфизо» бадал шудааст. Гоҳо мухотаби шоири шеърӣ асл дар сурати танҳо қарор дорад: «Буду говорить я о тебе». Дар тарҷума ин мухотаб бевосита ба сифати «хубӣ» омехта мешавад: «Гӯям аз хубиҳои ту доим». Синтаксиси шеър низ аз муҳимтарин мавзӯест, ки мутарҷим ба он пайваста мутаваҷҷеҳ будааст:

Но на всякий случай твой угрюмый
Оставляю песенку про Русь... (7, с. 116).

Дар тарҷума:

Лек дар васфи Русия акнун,
Як суруди ҳазин туро бахшам.

Лоик тавассути замон, макон, рӯйдод ва ҷаҳони ботиниву лирикии шеър хонандаи тоҷикро бо таърихи иртиботу ҳамназари мардуми рус ва тоҷик дар ибтидои асри XX ошно месозад. Ба гунае, ки қаҳрамони он Шага–Шагане–Шоҳина–Шоҳона, бино ба таъкиди муҳаққиқони русу тоҷик, аз ҷумла Ю.Белоусов, В. Самад ва дигарон–Шагандухт (Шагане Нерсесовна Тальян) пайвандгари рӯҳониву маънавии С.Есенин бо олами тамаддуни форсӣ аст (1, с. 306).

Зикри ном ва тавсифи зебоиҳои Шоҳона дар шаш шеърӣ силсилаи «Савтҳои форсӣ» рафта ва ин моро аз эҳсоси латифу ноби шоирона огоҳ месозад. Таҳриру такмили шеър аз ҷониби мутарҷим дар мактаби хосаи тарҷумонӣ ба таври ҷолиб ва рангоранг сурат гирифтааст. Таҳрирҳои Лоик дар «Гулафшон» коргоҳи тарҷумаро хеле равшан нишон медиҳад. Масалан, ватани Фирдавсӣ–«сабзпӯш» дар такмили тарҷума сифати «нилгун»-ро гирифтааст, ки олами рангин ва тахайюли густурдаи

шеъри тоҷикиро ифода мекунад.

Оҳанги марғуб ва матлуб дар таҳрири ин мисраъ низ ба назар мерасад:

Кай тавонӣ кунӣ фаромӯшам.

Накунӣ ёди меҳрубон русе,

Кай фаромӯш кунӣ зи будани ман.

Ёд н-орӣ зи меҳрубон урусе,

Чашмони «задумчиво простых» дар тарҷума «ду чашми хомӯш» ва дар такмилаи тарҷума «ду чашми бефан» шудааст:

В-аз хаёли ду чашми хомӯшам?

В-аз хаёли ду чашми бе фани ман,

Дар тарҷума ҷуғрофияи андешаҳои шоири рус бо назардошти ҷуғрофияи таърихии форсизабонон сурат гирифтааст. Ватани Фирдавсӣ Персия аст, ки дар тарҷума ба сурати «Аҷам» омада ва дар таҳрири он бо номи кунунӣ—Эрон иваз шудааст. Мутарҷим дар бозгӯи сифати зебоиҳои Форс аз матни аслӣ («Хороша ты, Персия, я знаю») фаротар меравад:

Ваҳ, чӣ зебой, эй Аҷам, донам,

Мулки Эрон қашангу зебой,

Бояд таъкид кард, ки ҳам дар шеъри асл ва ҳам дар тарҷума ва таҳрири он сухан аз Форс (Персия), Хуросон, Аҷам, шаҳрҳои чун Шероз ва Бағдод меравад. Дар шеъри С.Есенин ҳар гули Эрон ба мисоли чароғ («Светильник») месӯзад, ки мутарҷим онро шоирона кардааст: «ҳар гулат мисли шамъ афрӯзад». Дар такмилаи тарҷума «мисли шамъ» боз ҳам шоиронатар шамъсон шудааст. Таҳрири тарҷумаи ин абёт низ ба ваҷҳи беҳтаре сурат гирифтааст:

Ёд орад ба қалби пазмонам

Аз диёрам, зи кишвари дурам,

Ваҳ, чӣ зебой, эй Аҷам, донам!

Бо тароват зи кишвари дуре,

Ёд орад, ки роҳати он аст.

Мулки Эрон қашангу зебой! (2,с. 113)

Табдили эҷодии баъзе ному вожаҳо, масалан, «Шоҳина» - «Шоҳона», «бода» - «бӯса» низ қобили зикр аст. Ҳамин тариқ, Лоиқ пеш аз он ки ба тарҷумаи нисбатан комили С.Есенин даст ёбад, нахуст «Савтҳои форсӣ»-ро бо маҳорату сабки ҳосе тарҷума ва нашр кард.

Ашъори ин силсила аз нигоҳи доираи мавзӯ ҷеле фароҳу доманадор буда, бо мундариҷаи мавзӯоти замона яқранг ва шабеҳанд. Яъне, маҷмӯаи мазкур он шеърҳоеро дар бар мегирад, ки дар васфи Ватан, зан, эҳсосҳои ботинӣ ва дигар таассуроти шарқӣнаи муаллиф гуфта шудаанд. Оҳангҳои фараҳу ҳаяҷони дили шоири рус бо лирикаи шоири тоҷик қаробат пайдо карданд.

Тавачҷӯҳи Лоиқро аввал аз ҳама савтиёти форсии шоири рус ҷалб кард. Сипас аз ҷониби ӯ он шеърҳое тарҷума ва нашр шуданд, ки ҷанбаи реалистӣ, граждонӣ, лирикӣ, эҳсосӣ, мотивҳои фоҷиаангез ва оҳангҳои маҳрамонаи бештаре доштанд.

С.Есенин миёни хонандаони рус ҳамчун шоири шӯридадил, ошиқи шайдо, баёнгари нуктаҳои нозук, латиф ва маҳрамона шӯҳрат ёфта буд. Чунин ба назар мерасад, ки тавачҷӯҳи Лоиқро камтар ва Б.Собирро бештар ашъори дорои рӯҳияи романтикӣ ва ошиқонаю тарабангези С.Есенин ҷалб карданд. Масалан, дар шеъри «Ба саги Качалов» бозтоби изтиробу розҳои маҳрамонаи шоир ва ба ҳам омадани эҳсоси дилу тугӯни ботинии ӯ ва Шоҳонаро эҳсос мекунем. Аз ин ҷост, ки мутарҷим зимни бозтоби ин ҳолу кайфият дар тарҷума ҷони суханро гуфтааст:

Миёни меҳмонҳои ту, эй Ҷим,
Ҳазорон нокасу кас буд, аммо.
Ғамину паршикаста духтареро
Надидӣ дар қатори меҳмонҳо?

Аминам мебиёяд ӯ ба наздат,
Ба ҷои ман ту ӯро деҳ тасалло:
Билесу бўс дасташ бо назокат,
Бубахшад то ҳама неку бадамро... (6, с. 133-134)

Аз ин ҷо шояд метавон изҳор кард, ки ба ин умқи паҳно ву-
сът ёфтани сабку тарзи баёни маҳрамонаю эҳсосангез дар
шеъри тоҷик то андозае бо тарҷума, баҳрабардорӣ ва умуман
вуруди ашъори С.Есенин ва дигар шоирони русу ҷаҳон (маса-
лан, шоирони навабодии эронӣ Фурӯғ ва Нодирпур) иртибот
дошта бошад:

Оҳ, ин чӣ шабе! Наметавонам
Осуда кунам ба бистарам хоб.
Гӯё, ки ҳанӯз ҳам ҷавонам,
Дорам ҳавасе ба ширмаҳтоб. (9, с. 97)

Аз тарафи дигар, дар адабиёти халқҳои мухталифи олам
ашъори фаровоне мавҷуданд, ки ба мавзӯи Эрон ва Шарқ их-
тисос доранд, ҳамзамон ғоя ва образҳои он аз рангҳои роман-
тикии лирикаӣ ошиқонаӣ тоҷику форс саршор аст. Ба мо алҳол
донистани ибтидои таваҷҷӯҳи шоири тоҷик ба мавзӯи Эрон, ки
дар шеъраш нуфузи ҳосе дорад, даст надодааст, аммо итминон
кардан мумкин аст, ки оҳангҳои эронгарӣ дар шеъри шоири
рус бо дилбастагӣҳои шоири тоҷик ба мавзӯи Эрон тавҷам ома-
даанд.

Адабиётшиносони тоҷик зимни таҳқиқи мақоми шеъри С.Есе-
нин иртибот, шабоҳат ва умумияти онро бо шеъри Лоик низ таъ-
кид карданд. Масалан, шеъри «Ба модарам» аз маҷмӯаи наху-
стини «Сари сабз» (1966) бо ашъори С.Есенин марбут мебошад,
ки «оғози марҳалаи сифатан нава, давраи ҷустуҷӯҳои адабӣ ва
навоариҳои» Лоик аст: «Сабки баёни ӯ, лаҳни гуфтори ӯ дар ин
шеър шеваи нигориши шоири овозадори русӣ Сергей Есенинро
дар шеърҳои «Мактуб ба модар» ва «Мактуби модар» ба хотир

меоварад. Лоиқ маҳз дар ҳамин солҳо ба омӯзиш ва тарҷумаи осори ин шоир машғул буд ва нахустин китобе ҳам, ки нашр карда буд, «Савтҳои форсӣ» (1965)-и С.Есенин буд» (10, с. 6).

Худи Лоиқ ҳам ба ин иқрор аст, ки «дар шеърҳои «Модарнома» таъсири Есенину Эрақ Мирзо ҳаст». Аз ин эътироф ва тадқиқу баррасии шабоҳатҳои ин ашъор муҳаққиқ ба чунин хулоса омадааст, ки шеъри «Ба модарам» аз аввалин таҷрибаҳои бобарори Лоиқ дар пайванд додани суннатҳои шеъри форсии тоҷикӣ бо шеъри мардуми дунё, дар айнаи замон бо шеъри русӣ буд» (10, с. 6).

Омӯзиши шеъри русӣ аз роҳи тарҷумаи он ба забони тоҷикӣ, ки солҳои 60-70-уми қарни XX Лоиқ анҷом дод, «миёни шеърҳои форсии тоҷикӣ ва шеъри мардуми дунё пайванде ба вучуд овард» (10, с. 6). Ба гумони ғолиб шеъри Лоиқ нахустин намунаҳои адабии бобарори чунин имтизоҷ дар адабиёти кунунии тоҷик ба шумор меравад.

Пайнавишт:

1. Самад В. «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ ва Чернишевский.—Душанбе: Адиб, 2004.—400 с.
2. Есенин С. Оҳангҳои форсӣ. Аз русӣ тарҷумаи Лоиқ.—Садои Шарқ.—1965.—№ 11.— С.112-119.
3. Нарзиқул М. Фурӯғи ҳастӣ (зиндагинома, баррасӣ ва нақди ашъори Лоиқ).—Душанбе: Адиб, 2002.—120 с.
4. Давронов А. Адабиёт ва воқеият (Маҷмӯаи мақолаҳо).—Душанбе, 2003.—258 с.
5. Давронов А. Адабиёт ва замон (Масъалаҳои равобитаи адабӣ ва тарҷумаи бадеӣ). — Душанбе: Ирфон, 1996. — 54 с.
6. Есенин С. Гулафшон (Шеърҳо. Савтҳои форсӣ. Достонҳо). Тарҷумаи Лоиқ, Бозор Собир, Мӯъмин Қаноат.—Душанбе: Ирфон, 1977.—208 с.

7. Лермонтов М.Ю. Шеърҳо ва дostonҳо. Тарҷума аз русӣ.– Душанбе: Маориф, 1980.–128 с.
8. Сатторов А. Маъҷизаи шеър// Есенин С. Гулафшон (Шеърҳо. Савтҳои форсӣ. Достонҳо). – Душанбе: Ирфон, 1977. – С. 3-8.
9. Есенин С. Ашки маҳтоб. Тарҷумаи Лоиқ ва Бозор Собир.– Садои Шарқ.–1977.–№ 11.– С.92-99.
10. Сатторзода А. Мероси дили шоири дилдода ва озода.// Лоиқ Шералӣ. Куллийёт (ибора аз 2 ҷилд). Ҷилди I (Китоби якум).–Хучанд: Нашриёти давлатии ба номи Р.Ҷалил, 2001.–С.5-29.____

**Ҳомидова НАРГИС,
н.и.ф, дотсенти кафедраи
забонҳои хориҷии ДПДТТ
ба номи академик М. Осимӣ**

ШОИРЕ БО САРНАВИШТИ ТАЛХ

Номи шоири бузурги садаи бистуми рус Борис Пастернак то ҳадде ба хонандаи тоҷик ноошност. Ин шоири сияҳтолеъ ва

азиятдидаву ситамкашида дар як рада бо бузургтарин намоян-
дагони асри нуқраи адабиёти рус В. Маяковский, С. Есенин, А.
Блок, Н. Гумилёв, А. Аҳматова, М. Светаева, О. Манделштам
ва дигарон қарор дорад ва бо сабку равиши комилан вежаи
худ дар пешрафти шеъри рус нақши хеле чашмрас гузоштааст.
Пастернак дар зиндагияш азоби зиёд кашид. Дар солҳои авва-
ли пирӯзии Инқилоби Октябр вай дар канори Маяковский са-
рояндаи ормонҳои ҳукумати шӯравӣ буд ва ҳатто баъзеҳо ўро
беҳтарин шоири қаламрави Иттиҳоди Шӯравӣ ном мебуданд.
Адабиёти шӯравиро дар ҳамоишҳои байналмилалӣ намояндагӣ
мекард ва барои густариш ёфтани ғояҳои сотсиализм самимона
талаш мекард.

Замони садрнишинии шоир дер напойид. Ў соли 1946 ба ин-
шои романи “Доктор Живаго” оғозид ва ин роман ба ў дарди
сари зиёд овард. Корманди маҷаллаи “Новий мир” Ольга Ивин-
ская барои нашри чилди якуми “Доктор Живаго” аз кор ронда
ва маҳкум ба таъйид шуд. Бар сари Пастернак якбора маломату
бадгӯйҳо ва бӯхтонҳо аз сӯи дӯсту душман мисли борони сел
фурӯ рехтанд. Ҳама шоирро барои ворона қаламдод кардани
Инқилоби Октябр ва рехтани равшан ба оташи душманони Ит-
тиҳоди Шӯравӣ муҷрим медонистанд ва душман мехонданд.
Адибони ҳамватанаш дарҳол маҷлис оростанду бо як овоз ўро
аз сафи аъзои Иттифоқи нависандагони ИҶШС берун карданд.
Аз ин маърака танҳо шоирони он вақт ҷавон Андрей Возне-
сенский, Евгений Евтушенко ва Белла Ахмадулина худро канор
гирифтанд.

Бо вучуди ин ҳама садгузориҳо “Доктор Живаго” дар Итолиё
интишор ёфту номи нависандаро вирди забонҳо кард. Нависан-
даи оламшумул Албер Камю соли 1958 ин романро ба ҷои
Нобел пешбарӣ намуд ва ҳуди ҳамон сол Пастернак сазовори
ин ҷоиза доништа шуд, аммо ба дарёфти он шарафёб нагардид.

Дақиқтараш намегузоштанд, ки ӯ ҷоизаро аз дасти “душманон” бигирад. Ӯро маҷбур карданд, ки бо ирсоли номае ба унвони Кумитаи ҷоизаи Нобел аз он даст кашад ва нависанда ба иҷбор бо ҳамин маъно нома фиристод.

Ҳамин тавр, Пастернак аз ҳама ҷо рондаву ба гӯшаи инзиво кашонда шуд. Бо фишору ҳамлаҳои равонӣ ӯро хонабанд карданд ва шоир соли 1960 дар кунҷаки ғамхонаи худ ҷон ба ҷонофарин таслим кард.

Баъди чандин соли марги шоир, соли 1987 доғи нанг аз номаш шуста шуд, дигарбора ба узвияти Иттифоқи нависандагони Шӯравӣ қабулаш карданд ва ҷоизаи Нобел ҳам насиби пайвандонаш гардид. Қадри неъматро баъди заволаш шинохтанд. Дигар дер шуда буд, дери дер.

Николай Гумилёв низ аз шоирони маъруфи ҳамзамони Пастернак мебошад, ки дар адабиёти муосири рус ҷойгоҳи хос дорад. Дар оғози қарни бистум ҷараёни акмеизмро поя гузошт, ки мақсади он наздик кардани шеър ба табиат ва воқеият буд ва ба истилоҳ, заминӣ будани шеърро талқин мекард. Гумилёв низ сарнавишти талху пурсӯз дошт. Соли 1921 ба зиндон афтод ва пас аз чанде эъдом шуд. Дар зер тарҷумаи чанд шеъри ин ду шоири бузург пешкаши хонандагон мегардад.

Аз мутарҷим

Борис Пастернак

***

Нест мақбул номвар будан,
Нест шуҳрат чу зина болобар.
Бойгонӣ бапо набояд кард,
Бо варақпорову сияҳдафтар.

Дар чаҳони ҳунар на ҳангома,
Худфидоист матлабу мақсуд.
Шармсорист, гар ба камзарфӣ
Байни мардум мақол хоҳӣ буд.

Ғарқи худкомагӣ набояд зист,
Зист бояд чунон, ки дар поён
Дӯст дорад туро ҳама олам,
Бишнави нағмаи пасовандон.

Низ бояд гузошт сенуқта
Бар варақ на, ба сафҳаи тақдир,
Фасл-фасли китоби ҳастиро
Карда андар ҳавошияш тафсир.

Рафт бояд ба қаъри гумномӣ,
Нақшу осори хеш барчида.
Ончуноне ки пушти пардаи меҳ
Деҳае нопадид гардида.

Бо масири ту пас қадам ба қадам
Раҳравони дигар раванд ба пеш,
Худ набояд шавӣ аз ин огоҳ,
Ки расидӣ магар ба манзили хеш.

Низ бояд қафо намонда даме,
Бо «ман»-и худ равон шавӣ беист.
Зист бояд, фақат бибояд зист,
То даме ки рамақ зи ҷон боқист.

***

Намеояд касе бар хонаи ман,
Ба ғайр аз тирагии шомгоҳон.
Зи роғи дар, канори пардаи боз
Фақат ояд дами сарди зимистон.

Фақат пирохане намноку испед
Даме пайдо шавад, пинҳон шавад зуд.
Ва танҳо барфу бом асту дигар ҳеч
Паси тирезаҳои барфандуд.

Ва ёди солҳои талхи рафта
Ба қалби ман шабехун мезанад боз.
Зимистонро зимистонтар намуда,
Қиравро нақшбандӣ мекунад боз.

Гуноҳу чурми нобахшудаи дӯш
Ба қалбам боз бинмояд талотум.
Ва шиша бо яхи чун анкабутаи
Физояд ҳирси оташдон ба ҳезум.

Вале ногаҳ давад бар рӯи парда
Ҳамин дам раъшае бо худнамоӣ,
Ҳамӯширо шикаста бо қадамҳо,
Ту чун фардои нуронӣ дароӣ.

Ту бо пирӯҳани одии испед
Дароӣ аз дари ин хона ногоҳ,
Ҳамон пирӯҳане, ки бо наҳи барф
Танида бар танат хайёти даймоҳ.

***

Карда хира чашмро бо тобишаш,
Шом омад соати ҳафти расо.
Тирагӣ аз кӯчаҳо бигашта боз
Дастёзӣ кард сӯи пардаҳо.

Одамон - танвораҳои берамақ
Бимноку беҳуду зору лакот
Бо ниёиш боз боло мебаранд
Дасти ларзанда ба сӯи коинот.

Ларзишу бетобии дил зери даст
Фош месозад тамоми розро:
Ранци таъқибу аламҳои фирор,
Изтиробу ҳасрати парвозро.

Гарчи озодӣ сабукболӣ бувад,
Бо даҳони баста саҳт асту гарон,
Ҳамчунон аспӣ инонбигсехта,
Ки даҳона монда ўро дар даҳон.

***

Мисли як ваҳшии ваҳшатзадае ронда шудам,
Он тараф мардуму озодиву нур асту сафо.
Бишнавам аз паси худ гул-гули таъқибгарон,
Роҳи берун шуданам нест аз ин доми бало.

Ҷангали шабзадаву соҳили мурдоби ҳамӯш...
Гӯлачӯбе азамат бар сари раҳ афтода.
Чор сӯ баставу ман дар васати гумроҳӣ
Мондаам, таъя ба девори таваккул дода.

Чашмаеро магар олуда ба зиштӣ кардам?
Қотилам ё ки худобехабари шайтонкеш?
Об кардам дили аҳли башару гирёндам
Бар сари марқади зебоии ин кишвари хеш.

Андаке монда, ки поям ба лаби гӯр расад,
Дилпурам, мерасад айёми накуфарҷоме,
Дастболо бишавад дар ҳама ҷо некуӣ,
Аз фурумоягиву зиштӣ намонад номе.

Николай Гумилёв

***

На, ҳеҷ қиз дигару бечо нагаштааст
Дар домани табиати одиву бенаво,
Бал ҳарчи дар ҷаҳони наботу ҷамод ҳаст,
Партавфикан шудааст ба зебоии расо.

Шояд, ки ҷисми хокии Одам ба ин тариқ
Дар рӯзи бозхост падидор мешавад,
Вақте ки аз қаламрави зулмат ба ҳашрғоҳ
Бо амри Кирдигори худ эҳзор мешавад.

Медон, рафиқи хуби ман, эй ёри пурғурур,

Бо ту, фақат канори ту, танҳо канори ту,
Зарринамӯю хушгилу барфинарӯи ман,
Дарёфтам худии худам баъди ҷустуҷӯ.

Лабханд дар лаби ту шукуфт, эй азизи ман,
Лабханди софу содаву шаффову бегуноҳ,
Ғофил будӣ, ки шаъшаъаи ту чӣ сеҳр дошт,
Печонд гирду пеши туро ҳолаи сиёҳ.

Хоб

Нолишкунону бимнок аз бистари кобус
Бархостам ошуфтаавзоъу дилафсурда.
Дар хоб дидам, дигареро дӯст медорӣ,
Қалби туро ӯ бо ҷафои хеш озурда.

Бигрехтам аз бистарам бо изтироби беш,
Чун қотиле аз кундаву занҷиру завлона.
Дидам, ки су-су мезанад бо тобише хира
Фонусҳои қадди раҳ бо чашми гургона.

Шояд дар ин шаб, оҳ, дар ин кӯчаҳои тор
Ҳамчун ба маҷрои яке дарёи хушкида
Мисли мани оворава бехонумон фарде
Саргаштаву танҳову сардаргум нагардида.

Пеши дари кошонаат истодаам инак,
Охир, ҷуз инам нест роҳу чораи дигар,
Ҳарчанд медонам, ки ман ҳаргиз нахоҳам дошт
Ёрои по бигзоштан бар остони дар.

Қалби туро озурдааст ӯ, оҳ, медонам,
Ҳарчанд танҳо хоб буду ваҳшату кобус,
Аммо ҳароина ман аз андуҳ мемирам
Имшаб паси тирезаи пӯшидаат, афсӯс.

Дастпӯш

Ба дастам дастпӯши нодире дорам,
Ки онро дарнамеёрам.
Таҳи ин дастпӯши ман муаммои ниҳоне ҳаст,
Ки ширинӣ бубахшад хотироти хушнавоямро,
Барад бар жарфнои тирагӣ андешаҳоямро.

Ба дастам нақши ангуштони дасти дилбаре боқист
Ва он соне ки оҳанги хушero ёд дорад гӯши ҳуши ман,
Ҳамон сон гавҳари ёди варo дар дурчи дил маҳфуз медорад
Рафиқи содиқи ман, дастпӯши ман.

Ҳама дорад муаммое, ки сӯи шаб барад ўро,
Ва ман ҳам дастпӯши рамзнокӣ нодире дорам,
Ки ширинӣ бубахшад хотиротамро,
Ва то дидори нав онро зи дастам дарнамеёрам.

Тарҷумаи узви
Иттифоқи нависандагон
Толиби ЛУҚМОН

ҲИКОЯҲО АЗ ҲАЁТИ ТАРҶУМОНҲО

Тарҷумони ҷавоне (хатмкардаи Институти давлатии муносибатҳои байналхалқии Москва) барои коромӯзӣ ба сафорати Иттиҳоди Шӯравӣ дар Ҳиндустон меравад. Кори аввалину ҷиддии ӯ тарҷумаи мусоҳибаи сафири Шӯравӣ бо ходими маъруфи фарҳангии Ҳиндустон, ки ба забони англисии шикастаи ба ҳиндуҳо хос, яъне бо суръати тез ва истифодаи калимаҳои ҳиндӣ ва унсурҳои шевагӣ ҳарф мезад, оғоз гардид. Табиист, ки тарҷумони ҷавон мақсади мусоҳиби ҳиндиро нафаҳмид. Тарҷумони аз шарму ҳаё лолгашта тасмим гирифт аз хусуси он, ки чизе нафаҳмиду чизе гуфта наметавонад, ба сафир арз намояд ва ҳамин тавр ҳам кард.

— Ба эҳсосот дода нашуда ором бошед, — таскин дод тарҷумонро сафир, ман ҳам аз гуфтаҳои эшон ягон калимаро нафаҳмидам. Вале барои он ки меҳмон озурдахотир нагардад, шумо ба ман дар бораи худатон нақл кардан гиред. Меҳмон гумон мекунад, ки Шумо гуфтаҳои ӯро тарҷума карда истодаед.

Ҷаноби ҳинду зимни суҳбат қаноатманд гардида, боз ҳам бо ҳарорату самимият ва бо илҳоми саршор ким-чиҳо мегуфт (аз афташ, ҳадафи сафир ба нишон расида буд) ва тарҷумон дар навбати худ ба сафир дар бораи оила ва хонаводааш нақл мекард. Сафир боз ҳам бо меҳрубонӣ ва бо истифодаи вожаҳои бисёр ҷавоб медод ва хуб медонист, ки ҳамсуҳбаташ аз ӯ чиро интизор аст. Ин ҳолат чанд дафъа такрор гардид ва тарҷумон ба тадриҷ ба моҳияти сухани мусоҳиби ҳинду сарфаҳм рафта, ба тарҷумаи он оғоз намуд. Суҳбат тавре мегӯянд, дар фазои дӯстона ва ҳусни тафохум гузашт ва ҷонибҳо бо қаноатмандӣ хайрухуш намуданд. Лозим ба таъкид аст, ки ба обрӯву манзалати тарҷумони ҷавон ба шарофати фарҳанги баланду таҷрибаи ғании сафири ҳамватанаш латмае ворид нагардид.

Аз ёддоштҳои Р. Б. Миняро-Белоручев: Москва, соли 1959, маҷлиси роҳбарони ҳизбиҳои коммунистӣ. Роҳбари коммунистони Албания Э. Хоҷа зимни суҳанрониаш Н. С. Хрущёвро саҳт танқид намуд, зеро ҲКИШ кумаки худро ба Албания ниҳоят ихтисор кардааст. Аз ин амал Н. С. Хрущёв ба ғазаб меояд. Вақте ки ман дохили ғурфаи тарҷумонӣ шуда, ба курсӣ нишастам, ӯ аз ҷояш хеста, худро базӯр нигоҳ медошт. Маълум буд, ки барои ӯ оромона суҳан гуфтан ниҳоят мушкил аст. 7:37 Ғиреве ба амал меояд. Н. С. Хрущёв аз боби ношукрию носипосӣ доду фарёд мезанад, Э. Хоҷаро аз ҳар хусус айбдор сохта, дар фарҷом худаширо идора карда на-тавониста, боз ҳам дод мезанад: « И этот человек обос...л нас с ног до головы, туды его мать!»

Ман муодили фаронсагии ин гуфтаҳоро, ки нисбатан нарм буд, истифода бурдам, ки тақрибан чунин маъно дошт: «Покрыл нас грязью с ног до головы». Баъди нутқи Н. С. Хрущёв танаффус эълон гардид ва чун аз ғурфаи тарҷумонӣ берун шудам, маро мушовири КМ ҲКИШ интизор буд. Ӯ пурсид:

— Кӣ ба Шумо иҷозат дод, ки нутқи котиби генералии ҳизби моро ислоҳ намоед?

Ҷавоб додам: — Чунин қарорро худам қабул кардам, чунки барои маслиҳат пурсидан вақт набуд.

Мушовир «Шумо барои ин коратон ҷавоб медиҳед» — гӯён ғурғур карду рафт. Баъди даҳ дақиқа ӯ боз пайдо шуда, маро ба гӯшае бурда, ба таври маҳрамона пичиррос зад:

— Никита Сергеевич хоҳиш кард, ки бароятон миннатдорӣ кунам, зеро ӯ ҳам намехост ҳарфҳои дағали ӯ ба забонҳои дигар садо диҳанд.

Воқеаи ногуворе, ки дар соли аввали донишҷӯӣ рух дода буд, ҳаргиз аз ёдам фаромӯш намешавад. Ба муносибати 150-сола-

гии К. Маркс донишҷӯёнро ба маҷлиси ботантана дар толори Донишқадаи забонҳои хориҷии ба номи Морис Торез гирд оварда буданд. Дар сахна роҳбарияти донишқада ва меҳмонони хориҷӣ бо тарҷумонҳо аз курсҳои болоӣ менишастанд. Раванди ҷаласа бонизом ва бекамукоист мегузафт. Вале вақте ки намоёндаи ҳизби қомунисти Италия суҳанронӣ мекард, тарҷумони ӯ, донишҷӯи соли панҷум ҷунон гирифтори ҳаяҷон гашта буд, ки ҳатто як калмаро ҳам ба забон оварда натавонист. Ӯ мисли лаблабу супурх шуда, дар паси минбар меистод ва намедонист аз назари одамоне, ки ӯро ҳам маҳкум мекарданду ҳам нисбаташ як навъ тараххум пайдо карда буданд, кучо гурезад? Чун меҳмони италийӣ суҳанронии худро навъе карда бе тарҷума ба охир расонд, декани факултаи тарҷумонӣ В. М. Кузнетсов тавонист ин вазъияти ногуворро бо ҳазли намакине бартараф намояд. Вале аҷзу нотагонӣ ва нодонии тарҷумон барои ҳамеша маро пеши назар аст.

Забоншиносони фаронсавӣ суоле ба миён гузоштанд: “Баъди тарҷума матн ба кадом тағйирот дучор мешавад?”

Ва дар иртибот бо ин таҷрибае гузаронидаанд: дар гирди мизи мудаввар 14 тарҷумони беҳтаринро даъват намуданд, ки ҳар кадоми онҳо забони ҳампахлуи тарафи роставро медонист. Аввалин шуда тарҷумони олмонӣ ҷумлаи зеринро барои тарҷума ба ҳампешааш пешниҳод месозад: «Ҳунари пивопазӣ чун таърихи инсоният қадим аст». Тарҷумони испанӣ, ки дар шафати олмонӣ нишаста буд, ҷумларо ба забони модарии хеш тарҷума карда, ба тарҷумони дигар медиҳад... Вақте ки матн аз дасти ҳамаи тарҷумонҳо гузашта, бозпас ба дасти тарҷумони олмонӣ афтод, ҷумлаи ҳикматноки барои тарҷума пешниҳодкардааш ҷунин шакл гирифта буд: «Аз замонҳои қадим пиво яке аз нӯшокиҳои дӯстдоштатарини инсоният ба ҳисоб меравад».

Боре ба яке аз тарҷумонҳои Созмони Милали Муттаҳид лозим омад, ки нутқи намояндаи ҳайати ҷопониро тарҷума намояд. Намояндаи Ҷопон ба ҳозирин (аврупоиён) як латифаи ҷопонӣ гуфт, ки барои иштирокчиён нофаҳмо буд. Тарҷумаи таҳтуллафзии он боиси тааҷҷубу таҳайюри сомеъон шуда метавонист. Аз ин рӯ, тарҷумон ба иқдоми ноилоҷе даст зад. — Хонумон ва ҷанобон, — гуфт ӯ, — ҳоло нотиқ як латифаи ҷопонӣ гуфт, ки тарҷумаи он ғайриимкон аст, ба ин хотир агар шумо бихандед, боиси хушҳолии ӯ хоҳад буд.

Дар толор мавҷи хандаи шунавандагоне, ки дилашон ба ҳоли тарҷумони бечора сӯхта буд, баланд гардид.

Аз хотираҳои В. М. Бережков (Техрон, соли 1943): Зиёфат дар фазои озод хеле табиӣ мегузафт. Вале оғози он барои ман на он қадар хуш омад. Маъмулан инҷониб пеш аз пазириии расмӣ ба ошхона рафта, наҳории сабук мекунам. Аз таҷрибаи чандинсола медонам, ки зимни қабули меҳмонҳо суҳбат метасфад ва онро зуд ба шакли дақиқ тарҷума кардан лозим аст. Бар замми ин, агар гап дар мавзӯи муҳиме равад, онро сабт кардан лозим меояд. Дар ин мавридҳо тарҷумон фикр ҳам намекунад, ки луқмаеро ба даҳон андозад, ҳарчанд пешхизмат ба табақчаи тарҷумон ҳам он чизе, ки дар таомнома ҳаст, мегузорад. Вале аксар вақт ба он даст расонида намешавад.

Ин дафъа ҷаласаи умумӣ тӯл кашид ва то замони хӯроки нисфирӯзӣ, ки ба он Сталин ҳайати дар гуфтушунид иштирокнамударо низ даъват карда буд, ҳамагӣ чанд дақиқа монда буду халос. Маро лозим меомад, ки матни сӯҳбати навакак тамомшударо кӯтоҳакак сабт намоям, саҳеҳтараш, барои ба ошхона рафтан имконият надоштам.

Вақте ки ҳамагон дар паси миз ҷойи худро ишғол намуданд, суҳбат авҷ гирифт. Хӯришхоро бурданд, обгӯштро бо самбӯсаҳо оварданд ва табиист, ки ман ба онҳо даст нарасонидам, зеро пайваста машғули тарҷума будам ва дар дафтарчаам баъзе қайдҳо мекардам. Ва ниҳоят гӯшти кӯфтаро оварданд ва ман дигар тоқат карда натавонидам: аз таваққуфи кутӯҳ истифода бурда, як пора гӯшти бифштекстро бурида, ба даҳон андохтам. Вале маҳз дар ҳамин маврид Черчилл ба Сталин бо суоле муроҷиат намуд, ман бошам бо даҳони пур чизе гуфта натавонидам. Сукути ноҳинҷоре ҳукмфармо гардид. Сталин ба ҷонибам суолomez нигарист. Ман ҳамчун харчанг сурх шуда, натавонидам ҳатто калимаеро ба забон орам. Дар ин ҳолати ногувор ҳамагон ба ҷониби ман нигоҳ мекарданд ва аз ин боз ҳам бештар хиҷолат мекашидам. Сипас садои ханда баланд гардид.

Ҳар як тарҷумони касбӣ медонад, ки ба хатои ҷиддӣ роҳ дода будам, охир ба дӯши ман кори ниҳоят муҳиму ҷиддӣ вогузор шуда буд ва мебоист ба ин саҳлангории худ ҷавоб диҳам. Ман инро ба хубӣ дарк мекардам, вале умедвор будам, ки ҳамааш бо шӯхӣ меанҷомад. Вале ин саҳлангории ман Сталиноро саҳт ба ҳашму ғазаб овард. Бо чашмони оташин ба тарафи ман ҳам шуда, безътиноёна ва нимғурма гуфт: – Ҷойи тановулатро ёфтӣ! Кори шумо тарҷума кардан аст. Бубин, даҳонашро пур кардааст, бетартибӣ!

Ноилоҷ луқмаи бардоштаамро нахоидаро фурӯ бурдам ва гуфтаҳои Черчилро зуд тарҷума кардам. Шаке нест, ки ман дигар ба хӯрданиҳо даст нарасондам ва умуман иштиҳоям ҳам баста шуда буд.

Аз хотираҳои Р. Миняр-Белоручев. Аввали солҳои шастуми қарни гузашта ба Иттиҳоди Шӯравӣ шоҳзода Нородом Сианук, ки он замон роҳбари давлати Камбоҷа буд, ташриф овард. Суханро-

нии ӯ дар Кремл ба нақша гирифта шуда, бояд тавассути радио дар қаламрави Иттиҳоди Шӯравӣ шунавонида мешуд. Ин суханрониро ман тарҷума мекардам. Вақте ки ба Кремл омадам, сарам сахт дард мекард, вале ин барои тарҷумаи синхронии суханронии роҳбари давлат ҳалал намерасонд. Ба тадриҷ дард шиддат гирифт ва метарсидам, ки он ба мигрен (дарди нимсара) табдил наёбад. Қабл аз оғози суханронии Сианук як ҳаббаи пирамидон (ситрамон)-ро қабул намудам. 10-15 дақиқаи аввал вазъи саломатиам тағйир наёфт. Вале минбаъд бо дарди каме коҳишёфта қобилияти ангезандагиро гум кардам. Тамоми вожаю ифодаву ибораҳо бо мушкilot ба хотирам мерасиданд ва онҳоро базӯр талаффуз мекардам, зеро забонам ба ман итоат намекард. Аз ин нокомӣ маро маҳз таҷрибаи дар тӯли солҳои зиёд андӯхта ва хотимаи нутқи меҳмони олиқадр раҳонид. Баъд аз ин дар фаъолияти хеш ҳангоми тарҷумаи шифоҳӣ аз истифодаи дору тамоман даст кашидам. Хастагиамро пас аз серкориҳои зиёд як истакон қаҳваи сиёҳ раҳой мебахшид.

Тарҷумони шинохта, корманди Вазорати корҳои хориҷии Иттиҳоди Шӯравӣ В. И. Ерофеев нақл мекунад: — Ман аслан ленинградӣ ҳастам. Дар оилаи коргари роҳи оҳан таваллуд шудаам ва орзу мекардам, ки мисли падар ҳамин шуғлро омӯзам. Вале якбора дар Испания ҷанг сар шуд. Шумо тасаввур карда наметавонед, ки мо чӣ гуна барои кӯмак расонидан ба ҷумҳуриятҳои майл мекардем. Ман ҳам ба комиссариати ҳарбӣ рафта номнавис карданӣ шудам ва он ҷо гуфтанд, ки сарнишинону танкистҳо дар Испания ба қадри кофӣ ҳастанд, танҳо тарҷумонҳо намерасанд.

Ман шитобон ба донишгоҳ рафта, ба курси тарҷумонӣ дохил шудам. Ҳангоми таҳсил дар донишгоҳ ҷанг дар Испания ба охир расид ва ман қарор додам, ки дар факултаи филологӣ забони

фаронсавиро омӯзам. Ҳамин тариқ рӯзҳо бо хондан, давидан дар варзишгоҳ ва мутолиаи китобчаҳои фаронсавӣ паси сар мешуданд. Ва ногоҳ маро ба кумитети вилоятии ҳизбӣ даъват карданд, ки ин бароям ҳайратовар буд. Ба ман сурати Сталино нишон доданд, ки дар паҳлӯяш писараке меистод. Пурсиданд: – Медонӣ ин кист? – Не! – Ин Павлов аст, тарҷумони шахсии Сталин. Мехоҳӣ мисли ӯ шавӣ?

Забонам лол гашта буд. – Бале-бале... Ба Москва меравӣ. Дар назди КМПК (б) курсҳои тарҷумонӣ ифтитоҳ гардидааст. Мо туро барои таҳсил дар он курсҳо пешниҳод менамоем. Вале дар ин бора ба ҳеҷ кас...

Ҳамин тариқ, ман ба Москва омадам. Дар майдони Миусский курсҳои фавқулмаҳфӣ ва фавқулпӯшида амал мекарданд. Ман он ҷо то саршавии ҷанг таҳсил кардам. Тамоми курсантҳои “олмонӣ”-и мо ба ҷабҳа рафтанд ва мани “фаронсавӣ”, ки ба ҳеҷ кас лозим набудам, ба шуъбаи танзими барномаҳои радиои хориҷии оҷонси ТААС ба кор гирифтанд. Маро ба фронт роҳ надоданд. Ба ҳар ҳол кӯшиш намудам, ки ақаллан ба курси алоқачиён (радистҳо) гиранд, вагарна дар ақибгоҳ мондани ман барин як ҷавонписар айб буд.

Ва инак, боз кори дигар: маро аз соҳаи ҳарбӣ ба комиссариати халқии корҳои хориҷӣ равон карданд. Худи Деказонов қабулам кард. Номбурда сафири Иттиҳоди Шӯравӣ дар Олмон буд (баъдтар ӯ ҳамроҳи Берия тирборон карда шуд). Он вақт Деказонов бо ин гуна пурсишҳояш маро ба танг оварда буд: оё хешовандони ман дар ҳудуди забтнамудаи олмониҳо буданд ва оё онҳо ҷазо гирифтаанд ё на?

– Мо қарор додем, ки шуморо ба кор гирем, – арз намуд ӯ. – Мо ба донандагони забонҳои хориҷӣ эҳтиёҷ дорем. Барои ҳамин шумо бояд барои коромӯзӣ ба... Шветсия равед.

– Вале ман забони шведиро намедонам.

– Ва лозим ҳам нест. Тибқи ҳикмати дипломатӣ забонро дар роҳи равон ҳам омӯхтан мумкин аст. Дар Шветсия сафири бо-таҷрибаи Шӯравӣ Александра Михайловна Коллонтай кор мекунад ва ӯ раҳнамои шумо мешавад.

Худоё, ҳеҷ гоҳ фикр намекардам, ки ин ҳол ба ман рух ме-диҳад. Ҳарчанд Стокгоlm наздик буд, вале ба он ҷо баъди чанд моҳ расидам. Аввал дар Архангелск интизор шудам, ки кай киштиҳои посбонии англисҳо меояд. Сентябри соли 1942 бо киштии ҳарбие, ки минаҳои зериобиро медорад, ба баҳр баромадам. Сафар қариб ду моҳ идома ёфт: олмониҳо моро бомбаборон ва торпедзанӣ мекарданд. Киштиҳои посбонӣ та-лафоти зиёд медоданд, вале киштии мо беосеб монд. Сипас, бо тайёраи бомбаандози англисӣ ба Шветсия паридем... баъд аз ду ҳафта амрикоӣҳо моро ба худ гирифтанд: аз се тайёраи бомбаандоз дутоаш ба Стокгоlm расид, ки дар яке аз онҳо ман будам.

Дар арафаи 25-солагии инқилоби Октябр ба сафорат раси-дам. А. К. Коллонтай ҳарчанд фалаҷ шуда буд ва бо аробачае ҳаракат мекард, маро хеле самимӣ пешвоз гирифт. ӯ тамоман навишта наметавонист. Маҳз ҳамин ҳолат маро ба ӯ наздик сохт. Гап дар сари он аст, ки Александра Михайловна он рӯзҳо ба таҳияи ёддоштҳои хеш машғул буд (бо забони фаронсавӣ) ва дар зери диктаи ӯ ман менавиштам. Ман ҳеҷ гоҳ он лаҳзаҳо-ро, ки дар ҳимояи Александра Михайловна Коллонтай будам, фаромӯш намесозам: чизеро, ки аз ӯ омӯхтам, бароям захираи донише буд барои тамоми умр. Вале дар ҳаёти ман боз дигар-гунӣ ба вучуд омад: Соли 1944 маро ба Москва даъват карданд. Азбаски Ҷанги дуҷуми қаҳонӣ дар авҷ буд, лозим омад, ки то ба Москва бо роҳи гирдгардон, саҳеҳтараш, ғайримустақим (та-вассути Фаронса, Италия, Миср, Эрон) биравам.

Дар Москва маро ҳамоно Молотов қабул намуда, кори рефе-

рент-тарҷумони ро дар котиботаш ва сипас ёвари ро пешниҳод кард. Ҳамин тариқ, ба ҳайси тарҷумон дар бисёр мулоқоти гуфтушунидҳо иштирок карда, бо ашхоси гуногунмартабаи зиёд вохӯрданд. Ҳатто ба ҳуди Сталин ҳам тарҷумонӣ кардаанд...

– Оё рост аст, ки шумо бо мукотибаҳои Сталин бо Черчилл Рузвелт иртиботе доштед?

– Бале, мустақиман. Тамоми мактубҳоро барои Черчилл Рузвелт тайёр намуда, барои имзо ба Сталин раван мекарданд. Баъзан онҳоро зуд имзо мекард ва гоҳе пурра таҳрир менамуд, махсусан тавсияҳои таҷовузкоронаи Молотовро, зеро ӯ ба иттифоқчиёни ғарбӣ бовар намекард ва муносибаташ бо онҳо шубҳанок буд. Умуман, инсонии ниҳоят қиддӣ ва саҳтгир буд ва маро ба интизоми оҳанин одат кунанд.

Соли 1955 маро ба Париж, ба ҳайси мушовири баҳши сиёсату фарҳанг фиристоданд. Вале тавре ки меғӯянд, “ин таърихи дигар аст”.

П. Палажченко нақл мекунад: Президенти давлати Замбия К. Каунда, ки ба ифтихори ташрифи яке аз роҳбарони Иттиҳоди Шӯравӣ Н. Подгорний дар меҳмонсарои худ, воқеъ дар Лусака зиёфат орошт. Ҳини зиёфат К. Каунда аз Н. Подгорний пурсон шуд: “How do you like our belizban?”. Тарҷумон кӯшиш кард, ки чизе ба русӣ гуфта, аз ин “ҳолати ногувору хатарнок” ба зудӣ халос шаванд. Вале мизбон, ки яқрав буд, таъкид карда, шарҳ дод: “our belizban.” Бало занад, ин чӣ бошад? Растанӣ, хӯроки миллӣ, ҳайвон?, – саросемаву телбақорона худ ба худ андешид тарҷумон. Ва билохира (барои ин ҳамагӣ чанд сония сарф шуд) корманди шуъбаи тарҷумаи Иттиҳоди Шӯравӣ ба хотир овард, ки “belizban” чист. ӯ ҳангоми омодагӣ ба сафар дар тавсифномаи К. Каунда хонда буд, ки мароқу иштиёқи ӯ

ба “police band”-и маҳаллӣ, ки мусиқии он маҳфили оншабаро метасфонд, ниҳоят зиёд аст. Ҳамин тариқ, тарҷумон аз ҳолати ногувор раҳой ёфт.

Тарҷумондухтаре, ки истилоҳоти ҳарбӣ-баҳриро хуб намедонист, баёноти шоҳидро баргардон мекард. Баногоҳ дар тарҷума чунин мазмун баён гардид, ки “дар уқёнуси кушод як киштии англисӣ ба писарбачае вохӯрд. Вақте ки ўро гирифта, нағзакак мешўянд, дар қисми ў навиштаҷоте ба назар мерасад: ў (яъне писарбача) ба киштии англисҳо, ки онро олмониҳо ғарқ карда буданд, мансуб аст”. Дар ҳамин қойи тарҷума садои тарҷумон чандон боварибахш набуд. Ва танҳо баъди аз ғурфа баромадан тарҷумон иштибоҳи худро фаҳмид. Ў калимаи англисии “boy” (писарбача) ва “bioy” (нишони лангардор, ки дар қойҳои пастоби дарё партофта мешавад) ва талаффузашон якранг аст, омехта кардааст.

А. Полторақ дар китоби “Нюрнберский эпилог” менависад: “Як ҳодисаи аҷиб ба ёдам меояд. Геринг* дар маҳкамаи Нюрнберг баёнот медод. Раванди ҷаласаи судиро як духтари ҷавон тарҷума мекард, ки серғайрат ва донандаи хуби забон ба назар мерасид. Лаҳзаҳои аввали маҳкама хуб мегузашт (аз лиҳози тарҷума). Ба ногоҳ Геринг дар баёноти худ ибораи “полотика” (троянский конь)-ро истифода бурд. Вақте ки тарҷумон ин вожаи барояш ношиносро шунид, якбора ранги рӯяш тағйир ёфт ва зери ваҳму воҳима монд. Мутаассифона, ў таърихи дунёи қадимро хуб намедонист. Дар ҳамин лаҳза ҳозирини маҳкама ғур-ғури оқизонаи тарҷумонро шуниданд:

– Кадом асп? Ким-чӣ хел асп!

Ҳаяҷону изтироби тарҷумон ҳамагӣ як лаҳза идома ёфта бошад ҳам, он барои қароҳадор кардани раванди тарҷумаи ҳамзамон ки-

фоя буд. Геринг хабар дошт, ки тарҷумон ба “троянский конь” пешпо хӯрдааст ва нутқашро ҳамоно идома медод. Риштаи фикр канда шуда буд.

Дар натиҷа фармони сардори бахши тарҷума шунида шуд: “Stop procceding” (Гӯш кардан қатъ карда шавад). Дар муқобили раиси мурофиа чароғаки сурхе фурузон гардид ва тарҷумони нокомгардидаро ҳамкори дигараш, ки таърихро беҳтар медонист, иваз намуд.

* Герман Геринг (1893-1946), яке аз роҳбарони олмони фашистӣ, ҷинояткори ҳарбӣ. Дар маҳкамаи Нюрнберг ба ӯ ҳукми қатл дода шуд ва дар натиҷа худро кушт.

* Тибқи ривояти юнонӣ сулолаи ахейиҳо бо роҳбарии Агамемно (шоҳи Микен) ба муҳосираи Трояниҳо меафтанд. Ҷаниби ахейиҳо аспи бузурги ҷӯбине сохта, онро ба трояниҳо тӯҳфа менамоянд, ки дохили он ҷанговарон ҳузур доштанд. Шабона, низомиён аз даруни асп баромада, дарвозаи шоҳиро мекушоянд, то ҷанговарони дигар низ вориди шаҳр гарданд. Сипас, ахейиҳо шаҳри Трояро забт мекунанд. Ибораи “троянский конь” имрӯз ҳамчун фиреби душман истифода мегардад.

***Аз китоби тозанашири
“Мақтаби тарҷума”-и
Абдурашид САМАДОВ***

**Юрген
Кёге**

**Суҳбат
дар торикӣ**

Ман баъзе вақтҳо аз худам мепурсидам, ки оё ман девона менамуда бошам, ки инчо нишастаам. Пиронсоле, ки дар ҳарак нишастааст ва тамоми манзараи атрофро назар мекунад. Чӣ гуна метавон фикр кард, ки дар бари мошинҳо ва якчанд хонаҳои вайронае дар болои ҳарак нишастааст ва тамоми манзараи атрофро назар меафканад, ин ман мебошам. Шояд онҳо фикр кунанд, ки пиронсол тамоман танҳост ва меҳоҳад дар инчо ягон дӯсте дошта бошад, шояд дар бораи ин чизҳо умуман фикр накунад.

Ҳамин тавр аст, вақте, ки нафақахӯр бошеду нишаста тамоми манзараро тамошо мекуни. Ии хело ҷолиб аст. Гӯё мардум замоне, ки 65-сола мешаванд, барои як рӯзи худро гузаронидан чунин қорҳоро мекунад. Шояд вақте, ки ман 70 сола шавам, қадамзаниям мушкил шавад, ҳозир ҳамааш хуб аст. Ҳар рӯз мисли як рӯз нест. Аммо онҳо ин қорҳоро мекунад.

Ҳар рӯз мардум вақти зиёде доранд, ки онро метавон дар ҳар қадамашон истифода баранд, ё ҷое нишинанду манзараи атрофро тамошо кунанд, аммо ба баҳонаи хурдакае шабоҳат дорад, ки дар ин дунё наметавон равшаниро ёфт. Баъд аз се сол ман нафақахӯр мешавам, шояд онро гирифта натавонам.

Ман ҳамаи он чизе, ки инҷост таҳқир намекунам, гӯё дар шаҳр овоза пахншуда аст, ки дар оянда метрои нав месозанд. Он гуна ки гуфтаанд, аз ин ҷо ба деҳот роҳ кушода мешавад, вақте, ки ҳама доду фиғон мекунад, шумо оромона ба сӯи деҳот мераваед. Ҳозир ман хеле оромам, ки инчо шаҳр шудааст.

Ман инчо нишаста тамоми мошинҳое, ки дар шаҳр мегузаранд, тамошо карда хело фикр мекунам. Он ронандаҳои мошинҳое, ки аз назди хонаҳои истиқоматӣ мегузаранд, ки инро ман хато мешуморам. Фарқи яти кучаке байни ронандаҳои боркаш ва автобус мавҷуд аст. Ронандаҳои боркаш қобилияти зарифие надоранд, аммо агар дар роҳҳое, ки асфалт шуда бошанд, фикр намекунанд, суруд меҳонанд, аммо ро-

нандаҳои автобус тамоман ин ҳисийтро зеботар мекунад, онҳо нишон медиҳанд, ки чиро дар роҳ мебинанд. Ронандаҳои боркаш инро мефаҳманд, аммо инро нишон намедиҳанд.

Боз мошинҳои шахсӣ ҳаст. Ман намехоҳам, ки автомобили шахсӣ дошта бошам. Ман наметавонам чунин ашёро дар хона ҷараён кунам, ё ҳатто фикр карда наметавонам, ки чунин ашёи ман берун аз хонам ҷойгир бошад. Ронандаҳои мошинҳои шахсӣ беҳтар мешуморанд, ки мошиншон дар гараҷ бошанд. Мошинҳое, ки дар гараҷ мебошанд, хело хуб ва бозхатиёт нигоҳ дошта мешаванд, нисбат ба мошинҳое, ки дуртар аз хона ҷойгиранд. Ин маро асабонӣ мекунад. Ман метавонам тасаввур кунам, вақте, ки инсонҳо дар роҳ мебошанд ва онҳо бо мошинҳои шахсӣ меоянд.

Ман ҳар ҳафта рӯзҳои шанбе субҳу шом ба назди хараки худ меоям, дар онҳо мошинҳои сабз, сурх, кабуд, сафед ва сиёхро мебинам. Ман дида истодаам шахсе, ки дар назди рул дар пеши ҳамсари худ нишастааст, ӯ ҳамаи қонидаро хело хуб медонист. Дар кӯчае, ки кӯдакон бозӣ доранд, чи гуна аз чап ба рост гаштанро медонист, ин барои ман хело аҷиб буд. Онҳо ин чизҳоро хело хуб ба назар мегиранд. Ман фикр мекунам кӯдаконе, ки дар онҳо ҳастанд, тамоман наметарсанд. Танҳо назар мекунад. Ман даст меафшондам, вақте ки одамон дар берун медидем. Ин пеш буд, аммо имрӯз тамоман мардум дигар шудаанд. Шояд ин барои кӯдаконе, ки дар паси мошин мешинанд, ин тамоман чизи дигар бошад.

Аз ронандаҳои мототсикл ман тамоман ташвиш дорам. Аз онҳо ман дар ҳақиқат метарсам. Мототсиклҳо мисли ҳайвонҳои ваҳшиянд. Онҳо бо қувваи баланд овоз мебароранд. Ин чи гуна ором аст, вақте ки тамоми навъҳо дар шаҳр бошанд. Аммо мототсиклҳо ҳамин хел меоянд, ки фикр мекуни ҳозир туро меҳӯранд. Ҳатто агар онҳо ба баста низ оянд. Яке дигаронро фитна меангезад, аз дигараш тезтар, беҳтар ва овози баландтар бошанд. Ман аз худам мепурсам, ки шумо кадоми инҳоро доштан мехоҳед, зеро бе инҳо ягонҷо рафта намешавад. Барои ронандаҳои мототсикл бояд роҳи алоҳида сохта шаванд, ҷое, ки онҳо ҳаракат кунанд ва шаҳр ором бошад.

Аз ҳама чиз барои мардум беҳтару ошкотар ин автобус мебошад. Ин

гуруҳи мусобиқавӣ нест, ки ташвиш кунам. Ман як бор бо чунин тариқ рафтам: ба автобус савор шудам, шаҳрро тамошо кардам, хӯроки нисфирӯзиро хӯрдаму дубора савор шудам, дар ҷойҳои дигар шаршаро дидаму қаҳва нӯшидам, дубора савор шудаму ба хона баргаштам. Бегоҳ торик шуда буд, ман ба хона расидам ва сарам хело дард карда буд, аз ронандагии зиёд. Мардум чунин нақша кашида буданд, бояд холашонро хабар мегирифтанд, ё баҳрро тамошо мекарданд, ё занбурӯғчинӣ мерафтанд. Камтар дур ҳаракат кунӣ, онҳо мустақил мешаванд. Агар автобус дубора баргардад, онҳо ҳеҷ чизро намедонанд ё бегоҳ хеле дер шаванду онҳо ба линаи автобусҳо рафта ба дигараш нишинанду ба хонаҳои дигари шаҳр раванд. Дар ҷавониам вақти зиёде доштам, мисли ҳозира, ки метавонистам ин корхоро кунам, аммо мутаасифона ман дигар хола надорам, ки ба хабаргириаш равам. Атроф бисёр ҷиддист, ки ман наметавонам бо онҳо зиндагӣ кунам.

Ман дар болои ҳарак нишаста, танҳо мушоҳида мекунам намедонам, ки ба кучо мераванд, аз кучо меоянд, танҳо мебинам, ки дар роҳанд ва бо чеҳраҳои гуногун рафтуо доранд.

Вақте, ки офтоб ба болои хиштҳои сурхи бомҳо равшанӣ мекунанду гулҳои боғ медурахшанд, абрҳои сафед дар осмонҳост ва дарахтони пиронсол истодааст, маро ба фикр водор мекунанд, набат ба нақлиёте, ки дар ин ҷо намудор мешавад. Ин пиронсол дар болои ҳарак чи гуна менамуда бошад. Дар ҷое, ки онҳо ҳастанд, ман ҳам будан меҳостам.

***Аз забони олмонӣ
ба забони тоҷикӣ,
донишҷуи курси 3
иҳтисоси олмонӣ
тарҷумон факултети романӣ-германӣ
Мирова Шукрона***

***Муаллифи китоби Sprechen im Dunke!
Jurgen kogel***

**АНТОН
ЧЕХОВ**

СУХАНВАР

Дар субҳе дилоро мушовири мулкии рутбаи ҳаштум, Кирил Иванович Вавилоновро, ки аз ду бемории то андозае дар сарзамини мо шоеъ: гирифтории завҷаи тундхӯй ва бадмастӣ фавтида буд, ба хок супурданд. Мушояаткунандагон вақте аз калисо ба қабристон равон шуданд, яке аз ҳамкорони марҳум, исмаш Поплавский, савори аробае шуд ва ҷониби дӯсти хеш Григорий Петрович Запойкин, ки марди ҷавон, аммо акнун ба ҳадди кофӣ машҳур, тохт. Запойкин, чунонки бисёре аз хонандагонро маълум аст, дар арусиҳову солгардҳову сӯғвориҳо истеъдоди нодири бадеҳатан суханронӣ дорад. Ё, бефарқ, дар ҳар замону шароит, метавонад нотиқӣ кунад: хобу хоболуд, ноштонокарда, масти лояқил, шитобзадагӣ. Сухан аз забони ӯ чун оби новдонҳо муназзаму нарма ва ҳам фаровон ҷорӣ мешавад; дар қомуси нотиқии ӯ каломи риққатбор ба маротиб бештар аз тараканҳои ҳар майкадаест. Ҳамеша фасеҳу тулонӣ сухан мегӯяд, аз ин рӯ, гоҳе, ба вижа, дар арусиҷашнҳои бозаргонон, барои ҷилави даҳанаширо гирифтани, ночор домани пулисро мекашанд, ки мусоадат кунад.

— Бародарҷон, пеши шумо омадаам! — чун Поплавский ӯро дар хона дарёфт, сухан оғозид. — Ҳамин ҳоло либосатро мепӯшӣ, меравем. Як ҳамкори мо даргузашт, ба он дунёаш мегуселонем, сазост ки дӯстам, бояд дар видоъаш ягон чизи ҷузъӣ гуфт... Умедамон танҳо ба туст. Аз хурдҳо агар ягон нафар мемурд, мо туро нороҳат намекардем, аммо ин ҷо муншӣ... то ҳадде сутуни идора. Чунин мақомро бе ҳарфу ҳиҷо гӯронидан нохуб аст.

— О-о, муншӣ! — ҳамёза кашид Запойкин. — Ҳамон бадмаст?

— Бале, бадмаст. Чалпак меоранд, газак... кири ароба ҳам пардохтагӣ. Меравем, азизам! Он ҷо, сари қабр, ягон суханронии риққатбори ситсеронӣ мекунӣ, хоҳӣ дид, ҳатман таҳсинат меку-

нанд!

Запойкин бо камоли майл пазируфт. Ў мўйҳояшро титу пош карду қиёфаи яъсомезе гирифт ва бо Поплависки хиёбон баромад.

– Ман медонам муншии шуморо, – гуфт ў, ба ароба нишаста. – Як шайёду разл, Худо биёмурзадаш, ингунаҳо нодиранд.

– На, Гриша, хуб нест фавтидаро носазо гуфтан.

– Ин кас албатта, *aut mortuis nihil bene**, вале ба ҳар тариқ як қаллоб буд.

Ду рафиқ қараёни дафнро дарёб карданду ба ҷамъият пайвастанд.

Ҷанозаро оҳиста мебурданд, барои ҳамин ҳам онҳо то қабристон се бор фурсати ба майхонаҳо сар задан ёфтанд ва бар шодии руҳи ў кам-камак бода ба сар кашиданд.

Дар қабристон маросими кўтоҳи дуёо барпо шуд. Хушдоману завҷаю хоҳараруси ў, сарсупурдаи таъомул, басо гиристанд. Вақте тобутро ба лаҳад раҳо мекарданд, ҳамсараш ҳатто ба фиғон омад: «Маро ҳам бо ў бигзоред!», вале ба дунболи шавҳар ба гўр нарафт, ихтимол, нафақаашро ба ёд овард. Запойкин, ки то ором гирифтани ҳама мунтазир меистод, пеш баромад, ба ҳозирин назар андохту шуруъ кард:

– Фарёд аз ин дидаву аз ин шунида; бовар наметавон кард! Оё ин тобут, ин чехраҳои гирён, ин шевану оҳу афғон магар як кобус нестанд? Дареғо, ки на; ин хоб нест, чашму ҳуш моро фиреб наводааст! Онеро, ки мо ҳануз чанд вақт пеш бо ин чустӣ, бо ин тамизию таровати наврасӣ медидем, ҳамоне ки чанд вақт пеш дар пеши чашми мо, монанди занбури мудом кўшо, ба кандуи ободонии ин сарзамин шаҳд мерехт, ҳамон касе, ки... инак, ҳоло рӯчуъ карда ҷониби хок, ҷониби сароби моддӣ. Марги бетарахҳум замоне бар

* ... *aut mortuis nihil bene*... – таҳрифи танзомези масали лотинӣ: «*De mortuis aut nihil aut bene* («Аз фавтидаҳо ё чизе нагуфт, ё танҳо хуб гуфт»); инчо – «аз фавтидаҳо ҳич чизи хуб намегўянд».

ӯ дасти сарди худро гузошт, ки новобаста ба синни хамидаи хеш, ҳанӯз ӯ дар авҷи шикуфоии қудрату уммедвориҳои дурахшон буд. Талафоте қуброннопазир! Қойгоҳи ӯро кӣ пур хоҳад кард барои мо? Мо кормандони хуб зиёд дорем, аммо Прокофий Осипич ягона буд. Ӯ аз дилу қон маҷзуби вазифаи хеш буд, дар адои кор таваонашро дарег намедошт, шабҳо хоб надошт, орей аз ғаразу тамаъ буд, садоқаткеш буд... Чӣ нафрате дошт ба оне, ки саъй мекард дар бадали хисороти мановфеъи умум ӯро бо ришва мутеъи хеш созад, ва ҳам ба оне, ки ӯро бо васвасаҳои фиребандаи зиндагӣ қалби хиёнатӣ русвоӣ дар кори хеш кунад! Оре, Прокофий Осипич дар пеши чашми мо маъшои ночизашро ба фақиртарин дӯстони худ бахш мекард ва шумо худ ҳамин ҳоло оҳу афғони он беваҳоро ятимонеро, ки аз баракати муруввати ӯ мезистанд, шунидед. Ӯ ҳамчун як фидоии шуғли хеш, аз пайи накукориҳо дар зиндагӣ хушнудиро намедонист ва ҳатто аз саъодати иҷтимоӣ сарфи назар кард; шумо ҳама медонед, ки ӯ то охири рӯзи ҳаёташ муҷаррад

буд! Аммо акнун кӣ ўро ҳамчун рафиқи мо иваз мекарда бошад? Бо ҳамон риши тарошида чеҳраи гарми латифи ӯ пеши назарҳост, ки лабханд мезанад, садои нарму нозуку дӯстонааш ҳамчунон дар гӯш садо медиҳад. Ҷоят Ҷаннат бод, Прокофий Осипич! Равонат шод, заҳматкаши шарофатманду наҷиб!

Запойкин ҳамоно мегуфт, вале ҳозирин пич-пич шуруъ карданд. Суханронӣ ба ҳама писанд омад, ашки чанде ҳам чакид, аммо барои бисёриҳо аҷибуғариб намуд. Аввалан маълум набуд, ки чиро суханвар мутаваффоро Прокофий Осипич ном бурд, дар ҳоле ки Кирил Иванович ном дошт. Сониян, ҳама медонистанд, ки ин марҳум тамоми умр бо зани шаръии худ дар ҷанг буд, аз ин рӯ наметавон ўро муҷаррад хонд; солисан, ӯ риши ҳиноии балмае дошт, ҳаргиз покуназада, аз ин лиҳоз боз низ мубҳам буд, ки чиро нотиқ ўро риштарошида номид. Шунавандагон мутаҳаййир мешуданд, ба ҳам менигаристанду китф дарҳам мекашиданд.

Нотиқ бо шавқ қабрро нигариста, идома медод:

– Прокофий Осипич! Чеҳраи ту ночур буд, ҳатто зишт, ту тираву хашан будӣ, аммо мо ҳама медонистем, ки зери ин пардаи зоҳирӣ як қалби поку меҳрубон метапад!

Ҳозирин ин дам дар ҳуди нотиқ низ як чизи аҷиб пайҳас карданд. Ў ба нуқтае чашм дӯхт, нороҳатона такон хӯрд ва ҳудаш низ китф дарҳам кашидан гирифт. Ногаҳ сокит шуд, даҳонаш аз таъаҷҷуб воз монд ва ба Поплависки рӯ оварда, ҳаросон гуфт:

– Гӯш кун, ӯ ки зинда аст!

– Кӣ зинда аст?

– О, ҳамин Прокофий Осипич! Бибин, дар назди муҷассама истодааст!

– Ў, ки намурда буд! Кирил Иванич мурд!

– Охир, магар нагуфтӣ, ки муншии мо фавтид!

– Ҳамин Кирил Иванич муншӣ буд. Ту, васвос, саҳв кардӣ! Бале, Прокофий Осипич қаблан муншии мо буд, аммо ду сол пеш ўро ба

шуъбаи дуҷоми коргузорӣ гузарониданд.

– Ох! Шайтон ҳисоби шуморо намеебад!

– Чиро сокитӣ? Давом деҳ, хуб нест!

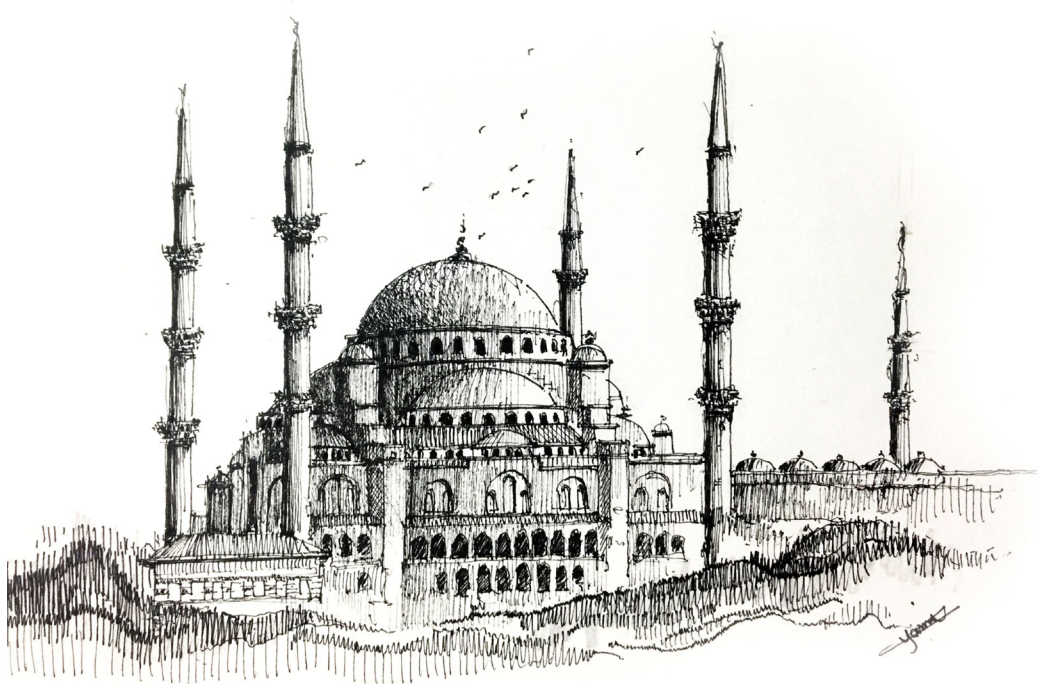
Запойкин ҷониби қабр баргашт ва бо ҳамон фасоҳати қаблӣ суханрониро идома дод. Дар назди муҷассама воқеъан Прокофий Осипич, корманди солманд, ришаш пок теғзада меистод. Ё ба нотиқ нигарист ва ранҷида, абру чин кард.

– Чӣ чизе туро маҷбур сохт! – меҳандиданд кормандҳо, вақте ҳамроҳ бо Запойкин аз маросими дафн бармегаштанд. – Шахси зиндаеро гӯрондӣ!

– Нохуб аст-ҳ, ҷавон! – гур-гур кард Прокофий Осипич. – Суханронии шумо, шояд барои мурдагон муносиб бошад, лекин нисба-ти зинда – фақат як тамасхур асту бас-ҳ! Маъзурам доред, чиҳо мегуфтед шумо? Орӣ аз тамаъ, содиқ ба қору зиндагӣ, ришват намегирад! Охир дар бораи каси зинда, ки суханҳое ингуна гуфтан, истеҳзои маҳзест-ҳ. Оқо, касе ҳам аз шумо нахостааст, ки вассофи чеҳраи ман бошад, ки ночур аст, зишт аст. Бошад ҳамчунин, аммо қиёфаи маро пеши мардум ба намоиш гузоштан чиро? Аламовар аст-ҳ!

Марги Шамси Табрезӣ

Қуния, моҳи март
соли 1248.

Аблаҳҳо! Бесабрҳо! Ман ба онҳо таъкид карда будам, ки ҳамроҳи ман наёянд. Ман одатан танҳо кор мекунам ва наме-хоҳам ҳамон одамони фармоишгар тарзи куштани маро му-шоҳида кунанд. Аммо ҳарчанд, ки ман бовар надорам, онҳо бовар мекунанд, ки Шамс қувваи ғайритабиие дорад, ки ҳеҷ касе надорад. Аз ҳамин сабаб меҳоҳанд марги Шамсро бо чашми худ бибинанд.

Ҳамааш аз рӯи нақша мешавад, шумо танҳо аз ман то даме, ки Шамсро ба марг мерасонам, дуртар истед, таъкид кардам ба онҳо. Онҳо ҳам розӣ шуданд. Онҳо се нафар буданд. Дутояшон миёнасолу яке аз онҳо ҷавон буд. Ҳама рӯйҳояшонро бо рӯймо-ли сиёҳ барои шахсияташонро ошкор накардани ман печонида буданд. Ҳамон ҷавони байни онҳо ба ман ҳар шаб ба айвон ба-ромада нишастани Шамсро баён кард. Дар ҳамон нисфишабӣ ман ба ҳавлии Мавлоно даромадам. Дар ҳавлӣ ҳеҷ кас набуд. Вазифаи ман дар он дам танҳо баромадани Шамсро интизор шудан буд ва ман чунин ҳам кардам. Аввал дар пушти як да-рахте пинҳон шудам. Ҳаво камтар хунук буд. Шамшерамро, ки дар дастам дошта меистодам, ба ман вазнинӣ мекард. Ман бо худ як заминкани хурдакак низ оварда будам. Аз Шамс ягон хабар набуд. Ман гирду атрофро назорат мекардам ва ба ос-мон ниғаҳ мекардам, ки моҳ ҳам пур ва комил мешуд. Якбора бӯи чизе ба машомам расид. Хостам ҳавлии Мавлоноро тарк кунам, аммо бояд кореро, ки муздашро сечанд гирифта будам, ба анҷом мерасондам. Баъдан ростӣ нафаҳмидам ки чи қадар вақт сипарӣ шуд. Ман то ҳол Шамсро интизор будаму он се нафар дар беруни ҳавлӣ куштани маро. Чашмонам ба дар баста буду ба худ мегуфтам, ки Шамс зудтар барову ба назди айвон

биё, то ман туро кушаму чони худро халос кунам. Як дафъа борон ба боридан сар кард. Касе бо шамъчароғ ба ман наздик меомад. Дар аввал маро тарс фаро гирифт. Дар ҳавои боронӣ дар дасти нафаре, ки ба ман наздик мешуд, шамъчароғ равшан буд ва хомӯш намешуд.

- Ин шаб хеле зебост, не?- гуфт Шамс.

Оё вай фаҳмид, ки ман дар пушти дарахт ҳастам? Оё вай аз омадани ман бохабар буд? Оё сояамро дид? Дар сари ман саволҳо меҷӯшиданд. Баъд боз фикри дигар кардам. Дар ҳавои боронӣ равшан истодани шамъчароғ ғайриимкон аст. Аммо шамъчароғ дар дасти Шамс рвшан аст. Магар он гапҳое, ки дар бораи вай мардум мегӯянд, рост бошад? Магар вай ҷоду истифода мекунад. Боз мегӯянд агар хоҳад инсонро ба ҳайвон мубаддал мекунад. Баданамро ларза гирифт ва ин якумин бор дар ҳаёти ман чунин воқеъае рӯй дод. Якумин бор ман тарсидам.

Шамс боз наздиктар шуду гуфт.

- Солҳо қабл ман устоде доштам. Ў ба ман мегуфт, ки ҳама чиз вақти худро дорад ва ин охирон қонуни омӯзондаи ў ба ман буд.

Дар бораи кадом қонунҳо мегӯяд. Мақсад аз ин гуфтаҳо чи буд, ман дарк кардам. Ў медонист, ки ман дар пушти дарахт паноҳ ёфтаам ва қасди чони ўро дорам. Дар ҳоле ки медонист, ҳоҷат ба паноҳ шудан ҳам набуд. Ман бояд мебаромадам ва Шамсро мекуштам. Ба фикрам се марде, ки дар берун буданд, ҳайрон буданд, ки чаро ман Шамсро то ҳол накуштам.

Дар қонуни сию ҳафтум оварда шудааст: «Худованд аниққунандаи вақтҳост. Ў медонад кадом воқеъа бояд дар куҷо ва кай рух диҳад. На як дақиқа пеш на як дақиқа баъд, дар вақти худ ҳама воқеа рух хоҳад дод. Барои ҳама ин соат аниқу дақиқ кор мекунад. Барои ҳар як фард ҳам вақти Ишқ ва ҳам вақти Марг хоҳад расид.»

Ҳамин тавр баъди шунидани ин суханҳо ман баромадам. Борон

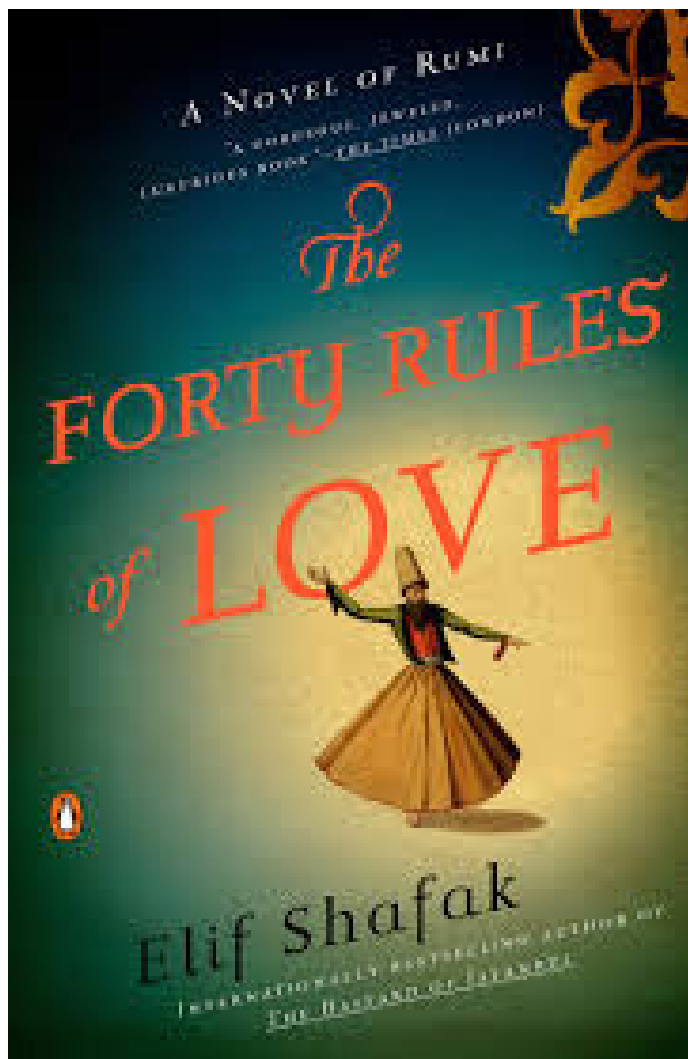

ҳам монд. Дилам боз ба ҳаяҷон меомад. Ман рӯ ба рӯи Шамс меистодам. Ҳама чиз табиӣ ва ором буд. Аммо ман шамшерамро гирифтам ва ба кори худ шурӯъ кардам. Якумин бор бо тамоми қувваам шамшерамро ба ҷисми Шамс задам. Хостам боз дубора захмӣ кунам, то сихат наёбаду нобуд шавад, аммо аз кучое шаш марди дигар омаданд ва ўро бо найзаҳои худ мезананд. Онҳо ҳамон дӯстони се мард буданд. Ман одамони зиёдеро куштаам, аммо ягон бор тарзи ҷон доданашонро аз дур мушоҳида накарда будам. Ман аз худам ғазабнок шудам, ки барои чи Шамсро аз дасти онҳо халос накардам. Барои чи барои пул шуда сабабгори марги Шамс шуда истодам? Дар сари ман чунин саволҳо чарх мезаду онҳо Шамсро мекуштанд.

Баъдан яке аз онҳо дод зад:

Ба мо ёрдам диҳед моро мекушанд!...

Ман зуд шамреро ба як тараф ва заминканамо ба

дигар тараф партофтам. Ҳама Шамсро дар замин мезананд.. Ман боз як бори дигар ба дилаш задам. Аз даҳонаш чи садое ба-
ромад, ки монанди шикасти қулла овози вай ҳам мешикаст. Дигар
на меҷунбиду на нафас мекашид.

Мо бо ҳам мурдаи Шамсро ба чоҳ партофтем. Мурдааш то
ба дараҷае сабук буд, ки ман чунон мурдаи сабукро то он вақт
надида будам. Аммо баъди партофтани мурда, аз чоҳ ҳеч овозе
набаромад. Мо ҳама ҳайрон будем. Яке аз мо гуфт:

- Магар мурда ба чангак дар намонда бошад.

- Шояд - гуфт дигаре.

Дар ҳоле ки мо медонистем, ки дар он чоҳ ягон чангак набуд.
Ман намедонам мо то чи вақт он ҷо истодем, аммо ҳаминро дар
хотир дорам, ки вақте ки Мавлоно ба суроғи Шамс омад, ҳама
гурехтанд. Ман хостам шамшеру заминканамо гирам, баъд ра-
вам, аммо аз сабаби торикӣ заминканамо ёфта натавонистам ва
ҳавлиро тарк кардам.

Шамс ин туй? - гуфт Мавлоно.

Шамс дар куҷоӣ гӯён дод мезад. Гӯё ҳиссиёташ ўро роҳбаладӣ
карду рост ба пеши чоҳ рафт. Мурдаи Шамсро аз об баровард
ва ба болои зонуҳояш сари Шамсро гузошта дод мезаду «Шам-
си маро куштанд» - гуфта, гиря мекард. Ман чунон медавидам, ки
гӯё касе маро бо суръат таъқиб мекард.

**Аз китоби “The Forty Rules of Love”
навиштаи Elif Shafak тарҷумаи
Муқимова Махфиратхон,
донишҷӯ соли чоруми
факултаи забони англисӣ**

Панҷ ҳикояи кӯтоҳи англисӣ

Cowboy

A cowboy rode into town and stopped at a saloon for a drink. Unfortunately, the locals always had a habit of picking on strangers. When he finished his drink, he found his horse

had been stolen. He went back into the bar, handily flipped his gun into the air, caught it above his head without even looking and fired a shot into the ceiling. "Which one of you sidewinders stole my horse?!?!?" he yelled with surprising forcefulness. No one answered. "Alright, I'm gonna have another beer, and if my horse ain't back outside by the time I finish, I'm gonna do what I done in Texas! And I don't like to have to do what I done in Texas!". Some of the locals shifted restlessly. The man, true to his word, had another beer, walked outside, and his horse had been returned to the post. He saddled up and started to ride out of town. The bartender wandered out of the bar and asked, "Say partner, before you go... what happened in Texas?" The cowboy turned back and said, "I had to walk home"

Говчарон

Говчароне воридаи шаҳр шуд ва барои нӯшидани чизе канори як қаҳвахона истод. Бадбахтона, касоне, ки дар он шаҳр зиндагӣ мекарданд одати баде доштанд, ки сар ба сари бегонаҳо мегузоштанд. Вақте ӯ (говчарон) нӯшиданастро тамои кард, мутаваҷҷеҳ шуд, ки асбаш дуздида шудааст. Ба қаҳвахона баргашт ва моҳирона аслиҳаашро берун оварду болои сараш гирифт, бидуни ҳеҷ нигоҳе ба сақф як тир холӣ кард. Ӯ бо тааҷҷуб ва хеле муқтадирона фарёд зад:

- Кадом як аз шумо одамҳои бад асби манро дуздидааст?!

Касе посухе надод.

- Бисёр хуб, ман як обҷави дигар меҳӯрам ва то вақте онро тамои мекунам, асбам барнагардад, кореро, ки дар Тегзас анҷом додам, анҷом медиҳам, аммо намехоҳам он кореро, ки дар Тегзас анҷом додам, ин ҷо ҳам анҷом бидиҳам!

Баъзе аз афрод худашонро ҷамъ карданд. Он мард бар тибқи ҳарфаш обҷави дигаре нӯшид, берун рафт ва асбаш ба сари ҷояш баргашта буд. Асбашро зин кард ва ба самти хориҷ аз шаҳр рафт. Соҳиби қаҳвахона ба оромӣ аз қаҳвахона берун омад ва пурсид:

- Ҳой рафиқ, қабл аз ин ки биравӣ, бигӯ дар Тегзас чӣ иттифоқе афтод?

Говчарон баргашт ва гуфт:

Маҷбур шудам то хона пиёда биравам.

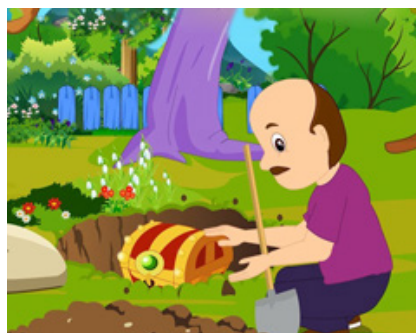
The lump of gold

Paul was a very rich man, but he never spent any of his money. He was scared that someone would steal it.

He pretended to be poor and wore dirty old clothes.
People laughed at him, but he didn't care.
He only cared about his money.
One day, he bought a big lump of gold.
He hid it in a hole by a tree.
Every night, he went to the hole to look at his treasure.
He sat and he looked.
'No one will ever find my gold!' he said.
But one night, a thief saw Paul looking at his gold.
And when Paul went home, the thief picked up the lump of gold,
slipped it into his bag and ran
away!
The next day, Paul went to look at his gold, but it wasn't there.
It had disappeared!
Paul cried and cried!
He cried so loud that a wise old man heard him.
He came to help.
Paul told him the sad tale of the stolen lump of gold.
'Don't worry,' he said.
'Get a big stone and put it in the hole by the tree.'
'What?' said Paul.
'Why?'
'What did you do with your lump of gold?'
'I sat and looked at it every day,' said
Paul.
'Exactly,' said the wise old man.
'You can do exactly the same with a
stone.'

Paul listened, thought for a moment
and then said, 'Yes, you're right. I've
been very silly. I

don't need a lump of gold to be happy!'

Пораи тило

Паул марди бисёр сарватманде буд, аммо ҳеҷ вақт аз пулҳояш харҷ намекард.

Ӯ метарсид, ки касе онро бидуздад.

Вонамуд мекард фақир аст ва либосҳои кӯҳна мепӯшид.

Мардум ба ӯ меҳандиданд, вале ӯ аҳаммияте намедод.

Ӯ фақат ба пулҳояш аҳаммият медод.

Рӯзе як пораи бузурги тило харид.

Онро дар чолае наздики як дарахт махфӣ кард.

Ҳар шаб канори чола мерафт, то ба ганҷаш нигоҳ кунад.

Менишаст ва нигоҳ мекард.

Мегуфт:

Ҳеҷ кас наметавонад тилои манро пайдо кунад.

Аммо як шаб дузде Паулро ҳангоми нигоҳ карданаш ба тилояш дид ва вақте Паул ба хона рафт, дузд пораи тилоро бардошт, онро даруни кисааш андохт ва фирор кард!

Рӯзи баъд Паул рафт, то тилояшро нигоҳ кунад, аммо тило он ҷо набуд. Нопадид шуда буд!

Паул шурӯъ ба доду бедоду гиряву зорӣ кард!

Садояш он қадар баланд буд, ки пирамарди доное онро шунид.

Ӯ барои кумак омад.

Паул мочарои ғамангези тиккаи тилои ба сирқат рафтаре барояш таъриф кард.

Ӯ гуфт:

Нигарон набош. Санги бузурге биёр ва дар чолаи наздики дарахт бигзор.

Паул гуфт:

- Чи? Чаро?

Бо тикаи тилоят чи кор мекардӣ?

Ҳар рӯз менишастам ва нигоҳаш мекардам.

Метавонӣ ҳамин корро бо як санг ҳам бикунӣ.
Павл гӯш дод ва каме фикр карду баъд гуфт:
- Оре, рост мегӯӣ. Чи қадар нодон будаам. Ман барои хушҳол
будан ниёз ба пораи тило надорам ку!

Mr. robinson never Went to a dentist

Mr. robinson never Went to a dentist, because he Was afraid. but then his teeth began hurting a lot, and he went to a dentist.

The dentist did a lot of work in his mouth for a long time.

On the last day Mir Robinson Said to him: "How much is all this Work going to cost?"

The dentist said,: "Twenty-five pounds," but he did not ask him for the money.

After a month Mir Robinson phoned the dentist and said: "You haven't asked me for any money for your Work last month."

"Oh," the dentist answered, "I never ask a gentleman for money."

"Then how do you live?"Mr Robinson asked.

"Most gentlemen pay me quickly," the dentist said, "but Some don't. I wait for my money for two months, and then I say, "That man isn't a gentleman," and then I ask him for my money"

Робинсон ва дандонпизишк

Ҷаноби Робинсон ба сабаби тарс то ба ҳол пеши дандонпизишк нарафта буд.

Аммо рӯзе дандонаш ба шиддат дард гирифт ва ӯ пеши як дан-

донпизишк рафт.

Муддати зиёде дандонпизишк бо дандонаш кор кард.

Рӯзи охир ҷаноби Робинсон ба дандонпизишк гуфт:

Дастмузди тамоми ин корҳои шумо чи қадр аст?

Дандонпизишк гуфт:

25 пунд мешавад.

Аммо ӯ аз ҷаноби Робинсон тақозои пул накард.

Як моҳ баъд ҷаноби Робинсон бо дандонпизишк тамос гирифт ва гуфт:

Шумо дастмузди моҳ гузаштаи худро нагирифтаед.

Дандонпизишк посух дод:

Ман ҳаргиз аз инсонҳои наҷиб дастмузд намегирам.

Робинсон пурсид:

Пас чи тавр зиндагии худро пеш мебаред?

Дандонпизишк гуфт:

Бештари инсонҳои шариф пули манро зуд пардохт мекунанд, аммо бархе на.

Ман ду моҳ барои дарёфти пулам сабр мекунам ва баъд аз он меғоям: “Он мард наҷиб нест ва аз ӯ дархости пул мекунам.”

Feet

One of Harry's feet was bigger than the other. "I can never find boots and shoes for my feet,"

He said to his friend Dick.

"Why don't you go to a shoemaker?" Dick said. "A good one can make you the right shoes."

"I've never been to a shoemaker," Harry said. "Aren't they very expensive?"

"No," Dick said, "some of them aren't. There's a good one in our village, and he's quite cheap.

Here's his address." He wrote something on a piece of paper and gave it to Harry.

Harry went to the shoemaker in Dick's village a few days later, and the shoemaker made him some shoes.

Harry went to the shop again a week later and looked at the shoes. Then he said to the shoemaker angrily, "You're a silly man! I said, "Make one shoe bigger than the other," but you've made one smaller than the other!"

Пойҳо

Яке аз поҳои Ҳаррӣ аз он яке бузургтар буд. Ў ба яке аз дӯстонаш ба номи Дик гуфт:

Ман аслан наметавонам кафшу пойафзоли андозаи поям пайдо кунам.

Дик гуфт:

Чаро пеши як кафшдӯз намеравӣ, ки як кафш ба андозаи поят бидӯзад?

Ҳаррӣ гуфт:

Ман то ба ҳол ба кафшдӯз муроҷиат накардаам. Хеле гарон намешавад?

Дик гуфт:

Не. Баъзе аз онҳо гарон нестанд. Як кафшдӯз хуб ва нисбатан арзон дар деҳаи мо ҳаст. Ин ҳам нишони ӯст. Дик як чизҳои рӯйи коғаз навишт ва ба Ҳаррӣ дод. Чанд рӯз баъд Ҳаррӣ ба кафшдӯзи деҳаи Дик рафт ва кафше барои ӯ дӯхт.

Ҳафтаи баъд Ҳаррӣ дубора ба мағоза рафт ва ба кафшхояш нигоҳ кард. Баъд бо асабоният ба кафшдӯз гуфт:

Ту аҳмақӣ! Ман ба ту гуфтам, ки кафше бидӯз, ки як пояш бузургтар аз дигаре бошад, аммо ту якеро хурдтар аз дигаре дӯхтӣ.

Frogs

A group of frogs were traveling through the Woods.

Two of them fell into a deep pit.

When the other frogs saw how deep the pit Was, they told the two frogs that they Were as good as dead.

The two frogs ignored the comments and tried to jump up out of the pit with all their might.

Finally, one of the frogs took heed to what the other frogs Were Saying and gave up.

He fell down and died.

The other frog continued to jump as hard as he could.

Once again, the crowd of frogs yelled at him to stop the pain and just die.

He jumped even harder and finally made it out.

When he got out, the other frogs said: "Did you not hear us?"

The frog explained to them that he was deaf.

He thought they were encouraging him the entire time.

This Story teaches two lessons.

There is power of life and death in the tongue.

encouraging word to someone Who is down can lift them up and help them make it through the day.

A destructive Word to Someone who is down can be What it takes to kill them.

So, be careful of What you say.

Қурбоқаҳо

Гуруҳе аз қурбоқаҳо дар ҳоли убур аз ҷангал буданд.

Ду то аз қурбоқаҳо дохили ҷоҳи бузурге афтоданд.

Ҳангоме, ки қурбоқаҳои дигар мутаваҷҷеҳ шуданд, ки чоҳ чи қадар амиқ аст, ба ду қурбоқаи дигар гуфтанд, ки онҳо дигар мемиранд.

Он ду қурбоқа, таваҷҷуҳе ба гапҳои онҳо накарданд ва талош намуданд то бо ҳамаи тавонашон аз чоҳ ба берун бипаранд.

Саранҷом, яке аз он ду қурбоқа ба он чи дигар қурбоқаҳо мегуфтанд ғӯш кард ва маънос шуду аз талош даст кашид.

Ӯ ба замин афтод ва мурд.

Қурбоқаи дигар то ҷое, ки тавон дошт барои берун паридан ба талоши худ идома дод.

Бор дигар, бисёре аз қурбоқаҳои дигар бо фарёд кашидан аз ӯ хостанд, ки даст аз ранҷ кашидан бардорад ва бимирад.

Ӯ ҳатто бо шиддати бештаре парид ва саранҷом берун омад.

Вақте берун омад, қурбоқаҳои дигар гуфтанд:

Оё садои моро намешунидӣ”

Қурбоқа ба онҳо тавзеҳ дод, ки вай ношунаво будааст.

Ӯ фикр мекард, дар тамоми ин муддат онҳо ўро ташвиқу тарғиб мекарданд.

Ин ҳикоя ба мо ду дарсро меомӯзад.

Қудрат марғу зиндагӣ дар забон аст.

Истифода аз як вожаи дилгармкунанда дар мавриди касе, ки ғамгин аст метавонад боиси пешрафти вай шавад ва кумак кунад, ки фард дар тӯли рӯз сарзинда бимонад.

Истифода аз як вожаи муҳарриб дар мавриди касе, ки ғамгин аст метавонад мӯҷиби марғи вай шавад.

Бинобар ин, вақти суҳан гуфтан мувозиби ҳарфҳоятон бошед.

**Тарҷумаи Шокирова Азиза
ва Бобохонова Раъно,
омӯзгорони МТМУ
№76-и ноҳияи Фирдавсӣ**

ИЛОҲАИ БАРҚ СОМБУТСУ

Дар замонҳои хеле қадим, дар деҳае дар миёни кӯҳҳо пирамард ва наберааш зиндагӣ мекарданд. Онҳо камбағал буданд, ҳамаи дороияшон як полизи хурдакак, баробари пешонии гурба.

Пирамард ҳар саҳар бо наберааш ба сари замин рафта, то бегоҳ кор мекард. Полизашон хурдакак бошад ҳам, онҳоро таъмин карда метавонист. Аз он гоҳ шалғаму лӯбиё ва гоҳ харбуза мегирифтанд.

Боре пирамард фикр кард, ки шалғам корад. Наберааш ба ин розӣ шуд.

Бобо, ман шалғамро хеле дӯст медорам,- гуфт.- Агар ҳосили хуб диҳад, зимистон азоб намекашем.

Онҳо баъди коркарди замин, дона коштанд ва овоз бароварданд: «Шалғам, шалғам, баро! Шалғам, шалғам, калон шав! Фаровон шуда, бобою наберааро хурсанд кун!».

Ва интизор шуданд, ки кай сабз мешавад.

Пас аз чанд рӯз диданд, ки полиз сабзи сабз шудааст. Пирамард ва наберааш хеле шод гаштанд:

Ана, бин, чӣ қадар шалғам руста истодааст! Акнун гуруснагии зимистон ба мо таҳдид намеку над!

Вақти обдиҳии шалғам фаро расид. Пирамард ва наберааш барои об ба сарчашма рафтанд. То сари чашма роҳ дур буд. То сари кӯҳ рафтан лозим буд, аммо ба ҳар ҳол обро оварданд. Ноомади корро бинед, ҳарчанд об медоданд, аммо баргҳои шалғам гӯё аз ташнагӣ: «Об! Об!» мегуфтанд. Пирамарду наберааш бошанд шалғамро об медоданду об.

Боре онҳо ба сари чашма рафта, аз ҳайрат ангушт газиданд. Чашма хушкидабуд. Набери пирамард ғамгин гашта, ашк рехт. Бояш гуфт:

Акнун чӣ кор мекунем? Шалғамамон набуд мешавад ва мо аз гуруснагӣ ҳалок мегардем. Аз кучо об ёфтанро андешида, илова

намуд:

Биё, ҳамроҳ ба кӯҳи Тога меравем, дар он ҷо илоҳа Сомбутсу зиндагӣ мекунад.

Илоҳа Сомбутсу? - тааҷҷуб кард наберааш. - Кист вай?

Ин илоҳаи аз ҳама боқуват, илоҳаи барқ, - ҷавоб дод бобо. - Ҳамаи боронҳо бо иродаи ӯ меборанд. Чанд қадаре ки хоҳад борон мерезонад.

Хайр, агар вай чунин қудрат дошта бошаду ба мо ёрӣ дода тавонад ба пешаш меравем, - нафаси сабук кашида, гуфт набера.

Онҳо ба ҷониби кӯҳи Тога раҳсипор гаштанд. Пайроҳаи кӯҳӣ қачмақач то рафт баландтар мебурд.

Ҳоло то илоҳа дур аст? - пурсид набера.

Аз ҳамин беша гузарем, он тарафаш осон, - посух дод бобояш. Ниҳоят онҳо ба қуллаи кӯҳ баромаданд.

Ана, расидем, - гуфт пирамард.

Духтарак ба зер нигоҳ карда, даҳонаш аз ҳайрат воз монд. Онҳо дар сари кӯҳе буданд, ки тағаш наменамуд.

Ин чӣ хел аст? - бо ҳайрат гуфт набера. - наҳод ҳамин кӯҳи бетаг илоҳаи барқ Сомбутсу бошад?

Бале, - ҷавоб дод пирамард. - Ин илоҳа Сомбутсу аст. Ин кӯҳи муқаддас аст.

Онҳо ба кӯҳ саҷда карда, дастҳояшро барои дуо кушо- данд.

Илоҳа Сомбутсу, ба полизи мо борон бифирист, - дуо кард пирамард.

Илоҳаи меҳрубон Сомбутсу, шалғами мо нобуд меша- вад, ба мо ёрӣ деҳ. Моро аз гуруснагӣ нигоҳ дор! - дуо кард набера.

Илоҳа Сомбутсу садое набаровард, дуокунон нишастанду рафтанд.

Рӯзҳои дигар ҳам пирамард бо наберааш омада, дуо карданд, вале илоҳа Сомбутсу ба онҳо чизе ҷавоб надод. Баргҳои шалғам аз беобӣ пажмурдатару зардтар мешуданд.

Дар рӯзи ҳаштум пирамард аз хоб хеста ба осмон нигоҳ кард, ки боз ҳам ҳаво соф. Ҳатто як абрак ҳам нест.

Акнун фаҳмидам, ки илоҳаи бузурги барқ Сомбутсу мо- нанди гуфтаи одамон меҳрубон набудаанд,- гур-гур кард пирамард.- Ў дуоҳои моро гӯш намекунад.

Дигар илоҷ ҳам набуд. Онҳо боз ба сари кӯҳи муқаддас рафта, ба дуохонӣ сар карданд:

Фами моро бихӯр, илоҳа Сомбутсу, ақаллан як боронак бибор! Полизи моро тар кун! Шалғами моро наҷот бахш!

Кӯҳ ҳамоно хомӯш буд ва илоҳа Сомбутсу чизе намегуфт. Пирамард саҳт ба ғазаб омада, дод зад:

Одамон дурӯғ мегӯянд, магар ту ёрӣ дода метавонӣ! Ту илоҳа не, ту фиребгар ҳастӣ!

Пирамард санги калонеро бардошта ба сӯи кӯҳ партофт! Санг ғелида ба чоҳе афтид, ки дар сари кӯҳ буд.

Кӯҳ ба гурриш даромада, ларзид ва аз зери чоҳ овози марғула-доре баромад:

Кӣ чуръати ба ман санг партофтан кард? Кӣ хоби маро вайрон кард? Ҳозир ман нишон медиҳам!

Пирамард бо наберааш тарсиданд.

Ой, наҷот диҳед! - гӯён тозон, аз кӯҳ дур шуданд. Пирамард дар чояш истода, гуфт:

Эй илоҳаи бузурги барқ Сомбутсу, маро бубахш, ки ба ту санг партофтам. Охир, дигар тоқати хомӯшии туро таҳаммул кардан надорам. Ҳашт рӯз аст, ки омада, аз ту борон меҳоҳем, вале ту хомӯшӣ.

Пирамард чунин гуфта буд, ки кӯҳ аз ҷунбиш бозмонд.

Ҳашт рӯз боз меоям гуфти? - боз савол дод илоҳаи барқ.- Эҳ, узр, бибахш! Хайр, ту охир рӯзҳо меоӣ. Ман рӯзҳо хобиданро дӯст медорам. Агар саҳт бихобам чизеро шунида наметавонам. Қаҳр на-кун, маро бибахш!

Хуб,- гуфт пирамард,- қаҳр намекунам. Ту ба мо борон меборонӣ ё не?

Барои чӣ наборонам? - хандид илоҳаи барқ.- Ҳайф аст магар?

Вай нафаси чуқур кашида, хобашро паронд ва фарёд кард:

Эй хизматгорони бозътимод, бедор шавед! Барои шумо кор пайдо шуд!

Чизе аз даруни чоҳ тақар-тақар кард ва ногоҳ дуде баро- мад. Дуд аз чоҳ ба ҳаво хест ва дар як лаҳза осмонро абр пӯшонд. Дар рӯйи ҳар як абр як нафар хизматгори Сомбутсу савор шуда буд.

Во аҷабо! - тааҷҷуб карданд бобову набера.- Боронро ана ҳамин тавр месохтаанд.

Хамёза накашед! - дод зад илоҳаи барқ Сомбутсу ба хизматгоронаш.- Беҳтараш ҳамаи полизҳоро сероб кунед!

Хизматгорон амри илоҳаро шунида, болғаҳояшонро ба абрҳо кӯфтан гирифтанд. Раъд ғуррос зад ва барқ тобон шуд. Борони сахте борид.

Эҳ, бас! - хаста шуда, гуфтанд хизматгорони куҳансол.

Боз камтари дигар! - дод мезаданд хизматгорони ҷавон- тар.

Бобову набера аз боридаи борон хеле хурсанд шуда, ба илоҳаи барқ ташаққури зиёд гуфтанд ва ба хонаашон барга- штанд. Ба лаби полизашон расида диданд, ки шалғам кайҳо калон шудааст. Он сол ҳосили фаровон гирифтанд.

Аз ҳамон замон ин ҷониб дар байни мардум расми аҷиб пайдо шуд. Агар хушксолӣ шавад ҳама ба сари кӯҳи Тога, ба назди илоҳа Сомбутсу мерафтанд. Ба чоҳи чуқур санг ме- партофтанд ва илоҳаро бедор карда, аз ӯ борон талаб ме- намуданд. Мӯсафедон меғӯянд, ки пас аз ин кор ҳатман борон меборад.

ИЛОҲАИ КӢҲ ВА КАЖДУММОӢ

Дар замонҳои хеле қадим, дар деҳае одамони сарватманд зиндагӣ мекарданд. Чаро онҳо чунин доро буданд? Барои он ки деҳқонони он деҳа бо ҳуди илоҳаи кӢҲ дӯстӣ доштанд. Барои ҳамин илоҳаи кӢҲ ба онҳо ҳосили фаровон меодод ва ҳашароти зараррасонро аз заминҳо дур меронд. Ҳар тирамоҳ илоҳа ба қуллаи кӢҲ баромада, аз он ҷо ба деҳа нигоҳ мекард. Баҳор бошад ба деҳа фаромада, бо мардум зиндагӣ мекард. Одамон ҳар баҳор омадани ӯро интизор мешуданд. Ҳеҷ гоҳ дар набудани ӯ шолӣ намекориданд, зеро баҳорон вайро илоҳаи майдонҳои шолӣ меномиданд. Илоҳаи кӢҲ хеле меҳрубон

ва ниҳоят шармгин буд. Гоҳо аз хиҷолат суп-сурх мешуд ва гоҳо рӯйи худро пинҳон мекард. Ў мисли духтари ҷавон бисёр якрав буд.

Боре, баҳорон чунин воқеа рӯй дод. Чун ҳарсола, илоҳаи кӯҳ замони шоликорӣ ба деҳа омад. Ўро бо дастархони пур- нозу неъмат ва иззату эҳтиром пешвоз гирифтанд. То вақти ба тамошои деҳа баромадани илоҳа ҳамааш хуб буд. Ў хо- наҳову майдонҳоро тамо-

шо карда то лаби чашма расид. Дар лаби чашма дам гирифта, атрофро тамошо кард. Ногоҳ дар оби чашма акси худро дид! Баробари аксашро дар об дидан пичирос зад:

- Ой, ой! Ана бадбахтӣ! Наход ин ман бошам?! Ҳеҷ гоҳ чунин бадафт буданамро намедонистам! Афтро бин-у! Чӣ хел шармандагӣ! Аз ин андом шармам меояд!

Илоҳа ашки сӯзон рехта, чизҳояшро гирифт ва ба кӯҳи аз ҷама баланд гурехт.

Деҳқонон гаранг шуда монданд.

Ист! - фарёд карданд. - Ғамгин нашав! Мо туро, чӣ хеле, ки набошӣ, дӯст медорем ва ҳурмат мекунем!

Илоҳа бошад, медавиду медавид ва чизеро дидану шунидан намохост.

Деҳқонон тарсиданд. «Агар вай дигар барнагардад чӣ мешуда бошад?» - фикр мекарданд онҳо. Ҳамин тавр ҳам шуд. Илоҳа аз назари мардум дар миёни ҷангал пинҳон шуд.

Харобӣ ба деҳа омад: майсаҳо пажмурданд, киштзорҳо хушк гаштанд, дар кӯҳ дарахтон дигар намерӯиданд. Деҳқонон намедонистанд, ки чӣ илоҷ карда қаҳтиро паси сар кунанд. Онҳо хеле вақт фикр карданд ва ниҳоят ба назди кампири солхӯрдае маслиҳатпурсӣ рафтанд. Тамоми воқеаро ба кампир нақл карданд.

Кампир каме ба андеша фуру рафта, гуфт:

Ман хеле пир шудаам, дусадсол боз умр мебинам. Афту андоми ин илоҳаи кӯҳ дар хотирам нест. Худи шумо чеҳраи ӯро дар ёд доред?

Чӣ тавр не? - бо ҳайрат ҷавоб доданд деҳқонон. - Вай ҳар баҳор ба деҳа меояд.

Ҳоло ҳамин тавр? - боз пурсид кампир. - Вай дар ҳақиқат бадафт аст?

Дар ҳақиқат, - гуфтанд деҳқонон. - Аммо ин тамоман аҳамият надорад! Дар ҳар сурат вай барои мо беҳтарин аст!

Албатта, - розӣ шуд пиразани зиндагидида, - муҳимаш ин ки илоҳаи кӯҳ меҳрубон аст. Ниҳоят шармгин буданаш кори моро душвор мекунад. Маълум аст, ки аз симояш хеле шарм мекунад ва набинанд гуфта, гурехта аст. Пештар сура- ти худро надида буда- аст.

Акнун мо чӣ кор мекунем? - пурсиданд деҳқонон, - дар деҳа қаҳтиву гуруснагӣ сар шудааст. Аз субҳ то шом дар за- мин кор мекунем, вале ҳосиле гирифта наметавонем.

Шуморо лозим аст, ки махлуқи аз илоҳаи кӯҳ баднамо- тарро пайдо кунед, - маслиҳат дод кампир. - Бигзор вай до- над, ки бад- намотарини баднамоҳо нест.

Деҳқонон ба фикр фуру рафтанд. Аз илоҳаи кӯҳ баднамо- тар чист? Хеле фикр карданд, аммо чизе пайдо карда ната- вонистанд.

Хуб, - гуфт кампир, - ба шумо як маслиҳат медиҳам. Ба лаби чаш- ма равед ва кайдуммоҳӣ доред. Дошта бинед, ки ҳеҷ махлуқи дунё чашмонашро чунин безеб ало намекунад!

Кайдуммоҳӣ? Рост мегӯед!, - хурсанд шуданд деҳқонон.

Онҳо ба лаби чашма рафта, кайдуммоҳӣ доштанд ва қоҳ- қоҳ хандида, гуфтанд:

Ҳа-ҳа-ҳа! Афташро бинед!

Ана, аҷоибот!

Э, бадафт!

Онҳо кайдуммоҳиро ба кӯзае андохта, ба сари кӯҳ ши- тофтанд. Хонаи илоҳаи кӯхро ёфта, дарашро кӯфтанд:

Ҳой илоҳаи кӯҳ, - муроҷиат карданд. - Баромада бин, ки мо ба- рои ту чӣ овардем!

Илоҳа дарро кушода ба кӯза нигоҳ кард. Дар он моҳиро дид, чи чашмонашро ба ҳар тараф мепесонад! Тамоман баднамо!

Ана, аҷоибот! - ҳайрон шуд илоҳаи кӯҳ. - Дар дунё ҳамин хел чиз ҳам будааст-дия! Мебинам, ки аз ман ҳам баднамотар чиз будааст!

Ҳазор бор шукр, ки ман каждум- моҳӣ барин нестам! Чашмонашро бинед, гоҳ ин тарафу гоҳ он тараф қач мешаванд! Ҳа-ҳа-ҳа! Дигар худдорӣ карда наметавонам! Ҳозир аз ханда мекафам!

Илоҳаи кӯҳ ва деҳқонон хеле хандиданд. Ҳамашон хур- санд буданд. Вақти илоҳаро мисли пешина хуш карданд. Илоҳа бо одамон ошӣ карда ба деҳа баргашт. Шолӣ хӯша баст ва дарахтон пурмева гаштанд. Аз ҳамон замон ин қониб ҳама сарватманду босубот зиндагӣ мекунанд.

*Аз китоби
“Афсонаҳои халқи Ҷопон”,
Душанбе: Адиб, 2016,
тарҷумаи Разиюддин Атоӣ*

Алфонс Дедо

Асрори
Корнил-бобо

Найнавози пир Франсе Мамай гоҳ-гоҳ назди ман меомад ва мо сари як қадаҳ шароб дуру дароз то дили шаб менишастем. Вай шаби гузашта ба ман як қиссаи хурдERO аз таърихи деҳаамон нақл кард, ки бист сол пеш осиеби ман шоҳиди он будааст. Қиссаи мӯйсафед ба ман таъсир кард ва ман кӯшиш мекунам, онро тавре, ки худам шундам, ба шумо расонам. Як лаҳза тасаввур кунед, хонандагони азиз, шумо дар назди кӯзаи шароби хушбӯй нишастаед ва як найнавози солхӯрда сухан мегӯяд: «Замини мо, хоҷаи ман, на ҳамеша мисли имрӯза бедолу дарахт ва ҷои камодам буд. Замоне осиебонҳо дар ин ҷо ба тиҷорати бузург машғул буданд; мардум аз тамоми минтақаҳои атроф ва аз хоҷагиҳои деҳқонӣ даҳо фарсахро тай карда барои орд кардан ба ин ҷо гандум меоварданд. Ҳамаи теппаҳои атрофи деҳа бо осиебҳои бодӣ пӯшида шуда буданд. Ҳам аз рост ва ҳам аз чап, танҳо он чиз аён буд, ки чӣ гуна болҳо аз таъсири шамол зери дарахтони санавбар чарх мезаданд ва сафи харҳо бо халтаҳои пурбор, қад – қади роҳҳо боло ва поён мефароманд; ва тамоми ҳафта дар баландӣ шунидани садои қамчинҳо, ғафгулаву шавқун ва чу, чу гӯён фарёд задани ёрдамчиёни осиебонҳо ба дилҳо шодӣ меавард. Рӯзҳои якшанбе мо гурӯҳ-гурӯҳ шуда ба осиебҳо мерафтем. Дар баландӣ, осиебонҳо бо шароби мускат зиёфат меоростанд. Занҳои осиебон бо рӯймолҳои тӯрӣ ва салибҳои тиллоӣ монанди маликаҳо зебо буданд. Ман найи худро бо худ мебардам ва то як поси шаб рақсу оҳанг қатъ намешуд. Ин осиебҳо чӣ хеле, ки шумо мебинед шодиқо фараҳ ва боигарии сарзамини мо буданд.

Мутаассифона, франсавиёни Порис дар фикри бунёди осиебҳои буғӣ дар роҳи Тараскон шуданд. Ҳар чӣ бошад кӯзаи

наву оби хунук! Ҳамин тавр, мардум ба сӯи осиебҳои бугӣ кашондани ғалладонаро шурӯъ карданд ва осиебҳои бечораи бодӣ дигар коре надоштанд. Чанд муддат онҳо кӯшиш карданд, ки бо онҳо дар рақобат бошанд, аммо буг ғолиб омад ва осиебҳои бодӣ паси ҳам дарҳои худро пӯшиданд ... Дигар омадану рафтани харҳо ба назар намерасид ... Занҳои осиебони зебо салибҳои тиллоии худро фурӯхтанд . Шароби мускат куҷо! .. Дигар на рақс буду на оҳанг ! .. Шамол бар абас мевазид , болҳо шах шуда монданд ... Ва он гоҳ як рӯзи хуб сокинони маҳал тасмим гирифтанд, ки тамоми осиебҳоро вайрон карда, ба ҷои онҳо тоқзор ва дарахтони зайтун шинонанд.

Аммо як осиеб аз вайроншавӣ наҷот ёфт ва сарфи назар аз ҳама осиебҳо дар теппаи худ барқасди дигар осиебҳо дар пеши чашми осиебонҳо далерона давр мезад. Ин осиеби бобои Корнил буд, ҳамин осиебе, ки мо ҳоло шомро гузаронида истодаем. Бобои Корнил осиебони пир шаст соли умри худро бо орду гандум гузаронидааст ва кори худро аз ҳад зиёд дӯст медошт. Пайдо шудани осиебҳои бугӣ мӯйсафедро аз ақл бегона кард. Давоми як ҳафта ӯ дар атрофи деҳа давида, мардумро ба шӯр меовард ва меҳост исбот кунад, ки онҳо музофотро бо орди осиебҳои бугӣ захира карданианд. «Ба он ҷо наравед, - мегуфт ӯ, - ин ғоратгарон барои орд кардани ғалладона аз буг истифода мебаранд , ки он ихтирои шайтон аст ва ҳол он ки боди осиеби ман нафаси Худо аст ...». Вай дар ситоиши осиеби бодӣ калимаҳои зебо ёфта онро ситоиш мекард, аммо ҳеҷ кас ба гапи ӯ гӯш намедод. Сипас, пирамард аз ғазаб худро ба осиеби худ маҳкам кард ва дар он ҷо мисли ҳайвони ваҳшӣ танҳо зиндагӣ кард. Ҳатто нахост наберааш Виветта, духтари понздаҳсолае, ки пас аз марги волидонаш дар ин дунёи бузург ба ҷуз бобояш каси дигаре надошт, бо худ нигоҳ дорад. Духтараки бечора маҷбур буд, ки зиндагии худро пеш барад ва ҳангоми дарав, ҷамъовари

пилла ё зайтун, ба ӯ лозим меомад, ки дар ин ё он ферма кор кунад. Ба ҳар ҳол ба назар чунин менамуд, ки бобо ӯро хеле дӯст медорад. Бисёр вақт чунин мешуд, ки мӯсафед зери офтоби сӯзон пои пиёда масофаи чор милро тай карда ба ферма барои дидани наберааш мерафт ва дар он ҷо соатҳо аз духтарак чашм намеканд ва гиря мекард ...

Мардумон гумон мекарданд, ки осӣбони пир аз рӯи хасисӣ Виветтаро пеш кардааст; ва мӯсафедро барои он маҳкум мекарданд, ки ба духтарак иҷозати дар хоҷагиҳои деҳқонӣ кор карданро додааст ва ӯ бояд ба дағалии хӯҷаинон тоб оварад, бадбахтиҳои зиёдеро, ки насиби ҷавонони хизматгор мегардад аз сар гузаронад. Онҳо инчунин хуб намеронистанд, ки чунин шахси мӯхтарам, ба монанди бобои Корнил, ки пештар ба худ ҳурмату эҳтиром хося дошт, акнун дар кӯчаҳо монанди ҷӯгиҳои ҳақиқӣ пойлуч, бо сарпӯши сӯрохидор ва камарбанди дарида қадам мезанад. Бояд бигӯям, ки рӯзҳои якшанбе, вақте ки ӯ ба калисо меомад, мо пиронсолон, аз дидани ӯ дар ҳиҷолат мемондем ва Корнил инро комилаи ҳис мекард ва ҷуръати дар курсӣ нишастан намекад. Вай ҳамеша дар дарунтари калисо, дар назди зарфи оби табаррукдор ҳамроҳи гадоён меистод. Дар зиндагии бобои Корнил чизҳое буданд, ки барои дигарон асроромез менамуданд. Дер боз сокинони русто ба осӣби ӯ гандум наоварда буданд, аммо болҳои осӣби бодии бобои Корнил ҳамон мисли пештара давр мезад.

Шабҳо осӣбони пирро дар роҳҳо медиданд, ки хари худро бо халтаҳои пур аз орд ҳай карда мебард.

--- Шом ба хайр, бобои Корнил! Садо мекарданд деҳқонон. Осӣб мисли ҳарвақта кор карда истодааст ?

- Мисли пешин, фарзандонам, - масрурона посух меод бобои Корнил. - Худоро шукр, ки бе кор намеронем.

Ҳамин тавр агар аз ӯ мепурсиданд, ки ин қадар фармоишро аз

кучо пайдо мекунад, вай ангушти худро ба лабҳояш гузошта ба таври ҷиддӣ посух медод:

- Хомӯш! Ман барои содирот кор мекунам ...

Дигар аз ӯ маълумот гирифтани ғайриимкон буд.

Фикри ба осӣби ӯ бини халондан маъное надошт.

Ҳатто наберааш Виветта низ иҷозати ба он ҷо даромадан надошт. Ҳар касе, ки аз назди осӣб мегузашт медид, ки дари он ҳамеша баста, болҳои азим ҳамеша ҷарх мезананд, як хари пир алафҳои ҳавлиро меканд ва дар назди тиреза гурбаи калони лоғаре дар офтоб нишаста ба роҳгузарон бо чашми бад менигарист.

Ҳамаи ин асроре дошт ва боиси гуфтугӯҳои зиёд шуд. Ҳама ба тариқи худ асрори бобои Корниро доништан мехостанд. Воқеан, овозае паҳн шуд, ки дар осӣб халтаҳои тилло аз халтаҳои орд зиёдтаранд. Дар ниҳояти кор ҳамааш ошкор шуд; ана ҷӣ тавр;

Дар як рӯзи хуб ҳангоме, ки ҷавонон зери навои най мерақсиданд, пай бурдам, ки писари калониам ва Виветта ба ҳамдигар ошиқ шудаанд. Ростӣ гап, ман хушҳол шудам: охир, ҳар чӣ мегӯед, мо Корниро эҳтиром мекардем ва ман низ аз дидани ҷунин гунҷишаки зебӯе мисли Виветта дар хонаам хушҳол мешудам. Ошиқон зуд-зуд вомехӯрданд, ман аз ин метарсидам, ки ягон чиз рӯй ме-диҳад аз ин рӯ қарор додам, ки ба осӣб рафта бо ду калима ма-съларо дар ҳамон ҷо бо бобо ҳал кунам..... Ҳа, ӯ ҷодугарест солхӯрда ! Мебинем, ки чӣ тавр ӯ маро қабул хоҳад кард ! Ягон имконияте набуд, ки ӯро ба кушодани дар водор кунонад. Ман аз сӯроҳии дар сабаби омаданамо фаҳмондам, ки чӣ гап аст ва ҳама вақт ҳангоми суҳангӯии ман , гурбаи лоғаршудаи ӯ дар болои сари ман мисли шайтон ғавғо мекард.

Мӯйсафед ба ман имкон надод, ки суҳанамро тамом кунам ва дағалона маслиҳат дод, ки ба хубӣ баромада ба хона ба назди найи худ баргардам; модом ки дар хонадоркунии писарам шитобдорам метавонам ба осӣбҳои бугӣ рафта барои ӯ арӯс ҷӯям. Бо-вар мекунад, ки аз ин гуна гуфтори бад хун ба сарам давид, аммо ман то ҳол ба қадри кофӣ оқил будам ва худро нигоҳ дошам. Пирамарди девонаро дар осӣби худ гузошта, ба хона баргаштам ва ба кӯдакон аз нокомии худ хабар додам. Берӯзиҳо ба ин бо-вар кардан намехостанд; онҳо илтимос карданд, ки ман иҷозат диҳам, то якҷоя ҳар дуи онҳо ба осӣб рафта бо бобо сӯҳбат ку-нанд ... Ман ҷӯрвати рад кардан нашоштам ! Ана дилдодаҳои мо равон шуданд !

Вақте ки онҳо ба болои теппа бароманд, бобои Корни на-вакак баромада рафта буд . Дари осӣб бо ду ҳалқа маҳкам буд; аммо пирамард ҳангоми баромада рафтан зинапоёро рӯи ҳав-лӣ фаромӯш карда буд ва дар фикри кӯдакон андешаи ба тиреза баромадану дидани чизҳои дохили ин осӣби машҳур пайдо шуд...

Аҷабо ! .. Ҳуҷраи санги осӣб холӣ буд. На халта, на дони ган-

дум, на гарде орд дар деворҳо ва дар торҳои анкабут. Ҳатто як бӯи хушу гарми орди гандумӣ, ки хоси тамоми осиебҳо аст, эҳсос карда намешуд ... Дули осиебро чанг зер карда буд ва он гурбаи хеле лоғар дар он меҳобид.

Дар ҳуҷраи поёни низ ҳаробии нафратовар ба назар мерасид: кати шикаста, латтаҳо, нонрезаи хушк дар зинапоя ва дар гӯшае се-чор халта пур аз сӯрохиҳо, ки аз онҳо шағал ва оҳак мерехт.

Ин аст, асрори бобо Корнил! Вай ин партовҳоро шомгоҳон бо осеб меовард, то обрӯи осиеби худро наҷот диҳад ва одамонро бовар кунонад, ки ӯ орд мекунад! Осиебони бечора! Корнили бечора! Чанде пеш корхонаҳои орд мизоҷони охирини уро кашида гирифтанд. Болҳо давр мезаданд, аммо санги осиеб бекор буд.

Бачаҳо гирякунон ба хона омада, чизҳои дидаашонро ба ман гуфтанд. Бо шунидани ин суханҳо дилам аз ғусса пур шуд ... Ман як дақиқа вақтро аз даст надода, ба сӯи хонаи ҳамсояҳо давидам ва ҳама чизро ба таври мухтасар ба онҳо гуфтам ва мо қарор додем, ки фавран тамоми гандумҳои дар хона доштаашонро ба осиеби бобои Корнил барем... Гуфта шуд, иҷро шуд. Тамоми деҳа ба роҳ баромад ва мо бо қатори харҳои пур аз гандум ба боло баромадем - ин дафъа бо ғаллаи воқеӣ!

Дарҳои осиеб васеъ кушода ... Бобои Корнил дар остонаи дар болои халтаи партов нишаста гиря мекард, рӯяшро бо дастонаш маҳкам пӯшонида буд. Пас аз бозгашт, ӯ пай мебарад, ки дар набудани ӯ касе ба осиеб даромада сирри ӯро ошкор кардааст.

- Ман бадбахту берӯзиам! Мегуфт вай. – Акнун ман ба ҷуз мурдан чораи дигар надорам ... Осиеб беобрӯ шуд....

Ва ӯ чунон гирист, ки дили кас об мешуд, осиеби худро бо ҳар гуна номҳо садо мекард, гӯё ӯро мешунида бошад.

Дар ин лаҳза харҳо ба назди осиеб расиданд ва мо ба овози баланд мисли даврони пешин фарёд задан гирифтем:

- Ҳой, кӣ дар осиеб аст! .. Ҳой, бобои Корнил!

Ва акнун халтаҳоро дар назди дар ҷамъ карданд ва донаҳои зарди гандум аз ҳар сӯ ба замин меафтид ...

Бобои Корнил чашмонашро калон кушод. Ӯ гандумро ба кафи даст гирифта ба дидагонаш молид ва такрор ба такрор механдиду мегирист:

- Гандум! .. Худои ман! Гандуми воқеӣ! .. Маро гузored онро ба сери бидам.

Пас ба мо рӯ овард:

- Оҳ, ман инро медонистам, ки шумо ба назди ман меоед! Ҳамаи он осиебонҳо қаллобанд.

Мо хостем, ки ўро бо тантана ба деҳа барем.

- Не, не, бачаҳо, дар аввал ман бояд ба осиеб хӯрок диҳам ... Фикр кунед! Дер боз заррае хӯрок ба даҳон набурдааст!

Ва дар чашмони ҳамаи мо ашк пайдо шуд вақте дидем, ки пирмард ин тарафу он тараф медавиду халтаҳоро ҳолӣ мекард, санги осиебро ҳангоми орд кардан назорат мекард то он даме, ки чанги орд ба сӯи шифт боло мешуд.

Ба қадри хизмати мо мерасанд: аз он рӯз сар карда, мо ҳеҷ гоҳ осиебони пирро бе кор нагузоштем. Пас, як сахар, бобои Корнил мурд ва болҳои осиеби охиринаи мо аз ҷарх задан монд, ин дафъа то абад ... Корнил мурд ва касе ўро иваз накард! Шумо чӣ кор карда метавонед, ҷаноб! .. Ҳама чизро дар рӯи замин анҷом аст ва кас бояд фикр кунад, ки айёми осиебҳои бодӣ гузаштааст, ба монанди айёми қайқҳои калони боркаш дар Рона, судҳои шохон ва камзӯлҳои рангоранг.

**Аз забони фаронсавӣ
тарҷумаи Тоҷиддин Муҳиддин,
устоди факултаи забонҳои
романӣ- германи ДДОТ ба номи С. Айнӣ**

Алфонс Доде

Марги Дофин

Дофини хурдакак бемор аст, Дофини хурдакак мемирад. ...

Дар тамоми калисоҳои қаламрави шоҳигарӣ маросими дуогӯӣ шабу рӯз идома дошт ва шамъҳои калон бо умеди шифоёбии писари шоҳ фурузон буданд. Кӯчаҳои шаҳри қадима ғамзадаву хомӯш, зангулаҳо садо намедоданд, фойтунҳо ҳаракат намекарданд... Дар даромадгоҳи қаср бошандагони шаҳр кунҷковона аз панҷараҳо ба посбонони бо либосҳои бо зарҳал гулдӯзӣ кардашуда, ки дар саҳни қаср саргарми суҳбат буданд, нигоҳ мекарданд. Тамоми қаср ба шӯр афтада буд....

Камергерҳо ва дарбориён шитобон бо зинапояҳои мармарин

рафтуомад доштанд. ... Долонҳои қаср аз маҳрамони дарбор ва хизматгорони атласпӯш, ки аз як гурӯҳ ба гурӯҳи дигар рафта бо овози паст аз хабарҳои нав маълумот меоданд, пур буд.

Дар айвончаҳои кушод бонувони дарбор бо камоли эҳтиром сари дупо нишаста, чашмони ашкборашонро бо даструймолчаҳои шероздор пок мекарданд. Дар гармхона ассемблеяи зиёди табибони хилъатпӯш маҷлис орошта буданд. Аз пушти шишаҳо бо остинҳои дарози сиёҳ имо кардану хирадмандона ҳам кардани мӯйҳои сохтаи онҳо намоён буд.... Мураббӣ ва аспбони Дофини хурдакак назди дар мунтазири қарори табибон буданд. Ошпазҳо даст ба сандуқи дил наниҳода шитобон аз назди ҳозирин мегузаштанд. Ҷаноби аспбон мисли фойтунҷӣ дашном меод, ҷаноби мураббӣ шеърҳои Ҳорасро қироат мекард.... Ва дар ҳамин вақт аз ҷониби саисхона шиҳакаи дуру дароз ва аламнокешунида шуд. Ин тойчаи Дофини хурдакак мебошад, ки аспбонон нигоҳубини ўро фаромуш карда буданд ва асп назди охури ҳолӣ ғамгинона шиҳа мекашад. Ва шоҳ? Волоҳазрат шоҳ дар қуҷаст?... Шоҳ тани танҳо дар яке аз хонаҳои қанори қаср дарро ба рӯи худ бастааст. Шоҳон дӯст намедоранд, ки касе ашқи онҳоро бинад.

Барои малика, тамоми акси ҳол. Ў сари болини Дофини хурдакак нишастааст, чеҳраи зебоаш зери ашқ ва дар назди ҳама бо овози баланд монанди бофандазан зор – зор мегирифт. Дар бистари сернақшунигор Дофини хурдакак бо чеҳраи аз болишт ҳам сафедтар бо чашмони пушида оромона дароз кашадааст. Ба назар чунин менамуд, ки ў хоб аст; аммо не ! Дофини хурдакак хоб нест..... Ў сӯи модараш дубора бо меҳр нигоҳ кард ва дид, ки вай мегирифт ва аз ў пурсид:

---Бону малика чаро шумо гириа мекунед ? Оё шумо самимона бовар мекунед, ки ман мемирам?

Малика хост ҷавоб диҳад. Гириа ўро гулӯгир кард.

----- Лутфан ашк нарезед,
бону малика; шумо фаро-
муш кардед, ки ман валиаҳд
ҳастам ва валиаҳдҳо набояд
чунин бимиранд.....

Малика бо тамоми овоз
фигон баровард ва Дофини
хурдакак ба воҳима афтод.

----- Ором, гуфт – вай, ман
намехоҳам, ки марг барои гирифтани ҷонам биёяд . Ман ўро ба
ин ҷо нахоҳам гузошт....

Зуд дар атрофи ҷойхоби мо чил сарбози ҷангии кироҷро ба-
рои посбонӣ омода созед!..... Бигзор дар зери тирезаҳои мо шабу
рӯз сад тўп бо пилтаҳои оташафрӯз дар ҳолати омодабош нигоҳ
дошта шавад! Ва вой ба ҳоли марг , агар вай ҷуръати ба мо наз-
дик шудан кунад!... Ба хоҳири фарзанди шоҳ, малика амр дод.
Дарҳол аз саҳни қаср садои чархҳои тўпҳои бузург шунида шуд
; ва чил марди ҷангӣ бо найзаҳои оҳанин дар атрофи ҳуҷра саф
оростанд. Инҳо сарбозони солхўрдаи ришсафед буданд. Дофини
хурдакак бо дидани онҳо ба қарсақзанӣ даромад. Яке аз онҳоро
ў шинохт ва садо кард;

-----Лоран! Лоран!

Сарбоз қадаме ба сӯи ў гузошт:

--- Ман туро бениҳоят дӯст медорам, дӯсти деринам Лоран...

Шамшери бузургатро каме намоён кун.... Агар марг қасди
ҷони ман кунад ўро ҳатман бояд кушт, ҳамин тавр не?

Лоран ҷавоб дод;

---- Бале, аълоҳазрат.....

Ва дар рухсораҳои шамолхурдааш ду қатра ашки калон ҷори
шуд.

Дар ҳамин вақт кашиши дарбор ба Дофини хурдакак наздик

шуд ва салиберо ба ӯ нишон дода, бо овози паст дуру дароз бо вай сухан гуфт. Дофини хурдакак ҳайратангезона гуш кард ва баъд ногаҳон сухани ӯро бурид:

Ман он чӣ шумо гуфтед хуб фаҳмидам ҷаноби кашиш; гуфтагӣ барин оё дӯсти хурдакаки ман Бепо метавонад ба ҷои ман бимирад, агар ба ӯ пули зиёд диҳем?.....

Кашиш бо овози паст насихатомез суханшро давом медод ва чеҳраи Дофини хурдакак боз ҳам мушавваш мегашт. Ҳангоме ки кашиш суханашро тамоm кард, Дофини хурдакак оҳ кашида гуфт:

----- Он чӣ шумо гуфтед хеле ғамангез аст, ҷаноби кашиш; аммо як чиз маро тасалли медиҳад, ки дар олами боло, дар биҳишти пурситора ман шоҳзода хоҳам монд.....

Ман медонам, ки худои бахшандаву меҳрубон аз табори ман аст ва маро мувофиқи мартабаам ҷой хоҳад дод.

Баъд ба сӯи модараш рӯ оварда илова кард:

— Бигзор либосҳои расмӣ, хилъати сафеди қоқумӣ ва кафшҳои махмалинамро биёранд! Ман меҳоям дар назди фарштагон дилкашу зебо бошам ва ба биҳишт дар либоси шоҳзода ворид шавам.

Бори сеюм кашиш ҳам шуда дуру дароз бо оҳанги нарм бо ӯ сухан гуфт... Дар миёнаҳои нутқи ӯ, шоҳзода хашмигона сухани ӯро бурид.

---- Дар он сурат, шоҳзода будан бо чӣ мақсад аст!

Дофини хурдакак дигар майли шунидани сухани касе надошт, рӯяшро сӯи девор кард ва аламонк гирифт.

*Аз забони фаронсавӣ
тарҷумаи Тоҷиддин Муҳиддин,
устоди факултаи забонҳои
романӣ- германи ДДОТ ба номи С. Айни*

Амин
Маълуф

Самарқанд

(Идома аз шумораи қабл)

Гуфтори панҷум

Баёноти сарпешхидмат начвоҳо ва замзамаҳоеро дар пай дошт ва боиси ҳамҳама дар миёни бист шоире гардид, ки дар интизори навбат буданд ва бархе аз онҳо пеш аз он ки нопадид шаванд ду қадам ба ақиб бардоштанд. Фақат зане ҷавон аз саф берун омад ва устувор ду гом ба пеш бардошт. Қозӣ дар баробари нигоҳи пурсишомези Хайём чунин гуфт:

- Шоирест аҳли Бухоро, ки Ҷаҳон ном дорад. Беваи ҷавонест, дастхуши ишқҳои пуршӯру шар.

Лаҳни қозӣ сарзанишомез буд. Аммо таваҷҷуҳи Хайёмро ба сӯи ӯ ҷалб намуд ба тавре, ки чашм аз ӯ барнамедошт. Ҷаҳон дар ҳоле, ки поини рӯбанди худро боло зада ва лабҳои сода ва беориши худро намоён сохта буд, манзумаеро бо баёне ҷаллӣ хонд, ки бисёр зебо суруда шуда буд ва шигифт он ки дар саросари он як бор ҳам номи хон шунида намешуд. Манзума бо зарофати беназир ба санои шатти Суғд пардохта буд, ки неъматхояшро ба Самарқанди Бухоро арзонӣ медорад ва саранҷом худро дар миёни кавир гум мекунад чаро, ки ҳеҷ дарёе шоистаи дарёфти обҳои он нест.

Насрхон ҷумлаи ҳамешагии худро такрор кард:

- Бисёр хуб гуфтай, даҳонаш бо сиккаи зар анбошта шавад.

Бо шунидани ин фармон Ҷаҳон рӯи синии бузурге пур аз динори зар ҳам шуд ва як-як сиккаҳоро дар даҳон гузорид дар ҳоле, ки ҳозирон бо садои баланд шумора мекарданд. Ва чун ҷаҳон дучор сиксикаҳои нобаҳангом шуд, ки наздик буд ҳама шавад хандаҳои шадиди саросари дарборён ва пеш аз ҳама султонро фаро гирифт. Сарпешхидмат бо ишора аз шоир хост то ба ҷои хеш бозгардад дар ҳоле, ки то он ҳангом чиҳилу шаш сиккаро шумурда буданд.

Танҳо касе, ки ба ханда науфтод Хайём буд ва дар ҳоле, ки як лаҳза чашм аз ҷаҳон барнамегирифт, мекӯшид то эҳсоси худро

нисбат ба ӯ бисанчад. Бо он манзумаи ноб ва фасоҳати шоён ва рафтори устувор, даҳонашро аз он филиз зардфом анбошта буданд ва дучор чунон подоши паст ва таҳқиромезе шуда буд. Аммо ӯ пеш аз поини кашидан рӯбанд бар рӯи чехра, онро каме болотар бурд ва чунон назаре ба Хайём андохт, ки ӯ онро дарёфт ва гиромӣ дошт ва хост, ки он лаҳзаро аз гурез боздорад, лаҳзае ғайриқобили дарк барои хайли ҳозирон ва саросари як абадиёт барои ошиқи беқарор. Пас бо худ гуфт: «замон ду буёд дорад, яке тӯл, ки тобеъи низоми хуршед аст ва дигаре арз, ки тобеъи низом авотиф аст.

Ин лаҳзаи муборак бо дасти қозӣ Абӯтоҳир дар миёни ҳама лаҳзаҳои дигар нопадид шуд, зеро оҳиста бар бозуи Хайём навохт ва чун ӯ рӯй гардонд бисёр дер шуда ва Ҷаҳон ба каноре рафта буд ва аз ӯ чизе ҷуз чодар намоён набуд.

Абӯтоҳир меҳост дӯсти худро ба хон муаррифӣ кунад бинобар ин лаҳни комилан расмӣ ба худ гирифт ва чунин гуфт:

Боми фалакоси оӣ, имрӯз бузургтарин донишманди Хуросон Умари Хайёмо дар кунфи ҳимоят хеш гирифтааст. Барои ӯ на гиёҳон розе ва на ситорагон рамзе дар худ доранд.

Ишораи қозӣ ба тибби гиёҳон ва ба ахтаршиносӣ, аз миёни ҳама риштаҳои улуме, ки Хайём дар онҳо саромади ҳамагон буд, иттифоқӣ набуд, зеро ин ду ришта аз донишҳо ҳамвора мавриди таваҷҷуҳ ва алоқаи бисёри фармонравоён буд, бад-ин ҷиҳат, ки аввал барои ҳифзи саломат ва ҳбот шон ва дувуми ба хотир давом давлат ва шавкат шон зарурӣ менамуд.

Фармонраво худро аз ин муаррифӣ хушвақт нишон дод, аммо чун ҳавсалаи вуруд дар як баҳси илмиро надошт ва ба илова гӯӣ дар бораи қасди дидоркунанда дар иштибоҳ буд, муносиб дид ҷумла ҳамешагии мавриди алоқаашро такрор кунад:

- Даҳонаш бо сиккаи зар анбошта шавад!

Хайём бо шунидани ин фармон мабхут монд ва кӯшид то аз ҳолати таҳаввуе, ки наздик буд ба ӯ даст диҳад, ҷилавгирӣ кунад.

Абӯтоҳир ҳоли ўро дарёфт ва ба изтироб дучор шуд ва аз тарси ин, ки радди эҳсони султон, ҳатки ҳурмати ў талаққӣ шавад нигоҳе сангин ва исроромез ба ў андохт ва бар шонааш фишор овард. Аммо беҳуда, зеро Хайём тасмими худро гирифта буд:

- Умедворам ҳазрати султон марҳамат фармуда, маъзурам до-ранд, зеро дар ҳоли рӯза наметавонам чизе ба даҳон ворид кунам.

- Бо ин васф агар иштибоҳ накунам, моҳи рамазон се ҳафта аст, ки сипарӣ шудааст!

- Дар моҳи рамазон аз Нишопур ба Самарқанд сафар мекардам ва ночор будам рӯзаро қатъ ва назр кунам, ки рӯзҳои аз каф раф-таро пас аз он рӯза бигирам.

Қозӣ ҳароснок ва ҳозирон музтариб шуданд. Чеҳраи султон ҳо-лате мубҳам ба худ гирифта буд. Пас Абӯтоҳирро мавриди хитоб қарор дод ва гуфт:

- Ту, ки аз ҳама дақиқи қонуни илоҳӣ огоҳӣ метавонӣ бигӯӣ, ки оё бо дохил кардани сиккаҳои зар дар даҳон ва бедиранг берун овардани онҳо рӯзаи хоҷа Умар шикаста мешавад?

Қозӣ бо лаҳне бетарафона посух дод:

- Дар ҳақиқат ҳар чӣ ба даҳон ворид шавад метавонад мӯҷиби бутлони рӯза гардад ва ҳатто гоҳе дида шудааст, ки сиккае балъида шавад. Насрхон истидлолро пазируфт, аммо розӣ ба назар нара-сид ва Хайёмо мавриди пурсиш қарор дод:

- Оё далели ҳақиқии радди эҳсони мо ҳамин буд?

- Ин танҳо далел нест..

- Ҳарф бизан, ту набояд аз мо ҳарос ба дил роҳ диҳӣ. Бинобар ин Хайём дар посухи султон ин рубоиро хонд:

Қонеъ ба як устухон чу каргас будан,

Беҳ з-он ки туфайли хони нокас будан.

Бо нон ҷавини хеш, ҳаққо, ки беҳ аст,

К-олуда ба полудаи ҳар хас будан.

Абӯтоҳир зери лаб гуфт:

- Худо рӯзгоратро сиёҳ кунад, эй Хайём, ки рӯзгори моро сиёҳ кардӣ?

Тарси Абӯтоҳир чиддӣ буд, зеро ҳанӯз бозтоби ҳашми ахири султонро дар худ дошт ва мутмаин набуд, ки бори дигар битавонад ҳайвонро ром кунад.

Хон сокит ва беҳаракат монда буд, гӯӣ даргири андешае ногушуданист. Наздикон дар интизори нахустин фармони ӯ буданд. Чанд дарборӣ фирорро бар қарор тарчеҳ доданд ва пеш аз таркиши тӯфон толорро тарк гуфтанд.

Хайём ошуфтагии ҷамъро мугтанам шумурда, бо чашм ба ҷустуҷӯи ҷаҳон пардохт ва дид, ки ба сутун така зада ва чеҳраашро дар ду даст пӯшонидаст. Оё ба хотири ӯ парешон буд?

Саранҷом хон аз ҷой бархост ва бо гомҳои устувор ба сӯи Хайём рафт ва ба сахтӣ ўро дар бар гирифт ва даст дар дасташ ўро бо худ ба сӯи тахт бурд ва навиштаи вақоеънигорон дар ин бора чунин аст:

“Фармонравои Осиёи Миёна чунон эҳтироме барои Хайём дар дил дошт, ки ўро даъват намуд рӯи тахти салтанат дар канораш бинишинад.»

Ва аммо Абӯтоҳир ба ҳангоми тарки кох рӯ ба Хайём карда гуфт:
- Хуб! Мебинам, ки дӯсти хон шудай.

Шодии Абӯтоҳир ба андозаи ғам ва изтиробе буд, ки гулӯяшро ба хушкӣ кашида буд. Аммо Хайём бо хунсардӣ чунин гуфт:

- Тасаввур намекунам ин масалро аз ёд бурда бошӣ, ки мегӯяд:
«Дарё ҳаргиз ҳамсоя намешиносад ва фармонраво дӯст».

- Дареро, ки кушода шуда хор машумор. Ба назари ман ояндаи ту дар дарбор тарсим шудааст!

- Зиндагии дарборӣ кори ман нест. Ягона рӯёе ва ҷоҳталабии ман он аст, ки рӯзе битавонам расадхонае дар миёни боғи пургул дошта бошам ва муштоқона осмони бекарони пурситораро расадкунам ва ба тамошои ҷаҳони зебо бипардозам.

Абӯтоҳир бо заҳрханде гуфт:

- Ба зебоии ин шоира?

Гарчӣ Хайём чуз ба ҷаҳон ба ҳеҷ чиз намеандешид, посухе на-
дод. Мабода камтарин сухани ӯ он чиро, ки дар дил дошт, бармало
созад. Қозӣ, ки шӯх ва сарихол ба назар мерасид, лаҳни худро
тағйир дод ва чунин гуфт:

- Лутфе аз ту дархост дорам.

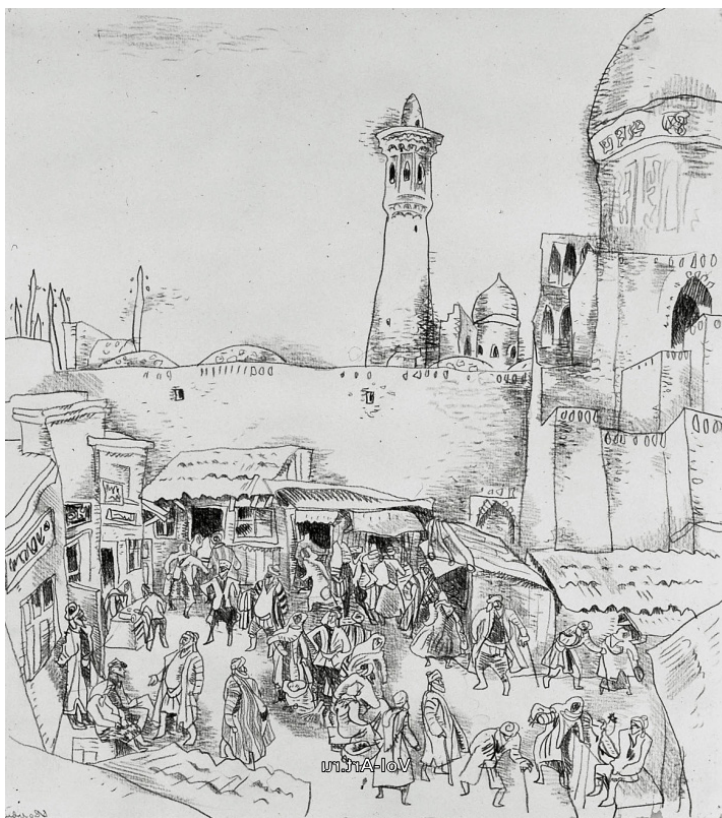
- Ин тӯй, ки маро бо лутфу инояти худ шарманда сохтай.

Абӯтоҳир ба чобукӣ гуфт:

- Хуб ин тавр бошад, манзурам ин аст, ки мехостам дар муқобил
чизе аз ту дар хост кунам.

Дар ин ҳангом ба дари иқоматгоҳ расида буданд ва ӯ аз Хайём
хост, ки идомаи суҳбатро ба сари суфра мавкул намоянд.

- Ман тарҳеро барои ту дар назар дорам, тарҳи як китоб. Лаҳзае
рубоиётро канор
бигузorem. Ба на-
зари ман рубоиёт,
ҳавасбозиҳои но-
гузири нубуғ аст.
Аммо заминаҳои
воқеии илмӣ, ки
ту дар онҳо саро-
мади ҳамагонӣ,
тиб ва нучум ва
риёзиёт ва си-
мои табиӣ ва мо-
баддутабиъа аст.
Оё дуруст нест
агар бигӯям, ки
пас аз марги Абу-
алӣ Сино ҳеҷ кас
монанди ту дар ин

улум табаҳхур надорад?

Хайём сокит буд ва Абӯтоҳир идома дод:

- Дар ин риштаҳои улум аст, ки ман сухани ниҳоиро аз ту талаб мекунам ва меҳоҳам, ки онро ба номи ман кунӣ.

- Тасаввур намекунам, ки дар ин риштаҳои илмӣ сухани ниҳой вучуд дошта бошад. Ба ҳамин ҷиҳат аст, ки ман то кунун ба хондан ва ёд гирифтани иктифо кардаам, бе он ки худам даст ба қалам бибарам.

- Манзурат чист?

- Пешинёнро дар назар оварем, Юнонён ва ҳиндён ва эронӣён ва мусулмононе, ки пеш аз ман будаанд. Онҳо ҳама рисолати бисёр дар ин заминаҳои илмӣ нигоштаанд. Агар ман гуфтаҳои ононро такрор кунам коре беҳуда хоҳад буд ва агар дар радди гуфтаҳо ва навиштаҳои онон бинависам чунонки борҳо дар садад баромадаам, дигарон пас аз ман хоҳанд омад ва навиштаҳои маро рад хоҳанд намуд. Дар натиҷа он чӣ аз навиштаҳои донишмандон боқӣ мемонад танҳо бадгӯӣ ва интиқодашон аз мутақаддимон ва аз назарияҳои илми пешинён аст, ки ботил шуда ва он чӣ ҳудашон сохта ва пардохтаанд низ ба таҳқиқ ба дасти ояндагон ботил ва беҳуда хоҳад шуд ва ин қоида ва қонуни илм аст. Аммо шеър тобеъи чунин қоидае нест, чаро ки ҳаргиз кор пешинёнро нафӣ намекунад ва худ низ ҳаргиз аз сӯи ояндагон нафӣ намешавад ва бинобар ин бо осудагӣ, қарнҳои паёпайро аз сар мегузаронад ва бад-ин хотир аст, ки ман ба сурудани рубоӣёт мепардозам. Медонӣ дар улум чӣ чиз маро шефтаи худ месозад? Ҳадди аълои назм шеъре ва ангеизи эҳсосест, ки дар онҳо меёбам. Дар риёзиёт, сарғиҷаи мастиовари аъдод ва дар нучум замзамаи муаммои коинот. Аммо истидъо дорад касе аз ҳақиқат бо ман сухан нагӯяд!

Дар ин ҷо Хайём лаҳзае ба андеша фуру рафт ва сипас идома дод:

- Борҳо иттифоқ афтадааст, ки перомуни Самарқанд ба гардиш

бипардозм. Бар рӯи вайронаҳо навиштаҳое дидаам, ки дигар ҳаргиз касе қодир ба кашфи румуз онҳо намебошад ва аз худ пурсидаам, ки аз он шаҳре, ки дар замонҳои дур дар ин ҷо барпо буда чӣ чиз боқист? Аз одамиёнаш намегӯям, зеро одамиён фанопазиртарин мавҷудоти рӯи заминанд, аммо аз тамаддуни онон чӣ чиз боқист? Кадам салтанат ба фармони замон гардан наниҳодааст? Кадам дониш ва кадом қонун ва кадом ҳақиқат? Ҳеч кадом. Беҳуда дар садади кандуков дар он вайронаҳо будаам. Чизе ҷуз чехрае манқӯш бар рӯй таккае сафол бо гӯшае аз тасвири бар рӯи девор наёфтаам. Ашъори бенавои ман низ пас аз гузашти ҳазорон сол мумкин аст ба ҳамин чизҳо табдил шавад, ба тиккаҳои сафол ва хӯрдареҳои аз ҷаҳоне, ки барои абад мадфун шудааст. Бо ин ҳама он чӣ аз як шаҳр боқӣ хоҳад монд, нигоҳи беназаронаест, ки шоири рӯъёӣ бар он биандозад.

Абӯтоҳир бо лукнат ва то ҳадде гич ва ошуфта гуфт:

- Маънии каломатро мефаҳмам, аммо тасаввур намекунам бихоҳӣ ба як қозии шофёӣ ашъореро тақдим кунӣ, ки бӯи бода меदिҳад?

Аммо Хайём медонист, ки чӣ гуна худро саршор аз ҳақшиносӣ нишон диҳад. Бинобар ин дар муддати чанд моҳ пас аз он вақти худро сарфи навиштани китобе ҷиддӣ дар бораи муодилоти чандмаҷҳулӣ намуд ва барои нишон додани маҷҳул дар муодилоти ҷабрӣ, калимаи «шайъ»-ро ба кор бурд ва чун баъдҳо дар осори илмии испониёӣ калимаи шайъ ё чиз бад-ин сурат “Хау” бо ҳарфи аввал Х навишта мешуд, ин ҳарф, яъне икс рафта-рафта ҷои аломати маҷҳулро дар саросари ҷаҳон гирифт. Китоби «Ҷабру муқобила»-и Хайём, ки дар Самарқанд поён ёфт, бад-ин шарҳ ба қозӣ Абӯтоҳир, ҳомии ӯ, тақдим гардидааст:

“Аммо ҳама қурбониёни асре мебошем, ки дар он мардони илм безътиборанд ва аз он миён чӣ қалиланд касоне, ки имкон ёфтаанд ҳам худро вақфи кори таҳқиқи ҷиддӣ намоянд... Донишҳои ночизи

уламои имрӯз ба касби аҳдофи модии онон ихтисос ёфтааст ... Ва бинобар ин аз ёфтани марде дар ин ҷаҳон, ки ҳам ба илм ва ҳам ба умури ин олам алоқа дошта ва самимона дар ғами сарнавишти навъи башар бошад, навмед шуда будам, ки инояти илоҳӣ дидори қозиюлқуззот имом Абӯтоҳирро бар ман арзонӣ дошт. Алтофаш ба ман фурсат дод то авқоти хешро масруфи тадвини ин асар намоям.”

***

Дар он шаби торик, ки Хайём роҳи маҳтобии рӯи теппаро дар миёни боғи пургули Абӯтоҳирро дар пеш гирифт, чароғе бо худ набард, зеро фикр мекард, ки дервақт аст ва фурсати хондан ва навиштан нест. Нури заифи ҳилоли охири шаввол низ роҳи ӯ равшан намекард. Аз бинои маҳалли иқомати қозӣ, ки хориҷ шуд ба ночор кӯрона пеш мерафт ба тавре, ки чанд бор дучори лағзиш шуд ва бо бутаҳо бархурд кард ва чеҳрааш бо навозиши зимухт шоҳаҳои беи маҷнун тасодуф намуд. Тоза ворид утоқ шуда буд, ки садое латиф ва сарзанишомез гуфт:

- Зудтар аз ин мунтазират будам.

Хайём бо худ гуфт, ки оё бар асари андешидани бисёр ба ҷаҳон акнун садояш дар гӯши ӯ танинафкан шудааст? Аммо садо бори дигар ба гӯш расид, ки ба таври равшан мегуфт:

- Ту сокитӣ ва намехоҳӣ қабул кунӣ, ки зане ба худ ҷуръати вуруд ба утоқатро дода бошад. Дар кохи султон нигоҳҳои мо бо ҳам талоқӣ кард ва буқе аз миёна ҷастан гирифт. Аммо хон ҳузур дошт ва қозӣ ва ҳамаи дарбориён ва нигоҳии ту гурезпо буд ва ҳамчун бисёре аз мардон нахостӣ пайдор бимонӣ. Чӣ фоида аз муқобила бо сарнавишт? Чӣ суд аз ҷалби хашми фармонраво ба хотири зане сода ва беае, ки ҷуз забони сӯзон ва ҷуз шуҳрате машкук ҷаҳизе надорад, ки ба армуғон оварад?

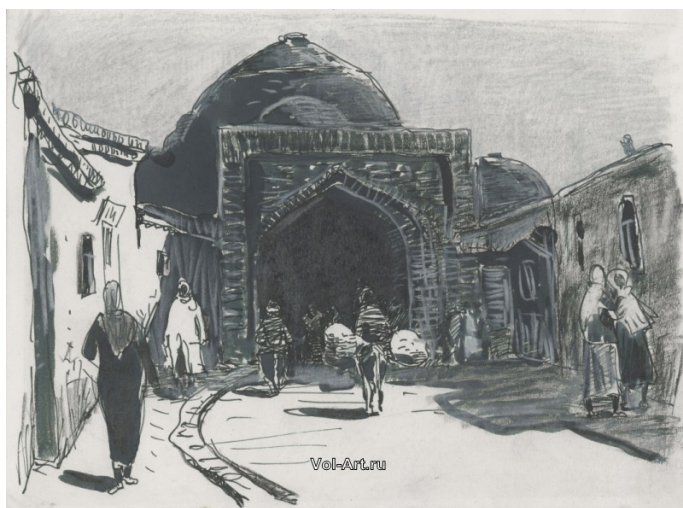
Хайём эҳсос кард, ки бо нирӯи мармуз ба занҷир кашида шуда ва на қодир ба пеш рафтан ва на қодир ба лаб гушӯдан аст. Ҷаҳон бо

лаҳне танзомез ва меҳрубон гуфт:

- Чизе намегӯй? Бошад. Худам ба сухан идома медаҳам. Ба ило-ва касе, ки ба ин ҷо омада ман будаам. Вақте дарборро тарк гуфти пурсишҳое дар бораат доштам ва фаҳмидам, ки дар кучо сукунат дорӣ. Он гоҳ дастур додам бигӯянд, ки назди духтардоиям меравем, ки ҳамсари бозаргони сарватманд дар шаҳри Самарқанд аст. Ба таври маъмул вақте ба ҳамроҳи дарбор сафар мекунам дар ҳа-рами султон меҳобам. Дар он ҷо дӯстоне дорам, ки ба мусоҳибаи ман арҷ мениҳанд ва ҳариси шунидани умуре ҳастанд, ки барояшон ҳикоят мекунам ва аз ҳама муҳимтар ин, ки маро рақиби хеш дар ишқи султон намедонанд ва итминон доранд, ки ман орзуманди ҳамсари хон нестам. Агар меҳостам метавонистам ўро ба сӯи хеш ҷалб кунам, аммо он қадар бо занони ҳарамсароҳои подшоҳон омадушуд доштаам, ки чунин сарнавиште маро васваса намекунад. Зиндагӣ барои ман ба маротиб беш аз мардон аҳаммият дорад. Ба илова, ҳамсари марде дигар бошам ва ё ҳамсари касе набошам, султон фақат моил аст, ки ман бо ашъорам ва хандаҳоям дар де-вон ҳузур дошта бошам. Ва агар рӯзе ба фикри издивоҷ бо ман биафтад, нахустин кораш маҳдуд ва маҳбус намудани ман монанди ҳамаи занони дигари ҳарамсаро хоҳад буд.

Хайём, ки ба сахтӣ аз карахтӣ дарома-да буд, аз суханони Ҷаҳон чизе нафаҳ-мид ва чун тасмим гирифт лаб ба сухан бигушояд ҷуз худаш ва ё торикӣ чизе на-медид, ки тарафи хитоб қарор диҳад. Бинобар ин гуфт:

- Дар навҷавонӣ ва пас аз он, борҳо бо нигоҳе ва лабҳанде бархурд кардаам ва шабонгоҳ дар олами ҳаёл дидаам, ки он нигоҳ дар торикии хиракунанда ҳузур дошт ва ба гӯшту пӯст бадал мешуд ва зане зебо мегашт ва акнун дар ин торикии шаб, дар ин хонаи рӯъёӣ ва дар ин шаҳр рӯъёӣ зане зебо ва шоирае худро ба ҳамсари ман арза медорад.

Ҷаҳон саҳт ба ханда афтод ва гуфт:

- Арза медорад? Аз куҷо медонӣ? Ту ҳанӯз маро ламс накардаӣ, маро ба чашм надидаӣ ва бетардид нахоҳӣ дид, чаро ки муддатҳо пеш аз он ки рӯшноии хуршед маро аз ин ҷо биронад аз назди ту рафтаам.

Он гоҳ дар торикии қиргуни шаб соиши номавзуни ҷомае абрешимин ба гӯш ва атре ба машом расид. Хайём нафаси худро ҳабс кард ва бо содагии як навҷавон мадрасай пурсид:

- Оё ҳанӯз ниқоб бар чеҳра дорӣ?

- Ҷуз сиёҳии шаб ҳеҷ ниқобе бар чеҳра надорам.

Гуфтори шашум

Наққоше гумном Хайём ва Ҷаҳонро аз нимрух чун ду дилдода тасвир намуда, ки паҳлӯ ба паҳлӯ дароз кашидаанд. Наққош деворҳои маҳтобии рӯи теппаро ҳазф карда ва бистаре аз алафи тоза дар миёни буттаҳои гули сурх ва дар канори чашмасори нуқрафом, ки ҷорист, нишон додааст. Синаҳои Ҷаҳон ба сони яке аз илоҳаҳои ҳинду барҷаста нишон дода шуда, дар ҳоле, ки Хайём ҷоме дар даст гирифта ва бо дасти дигар зулфҳои Ҷаҳонро навозиш медиҳад.

Аз он пас он ҳар ду ҳар рӯз дар кохи султон бо ҳам бархурд мекарданд, аммо аз талофии нигоҳҳо иқтиноб менамуданд чун намеҳостанд рози ҳамсариашон фош шавад. Ҳар шаб Хайём бо шитоб ба Маҳтобӣ боз мегашт ва дар интизор дилдода мемонд. Оё бозии сарнавишт шабҳоро, ки ба онон ихтисос дошт, шумора карда буд? Зеро ҳама чиз баста ба раъии султон буд ва ҳар гоҳ ӯ қасди ази-

мат аз Самарқандро дошт Ҷаҳон ба ночор бо дарбор ҳамроҳ буд ва султон бар ҳасби одат ҳеч чизро аз пеш эълон наменамуд ва ҳамчун аҷдоди кӯчгар ва чодарнишини худ як рӯз бомдод бар асби ҷангиаш менишаст ва роҳи Бухоро ё Кеш ё Панҷкантро дар пеш мегирифт ва дарбор бо тақои бисёр мекушид то худро ба ӯ бирасонад. Хайём ва Ҷаҳон аз чунин лаҳзае ҳарос доштанд ва бинобар ин ҳар дидоре аломати видоъ буд ва ҳар мусоҳибате нишон гурезе нафасгир.

Шабе аз шабҳои гарм ва сангини тобистон Хайём парешон ва нигарон рӯи айвони Маҳтобӣ рафт ва чун садои хандаи ниғаҳбонони қозиро шунид, ошуфта шуд, аммо ҷаҳон ба зудӣ сар расид ва ба ӯ итминон дод, ки ҳанӯз умедвор аст битавонад шабҳои дар канор ӯ бигузаронад. Сипас аз Хайём пурсид:

- Оё фикр мекунӣ дар ин лаҳза дар шаҳри Самарқанд чанд ҳамсари дилдода чун мо ба якдигар мепайванданд?

Хайём шабқулоҳи худро мураттаб кард ва гунаҳро ва садояшро пурбод намуд ва гуфт:

- Агар ҳамсарони касолатовар ва канизонеро, ки ба хости соҳиби худ

гардан мениҳанд ва духтарон кӯчагарди худфурӯш ва дӯшизагон бокираро, ки оҳ мекашанд, канор бигузorem, чӣ теъдод зан боқӣ мемонад, ки метавонанд дар ин шаб ба ҳамсароне бепайванданд, ки худ баргузидаанд? Касе чӣ медонад шояд имшаб дар Самарқанд ҳеч ду дилдодае ҷуз мо вуҷуд надорад, ки Худои Таоло ишқро дар дилашон ба вадиға гузошта бошад. Дар ин ҳангом Хайём механдид, аммо Ҷаҳон ашк мерехт. Хайём бо меҳрубонӣ ва навозиш гуфт:

- Баргардем ва дарро бибандем, чаро ки мумкин аст садои саодатамонро дигарон бишунаванд.

Сипас Ҷаҳон ба тарҳи матлабе пардохт, ки тоза шунида буд:

- Розе дорам, ки бояд ба ту бигӯям. Онро аз зани аввали хон шунидаам. Медонӣ чаро хон ба Самарқанд омадааст?

Хайём, ки барои хабарҳои ҳарамсарои султонӣ аҳаммияте қоиладар набуд, ӯро аз суҳан боздошт ва гуфт:

- Алоқае ба асрори фармонравоем надорам. Онҳо забонҳо ва гӯшхоеро ҳам, ки ин асрорро мешунаванд, месӯзонанд.

- Беҳтар аст гӯш кунӣ. Ин роз ба мо ҳам марбут мешавад ва мумкин аст зиндагии моро дигаргун созад. Насрхон барои бозрасии истеҳкоми Самарқанд ба ин шаҳр омада ва дар поёни тобистон ва фасли гармо дар интизори ҳамлаи сипоҳи Салҷуқиён аст.

Хайём Салҷуқиёноро хуб мешинохт ва нахустин хотироти кӯдакиаш пур аз номи он хонадон буд, зеро солҳо пеш аз он ки Осиёи мусалмонро ба зери нигин кашанд, ба шаҳру зодгоҳи ӯ Нишопур ҳамла карда ва барои наслҳои бисёр хотираи “ваҳшати бузург”-ро ба ёдгор гузошта буданд.

***

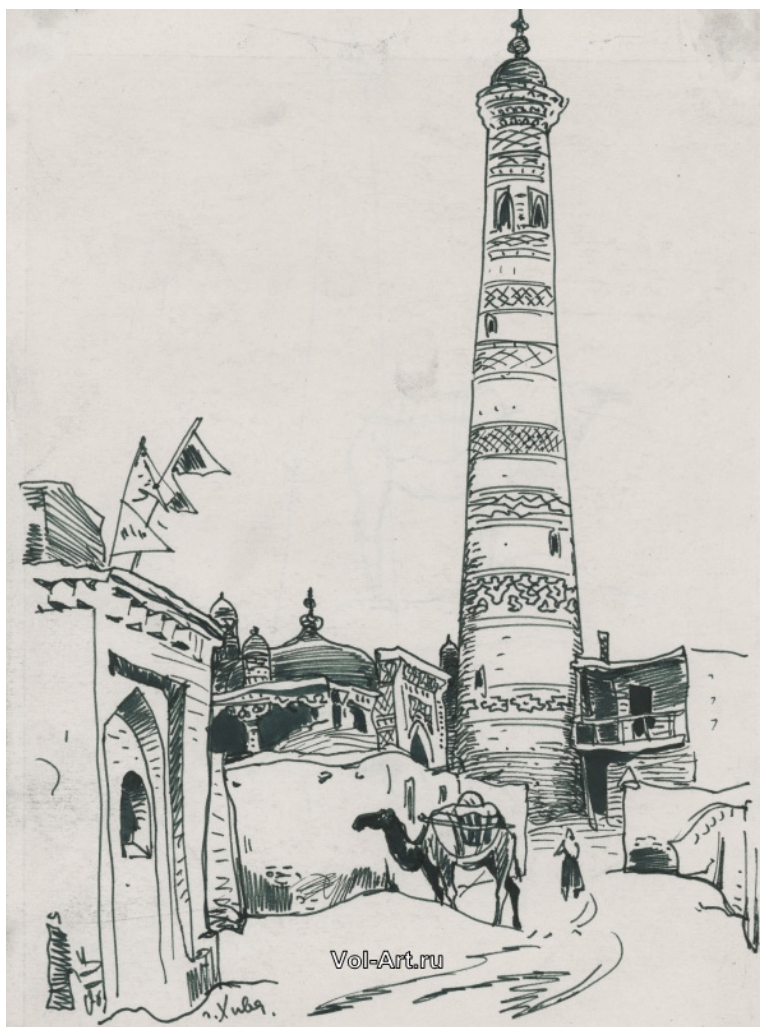
Ин ваҳшати бузург даҳ сол пеш аз валодати Хайём рӯй дода буд, бад-ин сон, ки як рӯз, бомдод, мардуми Нишопур аз хоб бархостанд ва шаҳри худро дар муҳосираи комили ҷангҷӯи тарк ёфтанд. Пешопеши онон ду бародар буданд ба асомии Туғрул ба маънии «боз» ва Ҷоғарӣ ба маънии «шоҳин» писарон Микоил. Микоил писари Салҷуқ буд, ки чандон шуҳрате надошт ва раиси ҷодарнишинҳое буд, ки тоза ба ислом гаравида буданд. Дар он рӯз паёме бад-ин мазмун ба бузургони шаҳр расид: «Меғъянд, ки мардони шумо бебоканд ва оби тоза дар долонҳои зерзаминатон ҷорист. Агар дар садади муқовамат дар баробари мо бошед, сақфи долонҳо ба зудӣ хароб ва мардони шумо дар зери хок мадфун хоҳанд шуд.»

Ин гуна лофу газоф ба ҳангоми ҷанг ва муҳосира бисёр маъмул аст, аммо бузургони Нишопур шитоб карданд ва дар баробари қавли худдорӣ аз куштор ва адами таҷовуз ба мол ва маскани мардум таслим шуданд. Бо ин ҳама қавли фотех чӣ арзише метавонад дошта бошад? Бинобар ин вақте нерӯҳои душман вориди шаҳр шуданд, Ҷоғарӣ бар он шуд, ки мардонашро дар шаҳр ва бозор

пароканда созад, дар ҳоле ки Туғрул бо ин кор муҳолиф буд ва бо таваҷҷуҳ ба моҳи рамазон мегуфт, ки тороҷи як шаҳри исломӣ дар моҳи сиём муҷоз нест! Истидлоли ӯ дуруст буд, аммо Чоғарӣ ба муқовамат пардохт, гарчи қабул кард, ки ба интизори поёни моҳи рамазон бимонд, то аҳолӣ дар моҳи баъд таҳти ҳимоят ва инояти илоҳӣ набошанд!

Вақте мардуми шаҳр аз ихтилоф миёни ду бародар огоҳ шуданд ва дарёфтанд, ки аз оғози моҳ шаввол дар маърази тороҷу таҷовуз ва куштор қарор хоҳанд гирифт, дучори ваҳшати азим шуданд, зеро бадтарин таҷовуз вақтест, ки расман эълон гардад ва натиҷаи он интизори инфиюлӣ ва таҳқиромез дар баробар ғули ситамгар хоҳад буд. Пас дӯконҳо ҳолӣ шуд ва мардон ба зерзамин рафтанд ва за-нон ва духтарон шоҳиди заъф ва зории мардон ва падарон

ва бародарони худ буданд. Чӣ бояд кард ва чигуна бояд гурехт? Душмани ишғолгар ҳама ҷо ҳузур дошт ва сарбозони зулфбофтаи ӯ дар бозор ва майдон парса мезаданд ва гурӯҳҳои ваҳшӣ ва номуназзам ва беинзибот дар маҳаллаҳо ва рустоҳо ва перомуни “Дарвозаи сӯхта” маст ва дар камини товон ё ғорат рустоҳои муҷовирро мавриди тохтутоз қарор медоданд. Агарчи марсум аст, ки рӯзадорон, чашм ба роҳи поёни моҳи сиём ва ҳулӯли иди Фитр дар рӯзи аввали шаввол бошанд, аммо дар он сол мардуми Нишобур аз Худо дархост мекарданд, ки моҳи рамазон барои абад идома ёбад ва ҳилоли моҳи шаввол ҳаргиз падидор нашавад! Ва чун ҳилоли моҳи нав дида шуд, касе дар андешаи ҷашну сӯр набуд ва ба фикри забҳи гӯсфанде наафтод ва мардуми шаҳр худро гӯсфандоне медонистанд, ки барои қурбонӣ фарбеҳ мешаванд?

Шаби пеш аз ид, ки шаби Қадр, яъне шаби ҳукми илоҳӣ дар бораи сарнавишти башар ва ба сухани Қуръон “шаби нузули малоика ва рӯҳ” аст ва муъминон ҳама дуоҳоро дар он шаб мустаҷоб медонанд, ҳазорон хонавода ба масоҷид ва имомзодаҳо ва маъманҳои муваққат паноҳ бурданд ва шаби назъ ва ашку намоз буд*.

Дар ин миён дар аргӣ шаҳр баҳсе тӯфонзо байни бародарони салҷуқӣ ҷараён дошт. Ҷоғарӣ фарёд мезад, ки мардонаш як моҳ аст ҷира дарёфт накардаанд ва акнун омодаи шӯришанд ва ӯ дигар наметавонад ҷилави сарбозони худро бигирад. Аммо Туғрул чизе дигар мегуфт:

- Мо акнун дар оғози футӯҳоти худ ҳастем. Шаҳрҳои бисёре дар пеш аст, ки бояд ишғол кунем: Исфаҳону Шерозу Рай ва Табрез ва шаҳрҳои бисёри дигар. Агар пас аз он ҳама қавлу ваъда ва пас аз таслими мардуми ин шаҳр даст ба тороҷи он бизанем, дигар ҳеч даре ба рӯйи мо кушода нахоҳад шуд ва дигар ҳеч подғони аз худ

* Лайлат-ул-қадр, яъне шабе, ки дар он тақдири умур шуда ва сураи 97 дар Қуръони Карим ба ҳамин ном аст. Дар таъйини шаби Қадр ихтилофи назар вучуд дорад ва шаби ҳабдаҳум ва нуздаҳум ва бисту якум ва бисту севум ва бисту ҳафтуми моҳ Рамазон ва ҳатто шабҳои дигари он моҳ гуфта шудааст. Шаби Қадр шабест боиззат ва шараф, ки тоат дар ин шаб моёи иззат ва қаромат аст ва дуоҳо мустаҷоб мешавад. (мутарҷим)

сусти нишон нахоҳад дод.

- Ҳамаи ин шаҳрхое, ки ту дар рӯъё дорӣ чӣ тавр тасхир мешаванд вақте сипоҳиёнамонро аз даст бидиҳем ва сарбозон моро раҳо кунанд? Ҳамакнун бовафотаринашон шиква ва шикоят сар медиҳанд ва таҳдид мекунанд.

Перомуни ду бародарро афсарон ва бузургони қабила гирифта буданд ва ҳама бо як садо гуфтаҳои Чоғариро тасдиқ мекарданд ва ӯ дар ҳоле, ки тасмими худро гирифта буд, гуфт:

- Мо беш аз андоза ҳарф задем. Акнун ба сарбозонам мегӯям, ки дасташон дар шаҳр озод гузошта мешавад. Агар ту мехоҳӣ мардонатро аз ин кор боздорӣ, худ донӣ. Ҳар кас ихтиёри қуввои хешро дорад.

Туғрул, ки гирифтори муаммои дарднок буд, посухе намедод ва ҳаракате намекард. Аммо ногаҳон аз ҷо ҷаст ва дур аз ҳама ханҷари худро берун кашид. Чоғарӣ низ ханҷарро аз ғилоф берун овард. Ҳеч кас намедонист, ки оё бояд даҳолат кунад ё бино ба расм ва одати қабила бигуздоранд то бародарони салҷуқ ихтилофоти худро дар миёни хун ҳаллу фасл кунанд. Дар ин ҳангом Туғрул чунин гуфт:

- Бародар, ман наметавонам туро маҷбур ба итоат аз худ кунам ва наметавонам монеъи мардони ту шавам, аммо агар тасмим дорӣ онҳоро дар шаҳр раҳо кунӣ, ин ханҷарро дар қалби худ фуру хоҳам бурд. Ва бо ин гуфта нӯги силоҳеро, ки бо ду даст гирифта буд бар рӯи синаи худ гузошт. Бародараш тардид накард ва пеш рафт ва бо оғӯши боз муддате дароз ўро дар бар гирифт ва қавл дод, ки дигар бо хости ӯ муҳолифат накунад. Нишобур бад-ин сон наҷот ёфт, аммо шояд ҳаргиз даҳшати бузурги моҳ рамазони он солро аз ёд набарад**.

** Салҷуқиён аз туркмонони чодарнишин ва беалоқа ба зиндагии шаҳрӣ ва дин буданд. Ба қасди тасхир ва тороҷи сарзаминҳои обод ба Осиёи Миёна ва Хуросон ҳамла бурданд ва Ғазнавиёнро барандохтанд ва бар асари қабули дини ислом ва содагии табъ дучори таассуб шуданд ва дар садади наҷоти хилофати Аббосӣ баромаданд, ки дар Бағдод дучори заъф шуда буд ва хилофати исломиро таҳти ҳокимияти худ ҳаёти тоза бахшиданд. Хуросон, Рай, Исфаҳон, Осиёи сағир ва шимоли Африқоро ба боди ғорат гирифтанд ва ҳама ҳукуматҳои сари роҳро барандохта, ба қасди ташкили импературии ҷаҳонии исломӣ аз Афғонистон ва

Гуфтори ҳафтум

Пас аз таҷдиди хотираи “Ваҳшати бузург”, Хайём, ки то ҳадде нисбат ба Салҷуқиён ва бавежа нисбат ба Туғрул эҳтиромомез ме-намуд, гуфт:

- Салҷуқиён мардумони гонатгар ва бефарҳанг, аммо фармонравоени мунавваранд, ки ба мавқеъ ҳасис ва ба мавқеъ бархурдор аз рафторҳои воло мебошанд, баҳусус Туғрулбек, ки хамираи созандагии як имперотуриро дар вучуди хеш дошт. Вақте ӯ Исфаҳонро фатҳ кард, ман сесола будам ва ҳангоми фатҳи Бағдод даҳсола. Ӯ дар он ҳангом худро ба унвони ҳомии халифаи муслимин ба ҳама таҳмил кард ва аз халифа унвони «султон», яъне фармонраво ва подшоҳи шарқу ғарб гирифт ва ҳатто дар ҳафтодсолагӣ духтари «халифаи муслимин»-ро ба никоҳи худ даровард.

Гарчи Хайём худро то ҳудуде ситоишгари Салҷуқиён нишон ме-дод, аммо хандаи ногаҳонии Ҷаҳон чандон муайяди ақидаи ӯ набуд. Бинобар ин Хайём, ки мафҳуми чунин беҳҷатхотирро намефаҳмид, ҷиддӣ ва ранҷида ба ӯ нигарист. Ҷаҳон пӯзиш хост ва чунин тавзеҳ дод:

- Вақте ту аз заношӯии Туғрул ва духтари халифа гуфтӣ ба ёди достони воқеӣ афтодам, ки дар ҳарами султон бароям нақл шуда-аст.

Хайём ин дostonро шунида буд ва гӯшаҳое аз онро ба хотир дошт, аммо Ҷаҳон ҳарисона ҷузъиётро медонист:

- Ҳангоме, ки халифа паёми Туғрулро дар бораи хостгорӣ аз духтари худ Сайида дарёфт кард, ранг аз чеҳрааш парид ва фиристо-даи султон ҳанӯз аз дар берун нарафта буд, ки бо ҳолате инфиро-

Туркистону Эрон то савоҳили Баҳр-ур-Рум ва Осиёи Сағир афтоданд. Пас аз қатли Маликшоҳи салҷуқӣ дар Бағдод ва ихтилоф миёни ҳаводорони Биркиёруқ ва Маҳмуд ва ду писараш имперотурии салҷуқӣ ба амирнишинҳое таҷзия шуд ва пас аз марги охирин подшоҳи ин силсила Султон Санҷар давлати Салҷуқиён дар баробари ҳамлаи Хоразмшоҳиён ба кулӣ нобуд гардид. (429 ҳиҷрии қамарӣ мутобиқи 1047-и мелодӣ то 700 ҳиҷрии қамарӣ мутобиқ бо 1300-и мелодӣ)

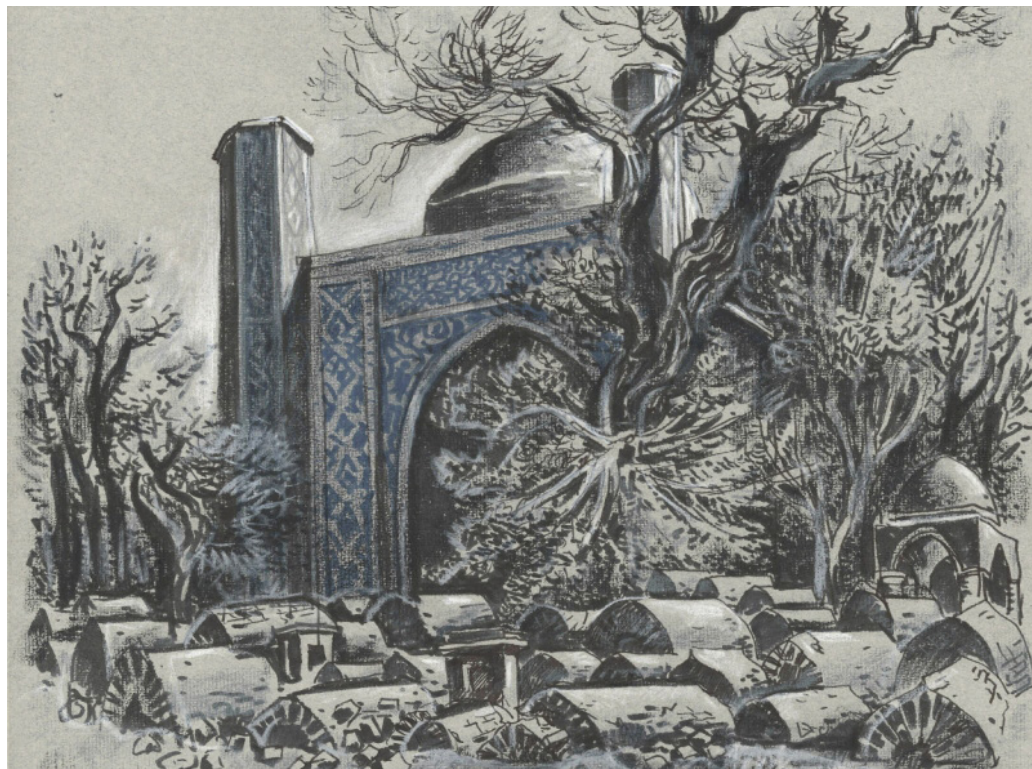
ромез чунин гуфт:

“Ин турк, ки тоза аз юрти*** худ берун омада ва ачдодаш то дирӯз дар баробари намедонам кадом бут ба хок меафтоданд ва бар рӯи байрақашон пӯзаи хукро нақш мекарданд, чӣ гуна ба худ ҷуръат медиҳад, ки духтари халифаи муслиминро, ки зуррияи ҷалил-ул-қадрӣ расули ақрам аст, хостгорӣ кунад?”****

Саропои пайкари ҳумоюни халифа бад-ин сабаб ба ларза афтада буд, ки медонист тавони радди дархост Туғрулро надорад. Ӯ пас аз ду моҳи тардид ва вусули ду паёми ёдоварӣ аз сӯи Туғрул саранҷом ба ирсоли посух пардохт ва яке аз мушовирони куҳансол худро маъмури иблог намуд. Фиристода озими Рай гардид (шаҳре, ки ханӯз харобаҳояш дар ҷануби Техрон дида мешавад.) Дарбор

*** Юрт лугати муғулӣ ва русӣ ба маънии чодари пашмии қабоили турк ва муғул аст.

**** Халифа Қоиму Биамруллоҳ буд. Бархе Сайидаро, ки ба ақди никоҳи Туғрул даромад, бародарзодаи халифа навиштаанд, ки тасаввур намеравад дуруст бошад. (мутарҷим)

Тугрул дар Рай буд ва фиристодаи халифа назди вазири султон пазируфта шуд, ки ба ӯ чунин гуфт:

- Султон ҳавсала аз каф дода ва маро ба сутӯҳ овардааст. Бисёр хушвақтам, ки саранҷом ту бо ҷавоб омадӣ.

- Хушвақтии ту камтар хоҳад шуд вақте ҷавобро бишнавӣ. Халифаи муслимин мехоҳад, ки маъзураш доранд, зеро наметавонад дархостеро, ки ба ҳузури ҳазраташ фиристода шудааст, бипазирад.

Бо шунидани ҷавоби халифа, тағйири ҳолате дар вазир падид наомад ва ҳамчунон ба вақтгузаронӣ бо тасбеҳи яшми худ пардохт ва сипас гуфт:

- Дар ин сурат бояд аз ин долон бигузарӣ ва ба он дари баланд-боло, ки дар он ҷост бирасӣ ва ба фармонравои Ироқ ва Форсу Хуросон ва Озарбойҷон ва ба фотеҳи Осиё ва ба шамшери бурроне, ки аз дини муҳаммадӣ дифоъ мекунад ва ба ҳомии тахти Аббосён бигӯӣ, ки «на, халифа духтарашро ба ту намедихад.» Бинобар ин ниғаҳбон туро роҳнамоӣ хоҳад кард.

Ниғаҳбон дар баробари фиристода ҳозир шуд ва фиристода аз ҷой бархост то дар пай ӯ равон шавад, ки вазир бо ҳолате мулоим ба сухан идома дод:

- Тасаввур мекунам, ки ба унвони як марди огоҳ, дайни худро пардохтаӣ ва мукнати худро миёни писаронат тақсим кардаӣ ва ҳама духтаронатро ба хонаи шавҳар фиристодаӣ!

Фиристода ба ҷойи худ бозгашт ва берамақ ва нотавон нишаст:

- Мегӯӣ чӣ кунам?

- Оё халифа ҳеч дастуре надод. Оё ҳеч имкони мусолиҳае вучуд надорад?

- Ё ба ман гуфт, ки агар ба ростӣ ҳеч имконе барои радди ин издивоҷ вучуд надошта бошад, сесад ҳазор динор зар дар муқобили духтараш мутолиба мекунад.

- Ин тартиби беҳтарест. Бо ин ҳама тасаввур намекунам пас аз корҳое, ки султон ба суди халифа анҷом дода ва пас аз он ки ӯро ба

шаҳри худааш бозгардонда, дар ҳоле, ки шиъиён ўро аз он ҷо ронда буданд ва пас аз он ки амвол ва амлокашро ба ӯ бозпас дода, дуруст бошад, ки барои ин издивоҷ баҳое дархост кунад. Албатта, мо худамон хоҳем тавонист бе он ки Туғрулбекро ранчидахотир созем, ба ҳамин натиҷа бирасем. Ту ба ӯ хоҳӣ гуфт, ки халифа бо издивоҷи духтараш мувофиқ аст ва ман ба саҳми худ бо истифода аз лаҳзаи беҳқати хоитри султон изҳори назар мекунам, ки ҳадае, ки шоистаи чунин тарафе бошад, ба сурати динори зар дода шавад.

Ва кор ба ҳамин тартиб анҷом гирифт. Бинобар ин султон, ҳаҷонзада қофилҳае мураккаб аз вазир ва чандин шоҳзода ва даҳҳо афсар ва соҳибмақом ва занон мусинни хонавода ва садҳо ниғаҳбон ва ғуломони бисёр ташкил дод ва ба ҳамроҳи он ҳадоёи пурарзише чун кофур ва самғи арабӣ ва зарӣ ва сандуқчаҳое пур аз ҷавохирот ва яксад ҳазор сиккаи зар ба Бағдод фиристод. Халифа ба аъзои аслии ҳайат бор дод ва бо онон ба гуфтугӯҳои муаддабона, аммо мубҳам пардохт ва сипас дар дидори хусусӣ бо вазири султон сареҳан гуфт, ки дар ин издивоҷ мувофиқати ӯ ҳосил нест ва агар қарор бошад, ки ўро маҷбур ба ин кор кунанд Бағдодро тарк хоҳад гуфт. Вазир пурсид:

- Агар мавзеи халифаи муслимин чунин бошад, чӣ гуна мумкин аст ки пешниҳод мусолиҳае бо пардохти динори зар намуда бошанд?

- Ман наметавонистам бо як калима “на” бигӯям ва умедвор будам, ки султон аз рафтори ман дарёбад, ки наметавонад аз ман интизори ин фидокорию дошта бошад. Ба ту метавонам бигӯям, ки ҳаргиз ҳеч подшоҳе аам аз салотин турк ё эронӣ аз як халифаи муслимин чунин чизеро талаб накардаанд ва дар натиҷа ман ночор ба дифоъ аз шарафи хеш мебошам.

- Чанд моҳ пеш вақте дарёфтам, ки посух мумкин аст манфӣ бошад, барои султон тавзеҳ додам, ки ҳеч қас пеш аз ӯ ҷуръати баёни чунин дархостеро надошта ва ин амр дар суннат набуда ва акнун

боиси таачҷуби мардум хоҳад шуд. Ў ба ман ҷавобе дод, ки ман ҳаргиз ҷуръат такрорашро нахоҳам дошт.

- Бигӯ, биме ба худ роҳ надех!

- Истидъо дорам, ки халифа муслимин маро муоф доранд. Ҳаргиз ин калимот аз даҳони ман берун нахоҳад омад.

- Бигӯ, ба нав амр мекунам. Чизеро пинҳон накум!

- Султон маро ба боди душном гирифт ва маро муттаҳам кард, ки ҷониби халифаи муслиминро мегирам, на ҷониби султонро. Ў маро таҳдид кард, ки ба занҷир хоҳад кашид.

Дар ин ҷо вазир амдан ба лукнат афтод...

- Асли матлабро бигӯ, Туғрулбек чӣ гуфт?

- Султон фарёдкунон ва зузакшон гуфт: «Ин Аббосиён қавми ва қабилаи аҷибе ҳастанд! Аҷдодшон нима аз курраи арзро, ки беҳтарин қисматҳои он аст, тасарруф кардаанд ва ба сохтани шукуфотарин шаҳрҳо пардохтаанд. Аммо имрӯз ба онон нигоҳ кун! Ман имперотуриашонро аз дасташон мегирам, бо он мувофиқат мекунам. Пойтахташонро тасарруф мекунам, хушнуд мешаванд ва маро фарқ дар ҳадоё месозанд ва халифаи муслимин ба ман мегӯяд: Ҳамаи сарзаминҳоеро, ки ҳудо ба ман арзонӣ дошта, ба ту медиҳам ва ҳамаи мусалмонро, ки Худо сарнавишташонро дар кафи ман ниҳода, дар ихтиёри ту мегузoram ва сипас аз ман тақозо мекунад, ки қасраш ва шахси ҳудаш ва ҳарамашро дар кунфи ҳимояти хеш қарор диҳам. Аммо вақте духтарашро хостгорӣ мекунам, барошuftа мешавад ва мехоҳад, ки аз шарафаш дифоъ кунад. Оё як духтари бокираи ҷалилулқадр танҳо сарзаминест, ки ӯ ҳанӯз ҳозир ба пайкор ба хотири он мебошад?

Дар ин ҳангом халифа дучори тангии нафас шуда буд ва калимот аз даҳонаш хориҷ намешуд. Вазир фурсатро мугтанам шумурд то паёмо тамом кунад:

- Султон сипас афзуд: «Бирав, ба онҳо бигӯ, ки ман духтарро хоҳам гирифт, ҳамоно тавр, ки имперотуриро гирифтам ва ҳамоно

тавр, ки Бағдодро гирифтам.

Гуфтори ҳаштум

Ҷаҳон ҷузъиёти достони талхкомиҳои занашӯи бузургони он рӯзи ҷаҳонро бо ҳаззи вофир баён мекард ва Хайём натавона сарзанише барояш надошт, балки дар ҳамаи изҳороти тақлидомезиш ширкат мекард ва чун Ҷаҳон ба гунае шайтанатомез хост то аз идомии дoston худдорӣ кунад, Умар гарчи поёни онро медонист бо таманно ва навозиш ёро ба идомии матлаб водор сохт:

Халифаи муслимӣ ва амирулмуъминин саранҷом бар асари бим аз марг таслим шуд ва гуфт: “Оре”. Вақте хабар ба Туғрул расид, роҳи Бағдодро дар пеш гирифт ва пеш аз расидан ба шаҳр шитобон вазирро барои касби ахбори тоза дар бораи таҳияи муқаддамоти занашӯӣ ба он ҷо фиристод.

Чун фиристода ба қасри халифа ворид шуд, шунид, ки қарордоди издивоҷ омодаи имзост, аммо гуфта мешавад, ки чун ифтихори издивоҷи мавриди назар буда “дидор”-и ду ҳамсар на муҳим аст ва на матраҳ. Ин амр боиси ҳашми бисёри вазир шуд, аммо оромиши худро аз каф надод ва гуфт:

- Чун Туғрулбекро хуб мешиносам, бе ҳеҷ иштибоҳ ва хато метавонам ба шумо иттилоъ диҳам, ки аҳаммиятеро, ки ӯ барои “дидор” қоилад аст, ба ҳеҷ рӯ дар дараҷаи дувум қарор надорад.

Султон низ барои нишон додани оташи шавқи хеш сипоҳиёнашро ба ҳоли омодабош даровард ва Бағдод ва қасри халифаро аз ҷаҳор сӯ муҳосира кард ва халифа ночор шуд даст аз муқовамат ва симочат бикашад.

Бинобар ин “дидор” руҳ дод, бад-ин сон, ки шоҳзодахонум Сайида бар рӯи тахти ҳоби тилоӣ нишаста буд ва Туғрулбек ворида утоқ шуд ва пеш омад ва замини адабро бўса дод ва бино ба гузориши вақоеънигорон ёро “муфтахар” сохт, бе он ки арӯс рӯйбанд аз ҷеҳра бардорад ё сухане бигӯяд ё ҳузури султонро мавриди та-

ваччуҳ қарор диҳад.

Аз он пас султон ҳар рӯз бо ҳадоёи гаронбаҳо ба дидори шоҳзодаҳонум мерафт ва ўро “муфтахар” менамуд, бе он ки ҳатто як бор чеҳраашро бикушояд. Ва пас аз ҳар дидоре, ки аз утоқ берун мерафт касони бисёр хурӯҷашро интизор мекашиданд, зеро аз фарти беҳҷати хотир бо ҳамаи тақозоҳо мувофиқат мекард ва ҳадоёи бешумор нисор менамуд.

Аз занашуи “инҳитот бо нахват” кӯдаке падид наомад. Туғрул низ шаш моҳ баъд ҷон сипурд. Ў, ки ба таври мусаллам ақим буд, ду зани қаблии худро ба иттиҳомӣ сатарван будан талоқ гуфта буд. Аммо бар асари тамос бо занони бисёр аам аз ҳамсарон ва канизон, саранҷом дарёфт, ки агар қусуре дар миён аст аз худӣ ўст.

Мунаҷҷимҳо ва дуонависон ва ҷодугарон тарафи машварат қарор гирифтанд ва ба ў тавсия намураданд, ки ҳар бор ба ҳангоми намоён шудани моҳи комил пӯстаи олати як кӯдаки хатнашударо бибалъад. Аммо аз ин ҳам натиҷае ҳосил нашуд ва ҷуз таслим чорае надошт. Бо ин ҳама барои он ки ин нақси ҷисмонӣ дар назди касон ва наздикон латмае ба эътибори мардсолориаш ворид насозад, худро ошиқпешаи серинопазир нишон медод, бад-он гуна, ки ҳатто дар сафарҳои кӯтоҳ, ҳарами анбӯҳ аз занони бисёр бо худ мебуд ва ногузир муваффақиятҳои ҷинсиаш забонзади атрофиён қарор мегирифт ва ҷӣ басо, ки афсарон ва ҳатто дидоркунандагони хориҷӣ бо таҷлил аз тавонмандии шабонааш аз ў дар бораи шоҳкорҳои шабона пурсиш мекарданд ва аз ў нусхаҳо ва маъҷунҳои муфид ва муассирро дархост менамуданд.

Бинобар ин Сайида ба зудӣ бева шуд ва гарчи тахти зарринаш ҳолӣ гашт, аммо шиква ва шикояте надошт. Муҳимтар аз он ҳалӣ қудрате буд, ки падидор гашта буд. Имперотурии Салҷуқиён тоза таваллуд ёфта буд ва гарчи номи начандон машҳури Салҷуқ, ҷадди Туғрулро бар худ дошт, вале дар ҳақиқат бунёнгузори воқеи ин имперотурий Туғрул буд ва аз миён рафтани ў бидуни фарзанд

ба эҳтимоли бисёр Шарқи мусалмонро дастхуши беназмӣ ва ҳарчу марҷ месохт, бародарон ва бародарзодагон ва писарамуҳои Туғрул гурӯҳи бузургеро ташкил медоданд ва дар миёни туркон на ҳаққи аршадият малҳуз буд ва на қоидаи вироат.

Ба зудӣ аз он миён марде тавонист худро таҳмил кунад ва ӯ Алп Арсалон ном дошт ва писари Чоғарӣ, бародари Туғрул, буд. Алп Арсалон дар муддате кӯтоҳ бар ҳамаи аъзои қабила тасаллут ёфт, чаро ки бисёроеро кушт ва матобеати бисёроеро харид ва чизе нагузашт, ки ба унвони султони одил ва муқтадир шуҳрат ёфт.

Аммо замзамае аз сӯи рақибон доман зада шуд, ки гарчи амӯяш Туғрул ақим буд, аммо аз нерӯи ҷинсии мардии номаҳдуде бархурдор буд, дар ҳоле, ки Алп Арсалон падари нух фарзанд ба мӯҷиби одот ё бар асари шоеъот ба унвони марде шинохта шуда буд, ки нерӯи мардии чандоне надошт ва ин амр барои як султон нақс ва боиси саршикастагӣ буд ва душманонаш ӯро “зансифат” муаррифӣ мекарданд ва дарбориён аз кашида шудани баҳс ба ин мавзӯи ноҳинҷор худдорӣ менамуданд. Ва ҳамин шуҳрати дуруст ё нодуруст буд, ки боиси нобудии ӯ ва салтанате гардид, ки барои хонадонаш умедҳои фаровоне ба бор оварда буд. Аммо ин нуктаро Ҷаҳон ва Хайём Ҳангоме, ки дар Маҳтобӣ, боғи Абӯтоҳир, нишаста аз ҳар даре сухан мегуфтанд, Ҳанӯз намедонистанд, зеро дар он Ҳангом Алп Арсалон сию ҳашт сол дошт ва қудратмандтарин марди рӯи замин буд. Имперотуряш аз Кобул то савоҳили Медитарона имтидод дошт. Қудраташ бешарик, сипоҳаш вафодор, вазираш кордонтарин сиёсатмарди замон Хоҷа Низомулмулк буд, баҳусус вақте медонем, ки дар деҳқадаи Малозгирд дар Онотулӣ***** дар баробари сипоҳиёни имперотурии Бизонс***** ба пирӯзии

***** Anatolia - номе, ки ба Осиёи Сағир шомил Туркияи кунунӣ дода шуда буд ва деҳқадаи Малозгирд дар шимолу ғарби дарёчаи Вон воқеъ аст.

***** 2- empire Byzantin- имперотурии масеҳӣ (Юнон- Рум) дар машриқ, ки вориси имперотурии Рум гардид ва ба имперотурии Руми Шарқӣ маъруф шуд. Ин имперотурӣ дар соли 230-и мелодӣ ба дасти Константин дар бандари кунунии Истонбул, ки Бизонс номида мешуд ва сипас Қўстантания ном гирифт, бунёнгузорӣ шуд ва дар сол 1453 ба дасти Султон Муҳам-

дурахшоне ноил шуд ва қуввои имперотурро тору мор ва худӣ ўро дастгир намуд*****. Воизон дар масоҷид аз муваффақиятҳои ў таҷлил ва нақл мекарданд, ки чӣ гуна ба ҳангоми пайкор кафани сафеде пӯшида, худро ба гиёҳони муаттари махсуси мумиёи оғишта сохта, бо дасти хеш думи асбашро гиреҳ зада ва чӣ гуна перомуни подғони худ “дидаварон”-и русро, ки аз сӯи румиёни шарқӣ фиристода шуда буданд, дастгир намуда ва дастур дода то бинии ҳама-ро бибуранд ва назди ҳамразмонашон бифиристанд ва саранҷом чӣ гуна имперотури Руми Шарқиро пас аз аҳзи маблағе ҳангуфт аз зиндон озод сохта буд.

Гарчи гуфта мешуд, ки ин иқдомот ҳама барои эътилои қудрат ва азамати ислом сурат мегирад, аммо барои Самарқанд чуз нигаронӣ чизе ба бор намеовард. Алп Арсалон ҳамвора чашми тамаъ ба Самарқанд дӯхта буд ва ҳатто як бор дар садади тасарруфи он баромада буд. Аммо даргирии ў бо Руми Шарқӣ ўро ночор намуд то бо эҷоди иттиҳоди хонаводагӣ ва занашӯӣ миёни ду хонадони турк ба таври муваққат сулҳро барқарор намояд. Ин иттиҳод бар асари издивоҷи Маликшоҳ писари бузурги Алп Арсалон бо туркон Хотун хоҳари Насрхон ва издивоҷи Насрхон бо духтари Алп Арсалон сурат гирифт. Аммо ҳаргиз касе фиреби ин тамҳидотро нахӯрд ва Насрхон султони Самарқанд ва Осиёи Миёна вақте аз пирӯзии падарзан худ бар масеҳиёни Руми Шарқӣ огоҳ шуд, аз мақосиди ў нисбат ба Самарқанд бимнок гардид ва ҳақ бо ў буд, зеро ҳаводиси баъдӣ сиҳҳати ин амрро ба субут расонид.

Ба дастури Алп Арсалон дувист ҳазор савори салҷуқӣ худро ба-рои убур аз шатти Ҷайхун, ки баъдҳо «Омударё» номида шуд, омо-

---

мади дувум, подшоҳи Усмонӣ, бо фатҳи Қўстантания мунқариз шуд ва сарзаминҳои арабӣ ва Буснӣ ва Олбонӣ ва Крима ва бисёре нуқоти дигар ба тасарруфи ин султони Усмонӣ даромад. (мутарҷим)

***** Рўмонус Девҷонус имперотури Руми Шарқӣ, ки барои ҷилавгирӣ аз сипоҳи Алп Арсалон ба Осиёи Сағир омад ва шикаст хӯрд ва асир гардид ва сипас бо пардохти маблағи ҳангуфт озод шуд. (мутарҷим)

да карданд ва охирин савори турк пас аз бист рӯз аз рӯйи пули лағзоне, ки аз қоиқҳои ба ҳам пайваста ташкил шуда буд, гузар кард.

***

Толори тахти султон дар Самарқанд ҳар рӯз пур аз дарбориён буд, аммо садое аз касе барнамеҳост ва толор ба хонаи мурдагон мемонд. Хон низ бар асари таҳаммули озмунҳои саҳт бар сари ақл омада буд ва дигар ҳашмгин намешуд ва садояш раъдосо танинафкан намегашт. Дарборён аз ин вазъ хаста шуда буданд, аммо ғурури хон боиси осудагии хотирашон буд, ҳарчанд ки худ қурбониёни ин ғурур буданд. Бо ин ҳама оромиши хон нигаронкунанда буд ва эҳсос мекарданд, ки ӯ корашро ба муқаддар тафвиз намуда ва бад-ин сон аз пеш мағлубшуда ва дар андешаи салоҳ ва наҷоти хеш нест. Оё бояд бигурезанд ё дар садади хиёнат ва ҳамкорӣ бо душмани хешованд бароянд ё ҳамчунон ба интизор бимонанд ва даст ба дуо бардоранд?

Хон ҳар рӯз ду бор ба ҳамроҳи наздикон ва мултазамон ба бозрасии қисматҳои заифи ҳисори шаҳр мепардохт, ки бо фарёдҳои шодии сарбозон ва тӯдаи мардум рӯбарӯ мешуд. Дар яке аз ин рӯзҳо ҷамъе аз ҷавонони шаҳр дар садади дидор бо султон баромаданд ва чун бо муқовамати ниғаҳбонҳо рӯбарӯ шуданд, фарёд бароварданд, ки омодаи пайкор бо душман дар канори сарбозон ва омодаи марг ба хоҳири дифоъ аз шаҳр ва хону хонадонаш мебошанд. Султон натавонад аз ин ибтикор хушнуд нашуд, балки ба ҳашм омад ва дидорашро мутаваққиф сохт ва ба коҳ бозгашт ва ба сарбозон дастур дод издиҳомро бемулоҳиза мутафарриқ кунанд.

(идома дорад)

**Аз хатти форсӣ
баргардони Хуршеди Эҳсон**

**Ба маҷаллаи
«Навруста»
обуна шавед!**

